

Araştırma Makalesi / Research Article

İZMİR'İN İŞGAL SÜRECİNDE ALİ NADİR PAŞA VE 17. KOLORDU*

Ercan HAYTOĞLU**

Öz

Mondros Mütarekesi'nin 7. Maddesi ile Osmanlı Devleti'nin toprakları işgal edilmeye başlandı. Bu işgallerin savaşın galipleri tarafından yapılan geçici işgaller olduğu düşünüldü. Bu nedenle işgaller karşısında güçlü ve kararlı bir direniş ortaya konulamadı. İzmir ve çevresinde Rumlar mütareke sürecinden itibaren hareketlendiler. Nurettin Paşa, vali ve komutan olarak bu hareketlenmelere engel olmaya çalıştı.

Nurettin Paşa'nın görevden alınması ile Ahmet İzzet (Kambur) Bey vali, kısa süre sonra da Ali Nadir Paşa 17. Kolordu Komutanı tayin edildi. Ali Nadir Paşa, göz göre göre gelen işgal karşısında hiçbir etkili tedbir almadı. İzmir'in işgal sürecinde Vali İzzet Bey ile birlikte hareket ederek, 14 Mayıs'ta sadece verilen notalardan Harbiye Nezareti'ni haberdar etmekle yetindi.

15 Mayıs günü ilk açılan ateş sonrası Yunan askerlerinin gerçek yüzünü göstermeleri ile teslimiyetçi tutum sergiledi ve her türlü zillete boyun eğdi. İşgal günü kolordunun birçok subay ve askeri şehit edildi. Geri kalan subay ve askerler vapurlara ve depolara hapsedildi. Ali Nadir Paşa ile subay ve askerler serbest bırakıldıklarında, Yunan işgal kuvvetleri komutanı İzmir'i terk etmelerini istedi. Görevden alınan Paşa ile subay ve askerler bir Yunan şilebiyle Mudanya'ya gönderildiler. Paşa, oradan İstanbul'a gitti ve orada askerlik görevi sona erdi.

Anahtar Kelimeler: İzmir, İşgal, Ali Nadir Paşa, 17. Kolordu, 56. Tümen, Yunan İşgali.

* Bu makalede Etik Kurul Onayı gerektiren bir çalışma bulunmamaktadır.
There is no study that would require the approval of the Ethical Committee in this article.

** Prof. Dr., Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü,
(e-posta: ehayt@pau.edu.tr), (Orcid: 0000-0001-5910-6617).
MSB Arşiv Müdürlüğü'nün 05.05.2021 tarih ve E.36511188-595.01-282625 sayılı yazısından anlaşılacağı üzere pandemi sürecinden dolayı araştırmacı alınamadığı için Ali Nadir Paşa'nın sicil kaydı görülemez.

ALİ NADİR PASHA AND THE 17TH ARMY CORPS IN THE OCCUPATION PROCESS OF İZMİR

Abstract

The territories of the Ottoman Empire began to be occupied with the 7th Article of the Armistice of Mudros. These occupations were believed to be temporary invasions carried out by the victors of the war. Therefore, a strong and resolute resistance could not be mobilized against the occupations. The Greeks in and around Izmir had stirred since the armistice process. Nurettin Pasha, as the governor and commander, attempted to thwart these movements.

With the dismissal of Nurettin Pasha, Ahmet İzzet Bey (Kambur) was designated as the governor, and shortly after, Ali Nadir Pasha was appointed the Commander of the 17th Army Corps. Ali Nadir Pasha failed to take any effective precautions against the obvious invasion. Acting in concert with Governor İzzet Bey during the occupation process of İzmir, he only settled to inform the Ministry of War of the notes given on 14 May.

The Greek soldiers showed their true colors after the first gunfire on May 15, he showed a conceding attitude and succumbed to all kinds of disgrace. Many officers and soldiers of the army corps were martyred on the day of the invasion. The remaining officers and soldiers were detained on steamers and warehouses. When Ali Nadir Pasha, the officers and soldiers were released, the commander of the Greek occupation forces asked them to leave Izmir. The dismissed Pasha, along with officers and soldiers, was sent to Mudanya with a Greek freighter. From there, Pasha went to Istanbul where his military service ended.

Keywords: *Izmir, Occupation, Ali Nadir Pasha, 17th Army Corps, 56th Division, Greek Occupation.*

Giriş

Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı sonunda imzaladığı Mondros Mütarekesi, Osmanlı Devleti'nin fiilen tasfiyesi için ilk adımı oluşturmuştur. İngiltere; Limni adasında Fransa ve İtalya temsilcilerini yanına almaksızın emellerini gerçekleştirmek için harekete geçmiştir. Bahriye Nazırı Rauf Bey'in Mondros'ta, İstanbul ve İzmir'e Yunan savaş gemilerinin gitmemesini istemesinin arkasında, Müttefik devletlerin siyasi ve askeri planlarından duyduğu endişe hâkim olmuştur.

Osmanlı Devleti'nin tasfiye sürecinde önemli bir coğrafi parça olan Batı Anadolu toprakları Tanzimat'ın ilanından sonra İngiltere, Fransa, İtalya ve ABD'nin büyük ölçüde ekonomik ve kültürel faaliyet alanı olmuştur¹. Rusya'da 1917 Devrimi'nin başlaması ve savaş dışı kalması İtalya'nın önemini artırmıştır. İngiltere ve Fransa, İtalya'nın isteği doğrultusunda İzmir'i İtalyanlara bırakmak zorunda kalmıştır.

Mütareke sonrası Rumların tahrikleri ile İzmir'de durum değişmiş, Rum çeteleri birçok yerde eylemlere başlamıştır². Bir İngiliz monitörü ile Amiral Dixon 4 Kasım'da İzmir'e gelmiştir. Dixon'un gelişi Rumlar tarafından büyük coşku ile karşılanmıştır³. Dixon'un gelişi ile cesaretlenen Rumlardan bir grup aynı gece Dixon ve Nurettin Paşa'nın buldukları Splantit Palas oteline baskın yaparak, Türk bayrağını indirmiş ve Yunan bayrağını asmışlardır⁴. Bu eylemin Türkleri kışkırtarak karışıklık çıkartmak ve Paris Barış Konferansı'ndan İzmir'in Yunanistan'a bırakılması için karar çıkmasına gerekçe hazırlamak amacıyla yapılmış olması muhtemeldir.

Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından bir gün önce 29 Ekim 1918'de Suriye Valisi Tahsin Bey (Özer) Aydın Valisi tayin edilmiştir. Tahsin Bey, 9 Kasım 1918'de göreve başlayıncaya kadar Nurettin Paşa vekâleten valilik görevini sürdürmüştür. Tahsin Bey, daha koltuğuna ısınmadan görevden alınmış ve yerine 21 Kasım'da Beyrut eski valisi (İbrahim) Ethem

1 Ercan Haytoğlu, "Batı Anadolu'da İngiltere'nin 1919 Yılı Siyasi ve Askeri Faaliyetlerine Bir Bakış", *Milli Mücadele'nin Başlangıcının 100. Yıldönümünde 1919*, Ed. İbrahim Bozkurt-Umut Karabulut, Nobel Yayınları, İstanbul 2019, s.81.

2 Zeki Arkan, "İzmir Basını'nın Mütareke ve İşgal Günleri", *İşgalden Kurtuluşa İzmir*, İzmir Büyükşehir Belediyesi ve Cumhuriyet Gazetesi İmcesidir. 9 Eylül 1922 - 9 Eylül 2007, İzmir 2007, s.37.

3 Gotthard Jaeschke, *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi, Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, (30 Ekim 1918-11 Ekim 1922), TTK Yayını, Ankara 1989, s.2.

4 Haytoğlu, *a.g.e.*, s.83-84. Kocatürk, Dixon'un gelişini 6 Kasım olarak, Bayar ise 7 Kasım 1918 olarak vermektedir. Utkan Kocatürk, *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi 1918-1938*, TTK Yayını, 2. Baskı Ankara 1988, s.4, Celal Bayar, *Ben de Yazdım, Milli Mücadeleye Giriş*, C. 5, Sabah Yayınları, İstanbul 1997, s.127. Aksoy, otelin adını Celal Bayar'a dayanarak Splantit Palas, İzmir Kumandanı Nurettin Paşa'ya dayanarak Kramer Palas olarak vermektedir. Bkz: Yaşar Aksoy, *Hasan Tahsin: Yürekler Selanik - Ve İşgal İzmir'inden Hatıralar*, Kırmızı Kedi Yayınları, İstanbul 2019, ss.186-187.

Bey getirilmiştir⁵. Eski Beyrut Valisi Ethem Bey İzmir'e geldiği 2 Aralık günü görevine başlamıştır⁶. Ethem Bey, Nurettin Paşa'nın görevinden uzaklaştırmaya çalıştığı Umur-u Ecnebiye Müdürü Dimitraki ile hareket etme yoluna gitmiştir. Ethem Bey döneminde kendisinin ve kaymakamın zayıf tutumu nedeniyle Urla Olayı yaşanmıştır⁷.

Ethem Bey'in hastalığını bahane ederek Aydın Valiliği'nden ayrılması nedeniyle⁸ 20 Ocak 1919'da Nurettin Paşa tekrar bu kez asaleten valilik görevine getirilmiştir. 26 Ocak'ta İzmir'e gelerek göreve başlamıştır⁹. İki haftalık vekâlet döneminden Nurettin Paşa'yı tanıyan Rumlar ve Yunanistan asaleten vali olmasından büyük rahatsızlık duymuşlardır. Bu esnada Kolordu komutanlığı Binbaşı Abdülkadir Beyin uhdesinde kalmış, Selahattin Adil Bey gelinceye kadar durum değişmemiştir¹⁰. Kolordu komutanlığında Selahaddin Adil Bey'in bulunduğu süreçte Nurettin Paşa, İzmir'de yaşanan hassasiyete binaen Harbiye Nezareti'nden kolordunun emir ve kumandasının kendisine verilmesini istemiştir. Bu istek Harbiye Nezareti tarafından uygun bulunmuş¹¹ ve Nurettin Paşa 9 Şubat günü Batı Anadolu'nun en yüksek askeri makamı 17. Kolorduyu da kapsayacak şekilde "İzmir ve Havalisi Komutanlığı"na getirilmiştir¹². Rumlar bu kez Paşa aleyhinde yedek subayları örgütlediği yolunda söylentiler çıkarmıştır¹³.

Nurettin Paşa dirayetli bir yönetim göstermiş olmasına rağmen, İtilaf Devletleri İzmir'de hükümetin asayışı teminde yetersiz olduğu iddiasında bulunmuşlardır. İtilaf Devletleri, İstanbul'da yaptıkları gibi İzmir'e polis ve jandarma getirerek asayışı sağlamayı teklif etmişler, ancak Nurettin Paşa bu isteği asayışı temin ettiklerini belirterek geri çevirmiştir¹⁴.

5 Süleyman Tekir, "Yunan İşgali Öncesi İzmir ve Çevresinde Rum Faaliyetleri", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C.XIX, Özel Sayı, Yıl:2019, s.35.

6 Engin Berber, *Bir İzmir Kâbusu, Mütareke ve İşgal Dönemi Yazılar*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, İzmir 2002, s.28, Engin Berber, *Yeni Onbinlerin Gölgesinde Bir Sancak: İzmir (30 Ekim 1918 - 15 Mayıs 1919)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1999, s.13.

7 Vali Ethem Bey zamanında Vali ve kaymakamın ihmalleri sebebiyle Urla'da asayışı kötü göstermek için Rumlar olaylar çıkarmış ve hükümet konağını ateş altına almışlardır. Mevcut askeri birlik yetersiz kaldığı için olayları bastırmak için İzmir'den Urla'ya bir taburluk askeri kuvvet gönderilmiştir. Olaylar bastırılmış, ancak İtilaf Heyeti'nin tahkikatı sonucunda olayların sebebi olarak doğrudan mağdur olan Türkler suçlu gösterilmiştir. Ali Çetinkaya, *Askerlik Hayatım 1914-1922* Haz. Oktay Şimşek - Zeki Dilek, Irak Cephesi, İşgal İzmir'i ve Ayvalık, Türkiye İş Bankası Kültür Yayını, İstanbul 2012, s. 223 ve 256.

8 Aydın valiliğinden ayrılan Ethem Bey nazır yapılmıştır. Tekir, *a.g.m.*, s.35.

9 Berber, *Bir İzmir Kâbusu*, s. 29, Engin Berber, *Sancılı Yıllar: İzmir 1918-1922 Mütareke ve Yunan İşgal Döneminde İzmir Sancağı*, Ayraç Yayınevi, Ankara 1997, s.91.

10 Çetinkaya, *a.g.e.*, s.252.

11 Selahaddin Adil Bey'in istifası ile kolordu vekâletine Süleyman Fethi Bey tayin edilmiştir. Bu dönemde Binbaşı Abdülkadir Bey'in uhdesine Kolordu ile Havalı Erkan-ı Harbiye Riyasetleri verilmiştir. Çetinkaya, *a.g.e.*, s. 223 ve 256.

12 Berber, *Bir İzmir Kâbusu*, s.31. Öklem, İzmir Mevkii Kumandanlığının da Nurettin Paşa'nın üzerinde olduğunu belirtmiştir. Necdet Öklem, *İzmir'in İşgali*, İzmir 1999, s.136.

13 Arıkan, *a.g.m.*, s.48.

14 Çetinkaya, *a.g.e.*, s.257.

24 Aralık 1918'de Leon adlı Yunan savaş gemisi İzmir limanına gelmiştir. Leon savaş gemisinden karaya çıkan müfreze törenle Yunan konsolosluğuna bayrak çekmiştir¹⁵. Leon torpidosunun gelişi ile Rumların taşkınlıkları artmıştır¹⁶. Birinci Dünya Savaşı'nda İzmir'den uzaklaştırılmış olan Metropolit Hrisostomos 1 Ocak 1919'da tekrar İzmir'e geri dönmüştür¹⁷. Din adamı görüntüsünde tahrikçi ve ayrılıkçı bir Helen milliyetçisi olan Hrisostomos, İzmir'e Türkleri katletme planını gerçekleştirmek için gelmiştir¹⁸. Hrisostomos, Nurettin Paşa'yı emellerine engel görerek "İzmir'in güvenliği için gizli örgüt kurmak, sıkıyönetim ilanı, Türklere silah dağıtmak, Rumları ağır savaş vergisi ödetmeye mecbur etmek" gibi nedenler ile İtilaf Devletlerinin İstanbul temsilcilerine şikâyet etmiştir¹⁹.

İngiltere 18 Ocak 1919'da Paris Barış Konferansı'nda İzmir'in İtalyanlar tarafından işgalini istemeyerek, Yunanistan lehine propaganda faaliyeti başlatmıştır. İngiltere, Yunanistan'ın eski Yunan uygarlığının mirasçısı olduğu iddiası ile Batı Anadolu'ya yerleşmesi için çalışmalarına yoğunluk vermiştir. Rumlar, Batı Anadolu'da azınlık olmalarına rağmen sahte istatistikler ile Rumların Türk nüfustan fazla olduğu iddialarını öne sürmeye başlamıştır.

20 Ocak'ta Amfitrini adlı bir Yunan gemisi ile Başhekim Vasilis Çunukas başkanlığında bir Yunan Kızılhaç Heyeti İzmir'e gelmiştir²⁰. Getirilen malzemeler ile şehirde üç dispanser açılmıştır. Görünüşte hastane gemisi olan gemi ile ilaç sandıkları içinde silah, cephane ve asker uniformaları getirilmiştir²¹.

İzmir'de bu gelişmeler yaşanırken, Paris'te ABD ve İtalya, Yunanistan'ın İzmir'e yerleşmesine açıkça karşı çıkarken, Fransa, İngiltere'nin dümen suyunda gitmeyi tercih etmiştir. Venizelos, Lloyd George'un destekleriyle konferansta Yunan taleplerini sıklıkla dile getirmiştir. Ancak, Batı Anadolu ve Ege Adalarının Yunanistan'a bırakılması düşüncesine İngiltere ve Yunanistan dışında sahip çıkan olmamıştır. Batı Anadolu'daki Türklerin varlığı ve Yunan taleplerinin kabul edilir olmadığı gözden uzak tutulmamıştır.

Buna rağmen İzmir Limanına 18 Şubat 1919 günü 300 Kızılhaç askeri ile ilaç sandıkları içerisinde silah ve cephaneler getirilirken²² Rumların cesaretleri de artmaya devam etmiştir. Artık İzmir ve çevresinde Yunan bayrakları asılmaya, polis devriyelerine saldırılmaya, hatta silahlı Rumların polis²³ ve jandarma ile çatışmaya girdikleri görülmüştür²⁴.

15 Haytoğlu, a.g.e., s.87.

16 Nail Morali, *Mütareke'de İzmir Olayları*, TTK Yayını, 3. Baskı, Ankara 2021, s.39.

17 Bilge Orhunlu, *Mütareke Dönemi, Emperyalist Batı'nın ve Yerli İşbirlikçilerin Gerçek Yüzü*, Kum Saati Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 2011, s.42.

18 Aksoy, a.g.e., s.196-197.

19 Berber, *Bir İzmir Kâbusu*, s.34.

20 Berber, *Sancılı Yıllar*, ss.88.

21 Nurdoğan Taçalan, *Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken*, Hür Yayın, İstanbul 1981, s.139, Tekir, a.g.e., s.s43.

22 Taçalan, a.g.e., s.143.

23 ATASE Kutu No:11 Gömlek No:21AA (24.2.1335-24 Şubat 1919) (A:1/3 D:48 F:23)

24 ATASE Kutu No:11 Gömlek No:21AB (24.2.1335-24 Şubat 1919)

İki tümenli 17. Kolordu'nun mütareke şartlarına göre mevcudu ilk aşamada 7.000 kişiye indirilmişti. Harbiye Nazırı ve Kolordu kumandanının Kolordu mevcudunun güvenliği sağlayacak sayıya çıkarılması yönündeki teklifleri ise hükümet tarafından kabul edilmemiştir²⁵. Birliklerdeki asker sayısının artırılması istenirken, tam tersine terhisler ile sürekli olarak askerlerin sayısı azalmıştır. Bu duruma başka birliklerden asker kaydırmakla çözüm arayışları her seferinde çeşitli nedenlerle engellenmiştir.

17. Kolordu Komutanlığı, Harbiye Nezaretine Söke civarındaki karakolların basılmakta, askerlerin yaralanmakta ve şehit edilmekte olduklarını, silah ve cephanelerin yağmalandığını bildirmektedir. Ayrıca; 17. Kolordu Komutanlığı tarafından İzmir, Urla ve Söke çevresindeki kuvvetlerin takviyesi yönünde imkânlar dâhilinde gerekli tedbirlerin alınmasına çalışıldığı bildirilirken, Ayvalık halkının büyük çoğunluğunun Rum olması nedeniyle ihmal edilememesi gerektiğine dikkat çekilmiştir²⁶. Söke'deki olaylar nedeniyle, 57. Tümeden bir makineli tüfek bölüğü ile 100 asker ve Ödemiş'te bulunan 57. Tümenin 135. Alayı Söke'ye gönderilmiştir²⁷.

İzmir ve çevresinde bunlar yaşanırken 25 Şubat'ta 17. Kolordu'nun 523 numaralı muhafız taburu terhis nedeniyle mevcudu kalmadığı gerekçesiyle lağvediliyor ve subayları kolordu hizmetinde bırakılıyordu²⁸. Daha ilginç 17. Kolordu emrindeki 536 numaralı muhafız taburu lağvediliyor ve kolordu ile hiçbir irtibatı kalmıyordu. Aynı zamanda 513 numaralı Afyonkarahisar'daki tabur terhis edilerek 12. kolordu, 520 numaralı taburun ise 14. Kolordu veya 16. Tümen emrine alınmasına karar veriliyordu²⁹.

Yunan ordusunun İzmir'i işgalleri söz konusu olduğu için İzmir'deki askeri birliklerin terhisi değil takviyesi gerekiyordu. Takviye için Konya ve Afyonkarahisar'daki Yıldırım Ordusundan kalan kıtaların İzmir'e kaydırılması düşünülerken Harbiye Nezareti nezdinde girişimler yapıldı³⁰. Durumun hassasiyeti dikkate alınarak 17. Kolorduya 61. Tümeden 300-400 askerin süratle gönderilmesi isteği³¹ Harbiye Nezareti tarafından 61. Tümenin bulunduğu yerde kalması gerektiği belirtilerek geri çevrildi. Ancak, 17. Kolordunun takviyesi için Akşehir'de bulunan 23. Tümenin İzmir'e gönderileceği ve tümenin nereye yerleştirilmesinin uygun olacağını bildirilmesi istendi³². Durumdan haberdar

25 Fahri Belen, *Türk Kurtuluş Savaşı (Askeri, Siyasi ve Sosyal Yönleriyle)*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1983, s.54.

26 ATASE Kutu No:11 Gömlek No:21 (25.2.1335- 25 Şubat 1919) (A:1/1 D:28 F:22)

27 Taçalan, *a.g.e.*, s.145.

28 ATASE Kutu No:27 Gömlek No:116 (59) (25.2.1335-25 Şubat 1919) (A:1/1 D:27 F:59)

29 ATASE Kutu No:27 Gömlek No:119 (2.3.1335 - 2 Mart 1919) (A:1/1 D:127 F:62)

30 Çetinkaya, *a.g.e.*, s.254.

31 ATASE Kutu No:13 Gömlek No:97AA (25 Şubat 1335-25 Şubat 1919) (A:1/1 D:44 F:15-1),

ATASE Kutu No:13 Gömlek No:97AB (25 Şubat 1335-25 Şubat 1919) (A:1/1 D:44 F:15-2)

32 ATASE Kutu No:13 Gömlek No:97 (26 Şubat 1335-26 Şubat 1919) (A:1/1 D:44 F:15), 23.

Tümen için Edremit ile Gediz nehri arasındaki muntika tahsis edilmiştir. ATASE Kutu No:13 Gömlek No:106 (24) (12.3.1335 - 12 Mart 1919) (A:1/1 D:44 F:24)

edilen General Milne, 23. Tümenin 17. Kolorduya iltihakına dair intikal ettirilmeden hemen önce haber verilmek kaydıyla bir itirazının olmayacağını belirtiyordu³³. Çünkü o tarihte üzücü olan önemli bir husus; askeri kuvvetlerin bir yerden bir yere nakilleri İtilaf kuvvetleri temsilcilerinin bilgisi ve izni olmaksızın yapılamıyordu. Farklı bir tavır takınmanın halka ve ülkeye zarar vereceğine inanılarak İtilaf Devletleri'nin isteklerine kayıtsız ve şartsız uyuluyordu. İtilaf kuvvetleri temsilcileri, askeri birliklerin yerlerinin değiştirilmesi ve birliklerin kaydırılmasına hemen hemen her zaman karşı çıkıyordu.

23. Tümenin 17. Kolordu emrine verilmesine karar verilmiş, fakat 23. Tümenin terhis ve sonrasında firarlar nedeniyle azalan sayısının jandarmadan takviyesine imkân olmadığı,³⁴ bir diğer yazı ile terhisler nedeniyle tümenlerin iskelet hali aldığı, tümenlerden firarlar ile diğer bir yere sevke maddi imkân kalmadığı bildirilmiştir³⁵. 23. Tümenin subayları, eşyaları, hayvanları, hastanesi, topları, topları çekecek hayvanları için toplamda 131 vagona ihtiyaç olduğu belirtilmiştir³⁶. Terhisler nedeniyle tümenler nakliye taburlarına dönüştüğü için 23. Tümenin İzmir'e naklinde maddi zorluklar yaşanmıştır. 23. Tümen hayvanlarından kadro fazlasının derhal satılması veya bir deneyim olarak ihtiyaç durumunda tekrar geri alınmak üzere Seydiköy'deki Ziraat Mektebine veya güvenilir köylülere verilmesi uygun görülmüştür³⁷. 23. Tümenin ilk taburu ilk kademesiyle Manisa'ya gelmiş, ancak İtilaf kuvvetlerinin müdahalesi ile tümenin diğer kısımlarının nakli engellenmiştir. Yapılması beklenen sevkiyat böylece gerçekleşmemiştir³⁸. Sevkiyat durdurulduğu gibi mütareke kumandanının izni olmadan hiçbir kıta hatta manganın hiçbir yere nakledilmemesi, bu emri dinlemeyenlerin derhal tevkif edilecekleri belirtilmiştir³⁹. Harbiye Nezareti ve 17. Kolordu komutanlığı İzmir'in savunmasını kuvvetlendirmek için bir kısım çözümler bulmaya çalışmışlar, ancak mütareke ve terhisler nedeniyle İzmir'in işgalini önlemeye yönelik gerekli savunma hazırlıklarını yapamamışlardır.

İzmir'in asayışı için Söke'deki alayın kaldırılarak İzmir'e gönderilmesi için izin istenmiştir. Fakat, Söke ve çevresindeki asayişin Rumların eylemleri nedeniyle sıkıntıya düşeceğinden olumsuz görüş belirtilerek, Söke'deki alayın İzmir'e götürülerek 17. Kolordunun takviye edilmesinin isabetli olmayacağı bildirilmiştir⁴⁰.

Vali ve Komutan Nurettin Paşa, Harbiye ve Dâhiliye nezaretlerine, Ege ve Akdeniz sahillerinde güçlü olmamız gerektiğini, jandarma ve polisin sahil

33 ATASE Kutu No:13 Gömlek No:101 (19) (3.3.1335 - 3 Mart 1919) (A:1/1 D:44 F:19) ATASE Kutu No:13 Gömlek No:101AA (19-1) (2.3.1335 - 2 Mart 1919) (A:1/1 D:44 F:19-1)

34 ATASE Kutu No:13 Gömlek No:102 (5.3.1335 - 5 Mart 1919) (A:1/1 D:44 F:20)

35 ATASE Kutu No:13 Gömlek No:103 (21) (8.3.1335 - 8 Mart 1919) (A:1/1 D:44 F:21)

36 ATASE Kutu No:13 Gömlek No:104 (22) (8.3.1335 - 8 Mart 1919) (A:1/1 D:44 F:22)

37 ATASE Kutu No:27 Gömlek No:46 (08.03.1335-8 Mart 1919) (A:1/1 D:155 F:3)

38 Çetinkaya, *a.g.e.*, s.222.

39 *A.g.e.*, s.255.

40 ATASE Kutu No:22 Gömlek No:106AA (10.4.1335-10 Nisan 1919) (A:1/1 D:23 F:25-1), ATASE Kutu No:22 Gömlek No:106AB (10.4.1335-10 Nisan 1919) (A:1/1 D:23 F:25-2)

mıntıklarında sayılarının artırılmasını, bölgedeki askeri kuvvetlerin buna göre düzen alması gerektiğini hatırlatmıştır⁴¹. İngiliz Mütareke Kontrol Heyeti ise kolordu ve birliklerinin kuvvetlenmemesi için her türlü tedbiri almaktan geri durmamıştır⁴². Kolordu Erkan-ı Harbiyesi, olumsuzluklara rağmen gizli şekilde her türlü tedbiri alabilmek için büyük bir çaba göstermiştir.

Yunan vapurları ile Venizelos'un güvendiği bazı siyasi ve askeri kişilerin İzmir'e geldikleri veya gelmeye çalıştıkları, gelenlerin yerli Rumlar ile teşkilatlanma çalışmaları yapacakları haberleri alınıyor, diğer taraftan vapurlar ile gelen eşyalar arasında çok sayıda tabanca mermileri bulunuyordu⁴³. Bu zararlı faaliyetlerin engellenmesi için Yunanistan'dan resmi memurlar ile askerlerin İzmir sahillerine seyahatlerinin sınırlandırılmasına yönelik önlemler alınması isteniyordu⁴⁴. Aydın vilayetinde asayişin sağlanması pek esaslı bir hal alıyordu⁴⁵.

Rumların silahlanmasının Yunanistan'ın kışkırtması ile gerçekleşmesi nedeniyle özellikle Yunan savaş gemilerinin sınırlandırılması ve Yunan Kızılhaçı faaliyetlerine yönelik önlemler alınması isteniyordu⁴⁶. Birinci Dünya Savaşında tedbir amaçlı geri bölgelere nakledilen Rumların yerlerine intikam düşüncesi ile geri döndüklerinde durumlarının iyileştirilmesi bahanesi ile İzmir ve çevresinde Yunan Kızılhaç heyetleri faaliyet göstermeye başlamıştır. Kanuna ve vergilere tabi olmaksızın sürekli buldukları yerlere malzeme sevk ederek işgal hazırlıklarına zemin hazırlanıyor, çete faaliyetleri ile asayiş ve huzur ortamını ortadan kaldırarak İtilaf Devletleri'nin dikkatleri çekilmeye çalışılıyordu⁴⁷. Yunanlılar, Rumlar arasında askeri teşkilat yapmak amacıyla her türlü silah, cephane ve malzemeyi Kızılhaç eşyası adı altında İzmir'e ithal ediyordu⁴⁸.

3 Mart 1919 ve sonrasında İngilizler tarafından Türklerin Aydın Vilayeti'nde yaşayan Rumları katledeceklerine dair dedikodular rapor edilmeye başlanmıştır. 57. Tümen Komutanı Miralay (Albay) M. Şefik Aker 17. Kolordu Kumandanlığı'na gönderdiği yazı da iddia edilen İslam halka silah dağıtılması Rumlara katliam yapılması gibi hususların asla mümkün olmadığını belirtmiştir⁴⁹.

İtalyanların Teke ve Menteşe sancakları sahillerine işgal hazırlıkları yaptıkları bilgisiyle 55. Tümene talimat verilmiş ve böyle bir girişim karşısında nasıl hareket edileceğinin Harbiye Nezareti'nden öğrenilmesi istenmiştir.

41 ATASE Kutu No:11 Gömlek No:21AD (25 Şubat 1335-25 Şubat 1919) (A:1/1 D:28 F:23)

42 Çetinkaya, *a.g.e.*, s.255.

43 Eşya olarak belirtilen bir sandık içinde 3050 mermi ele geçmiştir. ATASE Kutu No:11 Gömlek No:29AA (31-1) (3.3.1335-3 Mart 1919) (A:1/1 D:4 F:31-1)

44 ATASE Kutu No:11 Gömlek No:29AB (31-2) (3.3.1335-3 Mart 1919) (A:1/1 D:4 F:31-2)

45 ATASE Kutu No:11 Gömlek No:35 (38) (15.3.1335-15 Mart 1919) (A:1/1 D:48 F:38)

46 ATASE Kutu No:11 Gömlek No:42AA (45-1) (29.3.1335 - 29 Mart 1919) (A:1/1 D:48 F:45-1)

47 Çetinkaya, *a.g.e.*, s.172.

48 *A.g.e.*, s.254.

49 Berber, Sancılı Yıllar, s.95.

Harbiye Nezareti düşmanca bir tavır gösterilmemesi ve hükümetin başına gaile açılmaması yönünde cevap vermişti. Bu yöndeki emirler gelirken İtalyanlar 28 Mart 1919'da Antalya'yı işgal etmiş ve bu işgal karşısında 17. Kolordu, Harbiye Nezareti'ne bilgi vererek İtilaf Devletleri mümessilleri nezdinde işgali protesto etmişti. Kolordu komutanlığına askerimizin Antalya'dan çıkarılmasına yol açacak aşırı bir davranış içine girilmemesi hususunda emir verilmiştir⁵⁰. Kolordunun protestosu okların Nurettin Paşa üzerine yönelmesinin son gerekçesi olmuştur.

İzmir'de Nurettin Paşa'nın varlığını Rumlar için tehlike görenler, Uluslararası İnceleme Kurulu tarafından hazırlanan düzmece belgeler ile harekete geçmişlerdir. Nurettin Paşa'ya askeri birlikler ile jandarmaya Rumları katletmeleri için emir verdiği iftirası atılmıştır. Güya bu yazılardan ikisi Aydın'da Jandarma subaylığı yapan Slav kökenli Kolonoviç (Kulenoviç) adlı biri tarafından Yunan Deniz Albayı İlia Mavrudı'ye (Mavrudis) ulaştırılmıştır. Bu kumpas belgeleri Venizelos aracılığı ile Paris Barış Konferansı'na taşınmıştır⁵¹.

Damat Ferit Hükümeti'nin 4 Mart'ta kurulması sonrası, 8 Mart'ta İtilaf Devletleri'nin baskısıyla Nurettin Paşa valilik ve "İzmir ve Havalisi Komutanlığı" görevinden uzaklaştırılmıştır⁵². 11 Mart'ta Aydın Valiliğine Ahmet İzzet (Kambur) Bey getirilmiştir⁵³. Beş-altı ay içinde mülki idarede çok fazla değişiklik olmuş⁵⁴, Rahmi Bey'in Aydın Valiliğinden ayrılması sonrası güçlü bir yönetim kurulamamıştır.

Vali İzzet Bey 23 Mart günü İzmir'e gelmiş ve 28 Mart günü görevine başlamıştır. Göreve başlarken demeç veren İzzet Bey "Yunan halkının temiz dostuyum" demiştir⁵⁵. Kolordu kumandanlığına vekâleten Süleyman Fethi Bey devam etmiştir⁵⁶. İzzet Paşa'nın vali olması, Damat Ferit'in İzmir'deki halk ve askerdeki vatansever heyecan ve faaliyetleri, İttihatçı ve Bolşevik faaliyetler olarak göstererek çökertme çabasının somut bir adımı olmuştur⁵⁷. 10 Nisan günü de 17. Kolordu Kumandanlığına Mirliva (Tuğgeneral) Ali Nadir Paşa atanmıştır⁵⁸.

50 Çetinkaya, a.g.e., s.258.

51 Taçalan, a.g.e., s.171-172, Berber, *Sancılı Yıllar*, s.93.

52 Berber, *Bir İzmir Kâbusu*, s.35.

53 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü I (Açıklamalı Kronoloji)*, Mondros'tan Erzurum Kongresi'ne (30 Ekim 1918 - 22 Temmuz 1919) TTK Yayını, 2.Baskı Ankara 1993, s.182 ve 187. Harice Nazırı Kürt Sait Paşa'nın oğlu olup büyük kabine zamanında Van valiliğine tayin edilmiş, İttihat ve Terakki iktidarında azledilmiştir. Mondros Mütarekesi sonrası (Tevfik Paşa kabinesinde) Evkaf Nazırlığı ve Dahiliye Nazır Vekilliği görevlerinde bulunmuştur. Çetinkaya, a.g.e., s.177.

54 Çetinkaya, a.g.e., s.259.

55 İzzet Bey İzmir'e gelmeden önce Nurettin Paşa'nın görevinden ayrılmasını istemiş, Nurettin Paşa Vali İzmir'e gelmeden bir gün önce 22 Mart günü İzmir'den ayrılmıştır., Sarıhan, a.g.e., s.180, 182 ve 187.

56 Çetinkaya, a.g.e., s.223.

57 A.g.e., s.176.

58 T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi (BOA) DH. İUM 19-1 (19-6/1-3/1) (11 Nisan 1335 - 11 Nisan 1335), BOA. DH. İUM 19-1 (19-6/1-3/2) (13 Nisan 1335 - 11 Nisan 1335)

1. Ali Nadir Paşa

Ali Nadir Paşa Hamza Fettah Bey'in oğlu olup 1867 doğmuştur. Kafkasya'da doğduğu bilgisi bulunan Ali Nadir Paşa, 1885'te Harp Okulu'ndan, 1888'de Harp Akademisi'nden mezun olmuştur⁵⁹.

18 Nisan 1904'te Erkan-ı Harbiye-i Umumiye İkinci Şubesine memur Tuğgeneral Ali Nadir Paşa üçüncü rütbeden Nişan-ı Osmani verilmesine dair irade-i seniye çıkmıştır⁶⁰.

4 Kasım 1905'te Erkan-ı Harbiye-i Umumiye İkinci Şubesine memur Tuğgeneral Ali Nadir Paşa ve Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Üçüncü şubesine memur Kolağası Ali Şevki Efendi İran hududuna bazı tahkikat yapmak için seçilmişlerdir⁶¹. Eylül 1907'de gidecek bir başka heyete seçilen Mahkeme-i Temyiz üyesi Emin Bey'in buna itiraz etmesi üzerine heyet; Trabzon Maarif Müdürü Tevfik, Erkan-ı Harbiye Tuğgenerali Ali Nadir ve Albay Şakir Beylerden oluşmuştur. Ayrıca heyet üyelerinin maaşlarına da zam yapılmıştır⁶².

Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Dairesi İkinci Şubesi'ne memur Tuğgeneral Ali Nadir Paşa Cebeli Bereket Sancağı merkezinin Yarpuz kasabasından Erzincan Karyesine nakli nedeniyle mağduriyet oluşturduğu gerekçesiyle şikâyet sonucunda oluşturulan tahkikat heyetinde Şura-yı Devlet Temyiz Mahkemesi azalarından Mustafa Bey ile görevlendirilmiştir⁶³.

Selanik ve Manastır vilayetlerindeki eşkıyalık üzerine askeri komisyonun mazbatasını ile eşkıyanın edelendirilerek asayişin sağlanması için tahkikat yapmak için Erkan-ı Harbiye-yi Umumiye Dairesi İkinci Şubesinde Tuğgeneral Ali Nadir Paşa ile Hassa-i Ordu-yu Hümayunda Erkan-ı Harbiye Dairesi İkinci Şube'de Kaymakam Ahmet Bey görevlendirilmiştir⁶⁴. Ali Nadir Paşa 2 Aralık 1908 Erkan-ı Harbiye Dairesi'nden Muhakemat Dairesi üyeliğine nakledilmiştir⁶⁵.

59 Fevzi Çakmak, *Batı Rumeli'yi Nasıl Kaybettik?, Garb-i Rumeli'nin Sureti Ziyai ve Balkan Harbi'nde Garp Cephesi*, Haz. Ahmet Tetik, Türkiye İş Bankası Kültür Yayını, İstanbul 2011, s.673.

60 BOA. İ.TAL 330-24 (5 Nisan 1320 - 18 Nisan 1904)

61 BOA. Y. PRK. KOM 14-79 (22 Teşrin-i Evvel 1321 - 4 Kasım 1905)

62 BOA. BEO. 3138 235321, s.1,2,3. (22 Ağustos 1323 - 4 Eylül 1907)

63 Sadaretten Şura-yı Devlet Reisliğine 5 Şubat 1907'de çıkmıştır. BOA. ŞD. 3196-88 (23 Kanun-u Sani 1322 - 5 Şubat 1907), Bu konuda İrade-i Seniye 7 Şubat 1907'de çıkmıştır. BOA. BEO. 2990-224200 (3 Şubat 1322 - 16 Şubat 1907), BOA. BEO 2990-224200 (14 Şubat 1322 - 27 Şubat 1907), BOA. DH. MKT 1149-11-2 (13 Mart 1323 - 26 Mart 1907), BOA. Y.A. HUS 511/98 s.1 (3 Mayıs 1323 - 16 Mayıs 1907)

64 BOA. BEO. 3062-229634 (8 Mayıs 1323 - 21 Mayıs 1907)

65 BOA. İ.AS. 78-2 s.1 (19 Teşrin-i Sani 1324 - 2 Aralık 1908), BOA. İ.AS 78-2 s.2 (22 Teşrin-i Sani 1324 - 5 Aralık 1908), BOA. İ.AS 78-2 s.4 (27 Teşrin-i Sani 1324 - 10 Aralık 1908), BOA. BEO 3454-258988 (30 Teşrin-i Sani 1324 - 13 Aralık 1908)

10. Kolordu Komutanı Tuğgeneral Ali Avni Paşa'nın emeklilik için açığa alınması ile 20 Haziran 1912'de yerine açıkta bulunan Tuğgeneral Ali Nadir Paşa tayin edilmiştir⁶⁶. Ali Nadir Paşa, Tuğgeneral Nazif Paşa'nın Umum Jandarma Kumandanlığında kalması nedeniyle 2 Ekim 1912'de Ustruma Kolordusu Kumandanlığına tayin edilmiştir⁶⁷.

Kavala Liman Reisliğinden gönderilen telgrafta "Bulgarlar dün alaturka saat onda Dırama'ya iki saatlik yük istasyonu zapt ile mevcut iki taburumuzu mahv eylediklerinden Dırama kâmilen tahliye olunmuş müdafası dört saatlik mesafede öğleye kadar kat' ile Kavala'nın işgali kaviyyen melhuz bulunmasından bura jandarma mustahfiz kıtaatının tamamen çekildiği mücerren dahi Yunanın tecavüzüzere bulunduğu cihetle ne yolda hareket edeceğimin süratle ışıarı"⁶⁸ denilmiştir. Kavala Liman Reisliğinden gönderilen 1 Kasım 1912 tarihli telgrafın içeriği Harbiye Nezareti tarafından 2 Kasım'da Sadarete bildirilmiştir⁶⁹. Gerekli tedbirlerin alınması için Harbiye Dairesinden Kolordu Kumandanı Ali Nadir Paşa'ya emir verilmiştir⁷⁰.

Balkan savaşında Ali Nadir Paşa'nın komutanı olduğu Usturuma Kolordusu 7. Bulgar Tümeni karşısında Selanik'e kadar çekilmiş⁷¹, Selanik her gün biraz daha artan asker kaçağı ve göçmenlerin yarattığı kargaşa içerisine düşmüştür. Vali ve bölge komutanı birbirlerini suçlamakla, durumu daha da kötüleştirmiştir. 5 Kasım 1912'de, Beyaz Kule'deki Ordu Müfettişliği binasında, Ustruma Kolordusu Komutanı Ali Nadir Paşa'nın başkanlığında askeri kurul toplanmıştır. Toplantı, Selanik Valiliği'nden Ustruma Kolordu Komutanı'na gönderilen talep üzerine yapılmış, şehrin ileri gelenlerinden seçilmiş bazı şahıslarında katıldığı toplantıda askerin dağıldığına dair 8. Kolordu Komutanı'nın Valiliğe gönderdiği bilgi doğrultusunda, Langaza yönüne çekilmek ve Serez'deki kuvvetle birleşmek esasına dayanan bir karar tutanağı düzenlenmiştir. Halkın her tarafı düşmanla çevrilmiş Selanik'in tahrip edilmesini istememesi ve vilayetin de aynı görüşte olması nedeniyle, şehrin savunulması imkânı kalmadığından, iç güvenliği sağlamak için yeterince polis ve jandarma ile hastaları hastane kurullarına bırakarak şehrin boşaltılması ve mevcut kuvvetlerle Langaza istikametine çekilme kararı alınmıştır⁷². Paşa'nın beceriksizliği ve acizyeti nedeniyle 10 Kasım'da Bulgar ordusu Selanik'e girmiştir⁷³. Böylece Paşa'nın savaşta liyakatsizliği ve ataleti dikkatlerden kaçmamıştır⁷⁴.

66 BOA. BEO. 4054-304037 s.1 (10 Haziran 1328 - 23 Haziran 1912)

67 BOA. İ.HB. 123-15 (19 Eylül 1328 - 2 Ekim 1912), BOA. BEO. 4093/306926 (23 Eylül 1328 - 6 Ekim 1912), BOA. İ.HB 123-15 (23 Eylül 1328 - 6 Ekim 1912)

68 BOA. BEO.4107-307966-3. (Tarih yok)

69 BOA. BEO.4107-307966 (20 Teşrin-i Evvel 1338 - 2 Kasım 1912)

70 BOA. BEO.4107-307966-4. (Tarih yok)

71 Belen, a.g.e., s.55.

72 Nuri Yavuz, "Birinci Balkan Harbi ve Selanik'in Kaybı" *Gazi Akademik Bakış*, C.I, S.2, Yaz 2008, s.145.

73 Çakmak, a.g.e., s.357.

74 Ali Çetinkaya bu nedenle emekliye sevk edildiği bilgisini vermiştir. Çetinkaya, a.g.e., s.179.

İran Tahdid-i Hudud Komisyonuna Çetine eski sefiri Sadreddin ve Tahran sefaretî eski müsteşarı Baha ve Bab-ı Ali Hukuk müşavirlerinden Reşid Beyler tayin olunmuşlardır⁷⁵. Komisyona seçilen üyelerin yoğun meşguliyet ve emeklilik nedeniyle ayrılmaları söz konusu olunca⁷⁶, Hariciye Müsteşarı Said ve Çetine eski sefiri Sadreddin Efendiler İran Hudud Komisyonunda görevlendirilmiştir⁷⁷.

Hukuk müşavirlerinden Reşid Bey'in yoğun meşguliyeti nedeniyle komisyonda Hariciye Müsteşarı Said Bey'in görevlendirilmesi daha önce kararlaştırılmış⁷⁸ iken, Hariciye Müsteşarı Said Bey'in meşguliyetinin de yoğun olduğu anlaşılmıştır. Harbiye Nezaretî'nden komisyondaki üyelere ilaveten askeriyeyi temsilen bir üye istenmiş ve Tuğgeneral Ali Nadir Paşa'nın üye tayin edilmesine karar verilmiştir⁷⁹. Tuğgeneraller içerisinde Ali Nadir Paşa'nın bu göreve seçilmesinde İran hududu konusundaki sorunlara vakıf ve uzman olması etkili olmuştur⁸⁰.

Osmanlı Devleti ile İran sınırının belirlenmesi görüşmeleri için oluşturulan karma komisyonda Erkan-ı Harbiye Tuğgeneralî Ali Nadir Paşa, Hariciye Müsteşarı Said ve Çetine eski sefiri Sadreddin Beyler atanmış ve görev yapmıştır⁸¹. Eski Van Valisi, daha sonra Trabzon ve Bitlis Valiliği görevlerinde bulunan Tahir Paşa, Bitlis valisi iken Heyet-i Tahkikiye Reisliği görevi de yapmıştır⁸². Karma İran Tahdid-i Hudud Komisyonu üyelerinden 10. Kolordu Kumandanı Ali Nadir Paşa konuya dair bir rapor hazırlamıştır⁸³.

Ferik (Tümgeneral) rütbesiyle Ocak 1914'te emekli olmuştur⁸⁴. Emekli iken 16 Aralık 1918'de İstanbul'da kurulan Divân-ı Harb-i Örfî Mahkemesi heyetine aza olarak tayin edilmiştir⁸⁵. Mahkeme heyetinin tamamen değiştiği 8 Mart 1919'a kadar görevini sürdürmüştür⁸⁶.

75 BOA. BEO.4129-309622-1 (17 Kanun-u Evvel 1328 - 30 Aralık 1912)

76 BOA. BEO. 4134-310037-2 (1 Kanun-u Sani 1324 - 14 Ocak 1913)

77 BOA. BEO.4129-309622-2 (26 Kanun-u Evvel 1328 - 8 Ocak 1913), BOA. BEO. 4134-310037-1 (1 Kanun-u Sani 1328 -14 Ocak 1913)

78 BOA. BEO. 4129-309622-4 (15 Kanun-u Evvel 1328 - 28 Aralık 1912)

79 BOA. BEO. 4129-309622-3 (17 Kanun-u Evvel 1328 - 30 Aralık 1912)

80 BOA. BEO. 4129-309622-5 (15 Kanun-u Evvel 1328 - 28 Aralık 1912)

81 BOA. MV. 173-15 (2 Kanun-u Sani 1328 - 15 Ocak 1913), BOA. MV. 173/25 s.2 (8 Kanun-u Sani 1328 - 21 Ocak 1913)

82 BOA. DH. MKT. 1173-41-1 (30 Mayıs 1323 - 12 Haziran 1907), BOA. DH. MKT. 1173-41-2 (9 Haziran 1323 - 22 Haziran 1907)

83 BOA. HRSYS. 704-7 (14 Şubat 1328 - 27 Şubat 1913)

84 Çakmak, *a.g.e.*, s.673. Emekli olmadan önce rütbesi Mirliya olduğu halde emeklilik için Ferik rütbesine yükseltilmiştir. Bu nedenle İzmir'e 17. Kolordu komutanı olarak Mirliya (Tuğgeneral) rütbesi ile atanmıştır. Y.n.

85 Feridun Ata, "Divan-ı Harbi Örfî Mahkemelerinde Ermeni Tehciri Yargılamaları", *Selçuk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı:15, Yıl:2004, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/258116> s.313. (Erişim: 24 Eylül 2021)

86 Feridun Ata, "Divan-ı Harbi Örfî Reisleri Mustafa Paşalar Hakkında Bir Yanlışın Düzeltilmesi", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı:24, Erzurum 2004, s.262.

Ali Nadir Paşa 17. Kolordu Kumandanlığına atanması için 22 Mart 1919'da Bab-ı Ali'ye tezkere sunulmuş, 8-9 Nisan 1919 günlerinde konu takip edilmiş ve 10 Nisan 1919'da 17. Kolordu Kumandanlığına tayin edilmiştir⁸⁷.

Ali Nadir Paşa komutasındaki 17. Kolordu İzmir işgalinde tek mermi atmadan teslim olmuştur. 15 Mayıs günü kendisi, subay ve askerleri çok ağır hakaretlere uğramış, bir kısım subay ve askeri şehit düşmüş ve yaralanmış, kışla yağmalanmıştır. O gün adeta savaş esiri gibi subay ve askerleri ile Patris vapuruna hapsedilmiştir. Serbest bırakıldığı halde, komutanlık onurunu çiğnediği ve saygınlığını tamamen yitirdiği için 20 Mayıs günü komutanlık görevinden alınmıştır. Yerine, Albay Bekir Sami Bey (Günsav) getirilmiştir. Bekir Sami Bey, 56. Tümen Komutanlığına asaleten⁸⁸, 17. Kolordu komutanlığına vekâleten tayin edilmiş ve 17. Kolordu karargâhı Bursa'ya alınmıştır⁸⁹.

Ali Nadir Paşa Yunan işgal kumandanlığı tarafından 17. Kolordu subay ve erleriyle 24 Mayıs'ta Mudanya'ya götürülmüştür. Paşa, 27 Mayıs'ta İstanbul'a gitmiş ve Dâhiliye ile Harbiye Nezaretlerini ziyaret etmiştir⁹⁰. Ali Nadir Paşa'nın İstanbul'a dönmesi ile askerlik hayatı sona ermiştir⁹¹.

Kuva-yi İnzibatiye komutanları içinde yer alan,⁹² sabık 17. Kolordu komutanı Ali Nadir Paşa 22 numara ile 150'likler listesine alınmıştır⁹³. Vatandaşlıktan ve Türkiye'den çıkarılan Paşa, 1924'te Mısır'da ölmüştür.

2. İzmir'in İşgal Kararı ve Gelişmeler

Hacı Kiriakon komutasında 16 Nisan'da Averoff Zırhlısı İzmir'e gelmiş ve 17 Nisan günü zırhlıdan sekiz kişilik bir deniz birliği karaya çıkmıştır. Bu durum 17. Kolordu Kumandan Vekili Albay Süleyman Fethi Bey tarafından, İngiliz temsilcisi nezdinde itiraza neden olmuştur. Süleyman Fethi Bey'in girişimi karşılık bulmuş ve devriye amaçlı karaya çıkarıldığı belirtilen Yunan askerleri gemilerine dönmek zorunda kalmıştır⁹⁴.

Valiliğe İzzet Bey'in getirilmesiyle tekrar Rumlar hareketlenerek eski tutumlarına dönmüş ve Kızılhaç faaliyetleri ile İzmir'i Yunan cephaneliği haline getirmeye çalışmışlardır. Nurettin Paşa döneminde Aydın, Manisa ve

87 BOA. DH. İ.UM 19-1 (19-6/1-3/1) (11 Nisan 1335 - 11 Nisan 1335), BOA. DH. İ.UM 19-1 (19-6/1-3/2) (13 Nisan 1335 - 11 Nisan 1335)

88 *Miralay Bekir Sami Günsav'ın Milli Mücadele Anıları*, I. C, Haz. Muhittin Ünal, TTK Yayını, Ankara 2016, s.2.

89 Sarihan, a.g.e., s.262 ve 264.

90 A.g.e., s.281.

91 A.g.e., s.286.

92 *TBMM Gizli Celse Zabıtları*, Devre:2, C.4, İçtima senesi:2, İçtima:39, Celse:2, 16.4.1340 (1924), s.440.

93 *Vahdettin'in Sırdaşı Avni Paşa Anlatıyor*, *Milli Mücadele ve Sürgün Yılları*, Haz. Osman Öndeş, İstanbul 2012, s.370, 28 Mayıs 1927 tarihli yasa ile 150'likler Türk vatandaşlığından çıkarılmıştır. Engin Berber, "Kurtuluşun Sonra İzmir'de Yunan İşgal Dönemine Tepkiler", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.3, Yıl:1987, Sayı:8, İkinci Basım, s.458-459.

94 Berber, *Sancılı Yıllar*, s.96-97.

diğer iç kesimlere gidemeyen Kızılhaç'a İzzet Bey tarafından iç kesimlere gitme izni vermiştir⁹⁵. İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Richard Webb Yunan Yüksek Komiserine 1 Nisan'da gönderdiği mektupta, Yunan Kızılhaç'ının eylemlerine değinerek, Urla, Manisa gibi yerlere giden ekiplerinin olaylar çıkaracak davranışlardan uzak durmaları için ikaz edilmelerini istemiştir⁹⁶.

Ali Nadir Paşa, Harbiye Nezareti'ne Yunanistan'ın seferberlik halinde olduğu Kuşadası'ndan Sisam'a gönderilen kayıkçıların soruşturması ile yirmi bir yaşından yirmi dokuz yaşına kadar olup da terhis edilenlerin tekrar silahaltına çağrıldığı ve bunlardan 20-24 arasında olanların Rusya cephesine, 24-29 yaşlarında olanların ise Anadolu sahillerine çıkarılacaklarına dair alınan istihbaratı bildirmiştir⁹⁷.

Averoff zırhlısı ve Leon torpidosunun İzmir'deki varlığı Türk halkında rahatsızlık yaratmıştır. Raporda, zırhlı ve torpidonun İzmir'de bulunmasının en küçük bir karışıklıkta kullanılacağından endişe duyulduğu, İzmir'de faaliyet gösteren Kızılhaç Hastanesi (Rum hastanelerinden biri bu hastane haline getirilmiştir) ve diğer yerlerde Kızılhaç'ın örgütlenme çabalarının tedirginlik yarattığı, bu kurumun İzmir'deki faaliyetlerinin ilgasının gerektiği, İzmir şehri ile Aydın vilayetinde jandarma, polis ve askeri kuvvetlerin artırılarak, Aydın vilayeti ve Rumeli'nin Rumların eşkiya yatağı haline gelmesinin önlenmesi gerektiğine dikkat çekilmiştir⁹⁸. Yunanlıların İzmir ile ilgili ilhak istekleri bilindiği ve bu yönde yoğun bir propaganda yapıldığına yer veren işgalden iki gün sonra İzmir Emniyet Müfettişliği tarafından hazırlanmış bir rapor Dâhiliye Nazırı Mehmet Ali Bey ile Hariciye Nazırı Damat Ferit'e gönderilmiştir⁹⁹.

İzmir'in işgali öncesi İzmir'e gelen Leon torpidosunun coşku ile karşılanması, bir Rum hastanesinin Kızılhaç hastanesine dönüştürülmesi, nakliye gemileri ile getirilerek Kızılhaç'a ait denilen silah, elbise ve hâkî renkte kumaş, cephan ve bombaların İzmir'de karaya çıkarılması gerçekleşti. Rüsumat memurlarının gelen sandıkları kontrol etmelerine darp ve tehditler ile izin verilmez iken, Yunan askerlerinin müdahaleleri ile bu görevlerini yapmaları yasaklandı. Gelen silah ve malzemeler Aydın vilayeti içine dağıtılırken, İzmir dışında Aydın, Manisa, Söke, Urla ve Antalya'da Kızılhaç Hastaneleri faaliyete geçmiş veya geçirilmeye çalışıldı. Aynı zamanda daha önce Osmanlı vatandaşı iken Balkan ve Birinci Dünya savaşlarında Osmanlı Devleti'nden Yunanistan'a firar etmiş ve Osmanlı Devleti'ne karşı savaşmış Rumların geri geldikleri ve asker alma dairesi gibi faaliyet gösteren Kızılhaç hastanelerinde kayıt altına alındıkları görüldü¹⁰⁰.

95 Çetinkaya, *a.g.e.*, s.261.

96 Salahi R. Sonyel, *İngiliz Gizli Belgelerinde Türk-Yunan İlişkileri 1821-1923*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2011, s.138.

97 ATASE Kutu No:11 Gömlek No:58AA (24.4.1335 - 24 Nisan 1919) (A:1/1 D:48 F:62-1)

98 BOA. DH. DEUM. AYŞ 8-105-2 (5 Mayıs 1335 - 5 Mayıs 1919)

99 BOA, DH. EUM. AYŞ 8-105-1 (17.5.1335 - 17 Mayıs 1919)

100 *A.g.a*

24 Nisan'da İtalyan Temsilcisi Orlondo'nun konferansı protesto ederek konferanstan çekilmesi, İngiliz Başbakanı Lloyd George'un elini rahatlatmış ve İngiltere'nin, diğer devletlere İzmir'in Yunanistan tarafından işgal kararını kabul ettirmesinin önündeki en büyük engel ortadan kalkmıştır. İzmir'in işgali için gerekli hazırlıklar böylece fiilen hız kazanmıştır.

İzmir Limanına 29 Nisan'da İtalyan zırhlısı "*Caio Duilio*"nun girmesi İzmir'in İtalyanlar tarafından işgal edilebileceğine dair endişeye yol açmıştır. Bu nedenle 2 Mayıs'ta İngiltere Başbakanı Lloyd George, Fransa Başbakanı Clemenceau ve ABD Cumhurbaşkanı Woodrow Wilson bir araya gelerek İzmir'in işgalini görüşmüştür¹⁰¹. Müttefik devletlerin, Aydın Vilayetinde Hristiyanların hayatının tehlikede olduğu, Türklerin ordularını takviye ederek oluşturacakları çete teşkilatıyla Rumların pek çoğunun zulme uğrayacağı propagandasının etkisinde kalarak işgal yönünde karar almaya yönelmiştir¹⁰².

İngiltere'nin politikası nihayet 6 Mayıs'ta sonuç vermiş ve Wilson ile Clemenceau Yunanlıların İzmir'e çıkmalarını kabul etmiştir. Aldıkları gizli bir karar ile İzmir'in işgali için Venizelos'u harekete geçmeye davet etmişlerdir¹⁰³. Yunanistan'ın İzmir'i işgali için göndereceği kuvvet durumunun görüşüldüğü 7 Mayıs'ta, İzmir'de 30 bin Rum bulunduğu belirtilerek; "*Yalnız bu işgalden Türklerin son dakikada haberdar edilmeleri mühim bir noktadır.*" denilmiştir. Ayrıca Türk subaylarına direnmemeleri yönünde bir emrin verilmesi ile hiçbir şekilde karşı koyamayacaklarına da dikkat çekilmiştir¹⁰⁴.

İtalyanların 11 Mayıs'ta Fethiye, Marmaris ve Bodrum'u işgal etmeleri İzmir'in işgal takvimine hız vermiştir. 11 Mayıs'ta ABD, 13 Mayıs'ta Müttefik devletler savaş gemileri İzmir limanında toplanmaya başlamıştır¹⁰⁵. İtalya 12 Mayıs'ta yeniden görüşmelere katılmış ise de temsilcisi Orlondo aynı gün İzmir'in Yunanistan tarafından işgalini onaylamak zorunda kalmıştır¹⁰⁶.

Öncesinde gerekli tedbirler alınmasında aciziyet gösterilirken, ilginç bir şekilde 12 Mayıs'ta İzmir'in işgalinden üç gün önce tüm kolordulara ve 17. Kolorduya ülkeye silah, cephane, üniforma sokulmaması, ülkeye giren yabancıların denetlenmesi, ülkeden Birinci Dünya Savaşı sırasında kaçmış olanların ülkeye girişlerine izin verilmemesi ve engellenmesi emri verilmişti¹⁰⁷.

İtalyanlar işgalin güneye doğru sarkmasını engellemek için Elena Savaş gemisinden çıkardıkları askerleri ile 13 Mayıs günü Kuşadası'nı işgal

101 Haytoğlu, a.g.e., s.97.

102 Süvari Yüzbaşı Ahmed, *Türk İstiklal Harbi Başında Milli Mücadele*, Haz. İsmail Aka, Vehbi Günay, Cahit Telci, Akademi Kitabevi, İzmir 1993, s.3, Berber, *Yeni Onbinlerin Gölgesinde Bir Sancak: İzmir*, s.18.

103 Haytoğlu, a.g.e., s.97.

104 Taçalan, a.g.e., s.176.

105 Orhunlu, a.g.e., s.121.

106 Taçalan, a.g.e., s.177, Aksoy, a.g.e., s.215.

107 Bilge Umar, *İzmir'de Yunanlıların Son Günleri*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1974, s.82.

etmişlerdir¹⁰⁸. Yunanistan'ın Kavala'daki Larissa Tümeni'ni 13 Mayıs 1919'da Selanik ve Pire limanlarından savaş gemilerine bindirerek yola çıkarması ile¹⁰⁹ artık İzmir'in işgalini engelleyecek uluslararası bir engel kalmamıştır.

3. İşgal Öncesinde 17. Kolordu ve Ali Nadir Paşa

İşgal öncesi 17. Kolordu ve 56. Tümen karargâhu ile birlikleri İzmir'de, 173. Piyade Alay Karargâhu Urla'da, 174. Piyade alayı İzmir'de 172. Piyade Alayı Ayvalık'ta, Kolordu ve 56. Tümen Topçu Birlikleri Seydiköy-Gazimir'de, 57. Tümen karargâh ve birlikleri Aydın'da, 135. Piyade Alayı Söke, 175. Piyade Alayı Aydın, 176. Piyade Alayı Antalya'daydı. 5. Tayyare Bölüğü Seydiköy-Gazimir Havaalanında, bir deniz tayyare bölüğü de Güzelyalı'daydı¹¹⁰.

İzzet Paşa'nın İzmir'e vali yapılması ile İzmir'de siyasi yapı kontrol altına alınmaya çalışılırken, İzmir'deki kolordu kumandanlığı üzerinde aynı kontrol tam olarak henüz sağlanamamıştı. Bu nedenle kendileri ile birlikte hareket edebilecek bir kumandana ihtiyaç duyuyorlardı. Bu arayışta Albay Kemal Bey ismi dikkat çekmişti. Ancak Kemal Bey, İzmir'e gelmesi ve kolorduya komutan olması beklenirken Umum Jandarma Kumandanlığına tayin edilmesiyle beklenen gelişme sağlanamadı¹¹¹. İşte o süreçte emekli iken yeniden göreve alınan Ali Nadir Paşa 17. Kolordu komutanlığına getirildi¹¹².

Ali Nadir Paşa inisiyatif kullanamayan ve yalnız verilen emirler ile harekete geçebilecek yapıda bir komutandı. İzmir'e geldiğinde bunun ilk işaretlerini vermişti. Süleyman Fethi Bey'in İzmir'in yabancılar tarafından işgal edilebileceğini ve bu konuda hükümetten emir verildiği takdirde nasıl hareket edileceğini sorduğunda; "*Orasını hiç düşünmedim*" diye cevap vermiştir. Süleyman Fethi Bey bu cevaptan memnun olmadığını "*Orasını işgal vaki olduktan sonra mı düşüneceksiniz*" şeklinde ifade etmesi üzerine "*Ne zaman lazım gelirse o zaman düşüneceğim*" ters cevabını vermiştir¹¹³.

İşgale gün sayılırken Kolordu Karargâhu ve bağlı kuvvetler, 56. Tümen Karargâhu, iki bölüklü 174. Süvari Alayı, Ahz-ı Asker Kalemi ve Askerlik Şubesi Sarıkışla içinde bulunuyordu. Jandarma mektebi kışlanın güney tarafında, 173. Alayın ağırlığı Urla, Seferihisar ve Çeşme'de, 172. Alay Ayvalık'ta, 173. Alayın

108 Sarıhan, a.g.e., s.235.

109 Aksoy, a.g.e., s.215.

110 Genelkurmay Başkanlığı, *Türk İstiklal Harbi C.II*, Batı Cephesi Kısım:1, 3. Baskı, ATASE yayını, Ankara 1999, s.29.

111 Çetinkaya, a.g.e., s.178.

112 Selahattin Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, C.1, MEB Yayınları, İstanbul 1991, s.176, Selek, İzmir Valisi ile Ali Nadir Paşa için "*şahsiyetsiz, aciz, uyuşuk ve duygusuz*" tespitinde bulunmuştur. Sabahattin Selek, *Anadolu İhtilali*, C. 1, Kastaş Yayınları, 9. Baskı İstanbul 2000, s.238. Aydın Valiliğinde bulunan Tuğgeneral Nurettin Paşa, İttihatçı olduğu ve İzmir'de "*hususî örgütler*" içinde bulunduğu ve İngilizlerin verdiği tutuklular listesinde adı olduğu için Aydın valiliği görevinden alınmıştır. *Avni Paşa Anlatıyor*, s.170.

113 Tansel, a.g.e., s.178.

bir taburu İzmir'deydi. Mondros Mütarekesi hükümleri gerekçe gösterilerek Foça, Urla, Kösten ve Yenikale istihkâmlarında kamaları alınmış toplar ile ağır topçu birlikleri bulunmaktaydı. Top kamaları ile diğer silahlar toplattırılarak Sarıkışla depolarına konulmuştu. Menemen ve Manisa havalisindeki ordudan kalan fazla toplar ile silahlar da İngilizler tarafından depolara koydurulmuştu. İşgal öncesi İzmir merkezinde 350 civarında asker bulunurken, tabur sayısında bir piyade alayı, ellışer atlı olmak üzere iki bölüklü süvari alayı ve az sayıda kolordu askeri vardı¹¹⁴.

İzmir'deki kolordu ile ilgilenmekten uzak durmayan Vali İzzet Bey, 30 Mart günü Dâhiliye Nezaretine kolorduda bir kısmı hava değişikliği, bir kısmı izinli ve bir kısmı da açıkta olmak üzere çeşitli birliklerde görevli 102 subay bulunduğunu ve hassas günlerden geçildiği bir sırada kargaşalık çıkararak emniyet ve asayişe kastedebileceklerini bildiriyordu. Bu subayların çoğunluğunun İttihatçı olmak üzere Bolşeviklerden oluştuğu iddiasında bulunuyor ve bunların İzmir'den alınarak başka yerlere gönderilmesini istiyordu. Kolorduyu etkisiz hale getirmeye yönelik bu hasmane tutuma destek veren Dâhiliye Nazırı Mehmet Ali Bey de 10 Mayıs günü "*Onun için bugünkü telgrafımla izah ettiğim veçhile Kafkas'a gidip avdet eden ihtiyat zabitanının hareketını ehemmiyetle takip etmeniz lazım geldiğinden orada bulunan ve menfaatleri dolayısıyla İttihat Hükümeti'nin devamını arzu eden Kaymakam Ali, Binbaşı Konyalı Hüsnü ve güya orada mezun bulunan Erkan-ı Harp Miralayı Köprülülü Kazım, İzmir Cephane Müdürü Mülazım Abbas ve Kolordu Sertabibi Şükrü haklarında Kumandan Nadir Paşa ile birleşerek tahkikat-ı lazime bilicra bunların bir an evvel ordudan fekk-i irtibatları esbabını temin buyurunuz*"¹¹⁵ diyordu. İzmir işgali arifesinde gerekli tedbirleri alması gereken makamların, bu yönde adım atmaz ve tam bir teslimiyet gösterirken, kolordu mensupları ile vatanseverleri İttihatçılık ve Bolşeviklik ile suçlayarak gözden düşürmekle meşgul olmaları çok düşündürücüdür.

Vali İzzet Bey'in liste halinde bu subayların isimlerini verip Ali Nadir Paşa'dan bunların İzmir'den dış mahallere gönderilmesini istemesi üzerine; "*Eğer bunlarda böyle efkâr varsa harice gönderilmeleriyle bu efkârı az bir zaman içinde neşir ve ilan edeceklerine binaen merkezde nezaret altında bulunmaları harice gönderilmelerinden daha iyi olur*" diyerek gönderilmelerine izin vermemiştir. Vali ise bu tutumdan dolayı rahatsızlık duymuştur¹¹⁶.

İzmir'de gün geçtikçe İzmir'in işgal edileceğine yönelik endişe artmış, İzmir Valisi İzzet Bey 8 Mayıs'ta James Morgan'a "*Türkiye'nin bazı kısımlarının Yunanlılar tarafından işgal edileceğinden korktuğunu*" söylemiştir. 11 Mayıs'ta İzmir limanından gizlice karaya çıkan Cami, Ahmed Dino ve Morali Halid Beyler, İzmir Belediye Başkanı ile görüşerek İzmir'in Yunanlılar tarafından

114 Süvari Yüzbaşı Ahmed, a.g.e., s.7.

115 Çetinkaya, a.g.e., s.180-181.

116 A.g.e., s.224, 235 ve 260.

işgal edileceğini söylemişlerdir¹¹⁷. İzmir'deki hareketliliğin normal olmadığı, körfezde artan Müttefik devletler donanmasının varlığı şüphesiz yaşanacak gelişmelerin ayak sesleri olmuştur. Vali ve Ali Nadir Paşa da mülki ve askeri yetkili olarak gelişmeleri izlemişlerdir¹¹⁸.

Calthorpe, Iron Duke zırhlısı ile 13 Mayıs'ta İzmir'e gelmiş, aynı gün İngiliz Ege Denizi Filo Kumandanı Maurice S. Fitzmaurice, Fransız Visamiral Sagot Duvaux, İtalyan Kaptan Magliano, Amerikalı Kaptan J. H. Dayton ve Yunan Kaptan İlias Mavrudis ile bir toplantı yapmıştır¹¹⁹. Bu toplantıda 14 Mayıs'ta Foça, Kösten adası, Karaburun, Urla ve Yeni Kale istihkâmlarının Fransız, İngiliz ve Yunan birlikleri tarafından işgal edileceği ve 15 Mayıs günü İzmir'in fiilen işgal edileceği amirallere bildirilmiştir¹²⁰.

3.a. Birinci Nota

Amiral Richard Webb, 14 Mayıs'ta Osmanlı Hükümeti'ne bölgedeki asayişsizliği gerekçe göstererek İzmir tabyalarının İtilaf devletleri tarafından işgal olunacağına dair notayı vermiştir¹²¹. Damat Ferit, İzmir Valisine Amiral Calthorpe'dan gönderilecek emirlere uyulması hususunda gereken talimatın verildiği belirtilmiştir¹²².

Hükümet tarafından valilik makamına, Harbiye Nezareti tarafından da 17. Kolordu kumandanlığına bir bilgi verilmeksizin, İtilaf Devletleri'nin ilk notası Calthorpe imzasıyla 14 Mayıs sabahı saat 09.00 verilmiştir¹²³. Vali İzzet Bey'e notayı İngiltere İzmir Konsolosu James Morgan¹²⁴, Ali Nadir Paşa'ya¹²⁵ İngiliz Yarbay Ian Smith götürmüştür¹²⁶.

Ali Nadir Paşa, ilk notanın valilik ve kolorduya tebligatının bir heyet tarafından vali konağında, kendilerinin de davet edilmesiyle vali huzurunda yapıldığını belirtmiştir¹²⁷. Ali Nadir Paşa, Kolordu Erkan-ı Harbiye Reisi Binbaşı Abdülhamid Bey ve Binbaşı Abdülkadir Bey'e saat 10.00'da Daire-i Askeriyede bulunulmaları emrini vermiştir. Abdülhamit Bey, belirtilen saatte

117 Tansel, *a.g.e.*, s.180, Nail Morali ağabeyi Halid Morali isminin Bronzetti torpidosu macerasına haksız yere karıştırıldığını belirtmiştir. Morali, *a.g.e.*, s.51.

118 Tansel, *a.g.e.*, a.178.

119 Taçalan, *a.g.e.*, s.177.

120 Orhunlu, *a.g.e.*, s.120-121.

121 Ali Fuad Türkgeldi, Görüp İştiklerim, 4. Baskı, TTK Yayını, Ankara1987, s.208, Mustafa Turan, "İtilaf Devletlerinin Anadolu Planları ve Yunan İşgali", Prof.Dr. Necmi Ülker'e Armağan, (Haz. Nilgün Nurhan Kara, Latif Daşdemir, Özer Küpeli), İzmir 2008, s.130.

122 Sonyel, *a.g.e.*, s.147.

123 ATASE Kutu No:15 Gömlek No:1ACA (20.5.1335 - 20 Mayıs 1919) (A:1/1 D:80 F:1-3)

124 Orhunlu, *a.g.e.*, s.327.

125 Süvari Yüzbaşı Ahmed, *a.g.e.*, s.4.

126 Orhunlu, *a.g.e.*, s.327, Berber, *Sancılı Yıllar*, s.213, Taçalan, *a.g.e.*, s.181. Aksoy ise Yarbay Hoskot Smith tarafından götürüldüğünü belirtmektedir. Aksoy, *a.g.e.*, s.218.

127 Ali Nadir Paşa "İstihkamâtın işgali için yalnız mümessil, işgal için heyet vali nezdine gelmişti" demiştir. Çetinkaya, *a.g.e.*, s.233.

Daire-i Askeriyede bulunduysa da kimsenin gelmediğini, ancak saat 11.00'de valinin telefon etmesi ile Ali Nadir Paşa ile Hükümet Konağına gittiklerini "... İngiliz konsolosunun ve İngiliz mümessil-i askerisinin bulunduğu ve ellerinde mevcut olan bir kâğıdı tercüme etmekle meşgul olduklarını gördüm. İngiliz mümessil-i askeri tarafından kolordu kumandanına İzmir kalainın (kalelerinin) mütarekenin dokuzuncu maddesine istinaden işgal-i askeri altına alacaklarını ve bir hadiseye meydan vermemek üzere dört muhtelif istikamete gidecek gemiler için lisana aşına dört zabıtın tayin ve gönderilmesi emr olunmuş idi. Keyfiyet-i işgalden Bab-ı Ali'nin haberdar edildiği notada bildirildi. Kumandan paşa, protestoda bulundu. Harbiye Nezareti'nin emri olmadıkça buna muvafakat edemeyeceğini bildirdi..." cümleleriyle anlatmıştır¹²⁸. Binbaşı Abdülkadir Bey ise vali ve komutanın bulunduğu odaya girdiğinde, İngiliz siyasi ve askeri temsilcileri tarafından ellerine derhal İngilizce nota ile Fransızca tercümesinin verildiğini belirtmiştir¹²⁹.

Bu nota ile mütarekenin 7. Maddesi gereğince İtilaf Devletleri tarafından İzmir ve girişindeki istihkâmatın işgal edilmesine karar verildiği, bu karar gereğince durumun hükümete bildirildiği öğleden sonra İzmir ve körfezde bulunan istihkâm ve kalelerin işgal edileceği bildirilmiştir¹³⁰.

Vali İzzet Bey notayı aldığı zaman, İngiliz Amirali Calthorpe ve Fransız amirali ile görüşmek istemiş¹³¹, Fransız ve İngiliz amirali ile görüşmüştür. Fransız amirali görüşmede İzzet Beyi sustururken, Iron Duke zırhlısındaki İngiliz amirali Calthorpe durumu gizleme yoluna gitmemiştir. Calthorpe, İzmir'in Yunan işgali altına girmesi ihtimalinden bahsederek, müttefiklerin kararlarını vermeleri dolayısı ile başka bir çare olmadığını, Türklerin heyecanlarının bastırılarak bir olaya sebebiyet verilmemesi için huzur ve sükûnun sağlanması gerektiğini belirtmiştir¹³². Calthorpe "... İtilaf devletlerinin karar vermiş bulduklarını ve bundan geri dönmenin kabul olmadığını açıkça söyledim. Bu sebepten Valinin bütün çabalarını bir kargaşalık çıkmamasını tavsiye ettim. Aslında bu haberi sabah gazeteleri yazmıştı. Duyuran da gene Vali idi. Elinden geldiği kadar halkı yatıştırmaya söz verdi ve benden yardım istedi, sonra gitti..."¹³³ demiştir.

128 Abdülhamid Bey'in nota tarihi, saati ile mütarekenin ilgili maddesini doğru vermemesi ilginçtir. Abdülhamid Bey "Mayısın on beşinci günü öğle yemeğini yedikten sonra saat ikide kumandanla Erkan-ı Harp reisinin, valinin nezdine gelmesi telefonla bildirildi" demiştir. Mütarekenin 7. Maddesi yerine de 9. Maddesi demiştir. A.g.e., s.224-225.

129 Çetinkaya, A.g.e., s.263.

130 BOA. DH. İ.UM.EK 51-72-3 (14 Mayıs 1919) Ali Nadir Paşa, o gün öğleyin saat 12.00'de işgalin gerçekleşeceği bilgisini vererek emir beklediğini belirtiyor. ATASE Kutu No:15 Gömlek No:1 (14.5.1335 - 14 Mayıs 1919) (A:1/1 D:80 F:1)

131 BOA .DH. EUM. AYŞ 8-29-1 ve 2 (14 Mayıs 1335 - 14 Mayıs 1919)

132 İzmir Valisi İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edileceğine dair Sadarete "Telgraf başında bu sabah arz ettiğim veçhile İngiltere ve Fransa amiralleriyle görüştüm" cümlesiyle başlayan şifre telgrafi göndermiştir. BOA. DH. İ.UM. EK 51-71 (14 Mayıs 1335 - 14 Mayıs 1919), ATASE Kutu No:19 Gömlek No:123 (16.5.1335-16 Mayıs 1919) (A:1/1 D:72 F:16)

133 Taçalan, a.g.e., s.183.

Ali Nadir Paşa 14 Mayıs günü Amiral Calthorpe'un notasını almadan, Harbiye Nezareti'ne bir telgraf göndererek; İzmir'in kaderi ile ilgili üç şaya paylaşmıştır. İlki İtalyanların asker çıkarması, ikincisi Yunanlıların asker çıkarması, üçüncüsü de önceden Yunanlılarca İzmir'e sokulmuş Kızılhaç'ın silah, elbise ile donattığı kişilerin bir emr-i vakisi ile karşılaşması. Harbiye Nezareti'nden İzmir'in işgali noktasında bu ihtimallerden biri gerçekleştiğinde İngilizlerce ne gibi tedbirler alınacağı, son günlerde İtilaf Devletleri'nin savaş gemileri ve Calthorpe ve Bristol gibi önemli amirallerin İzmir'de toplanmalarının İzmir için önemli bir karar düşünüldüğünü gösterdiğini ve bir işgal gerçekleştiği takdirde nasıl hareket edilmesi gerektiğini öğrenmek istemiştir¹³⁴.

14 Mayıs günü notanın Ali Nadir Paşa'ya verildiği saatlerde, Amiral Webb tarafından Osmanlı hükümetine İzmir'de stratejik yerlerinin işgal edileceği bilgisi zaten verilmiştir¹³⁵. Ali Nadir Paşa notayı aldığı zaman, acilen Harbiye Nezareti'ni bilgilendirmiştir¹³⁶. Telgraf başına gelen Harbiye Nazırı Şakir Paşa, Ali Nadir Paşa'ya "*Bab-ı Ali'ye işgal vukuuna dair malumatımız yoktur. Amiral'in bu teklifi şerait-i mütareke ahkâm-ı icabâtından olmakla muvafakat edilmesi lüzumu tabiidir*" emrini vermiştir¹³⁷. Ali Nadir Paşa, işgalin müttefiklerin işgali olarak kalmayacağını Yunan işgaliyle sonuçlanabileceğini, halkın heyecanlı olduğunu paylaştığında ise "*Tevatürlere (söylentilere) kulak asmayınız*" demiştir¹³⁸.

Falih Rıfki Atay, Harbiye Nezareti'nde nöbetçi muhabere memurunun o gün için anlattığı çelişkili bilgilere şöyle yer vermiştir. Ali Nadir Paşa'nın yanında Süleyman Fethi Bey olduğu halde durumu "*acele*" işareti ile sürekli araması nedeniyle Harbiye Nazırını evinden bulduğunu, Şakir Paşa'nın Fevzi (Çakmak) ve küçük Fevzi Paşa (Ahmet Fevzi) ile geldiklerini ve İzmir'le haberleşmenin gerçekleştiğini, Ali Nadir Paşanın nota muhteviyatı hakkında bilgi verdikten sonra "*...Karaburundan gelen haberlere göre Körfez dışında asker dolu birçok Yunan nakliye gemileri beklemektedir. İstihkâmları biz verir vermez Yunanlılar işgal edecekler. Halk galeyandadır. Müsaade ederseniz biz bu isteği reddederek elimizdeki kuvvetlerle İzmir'i müdafaa edeceğiz. Kuvvetimiz de buna elverişlidir. Ferman sizindir*" dediğini belirtmiştir. Şakir Paşa'nın bu telgrafı okur okumaz ayağa kalkarak; "*Haydi evlatlarım Allah muvaffakiyet versin, Tanrı yardımcınız olsun*" dediğini,

134 ATASE Kutu No:19 Gömlek No:127AB (20/2) (14.5.1335-14 Mayıs 1919) (A:1/1 D:72 F:20-2), ATASE Kutu No:19 Gömlek No:127AC (20/3) (14.5.1335-14 Mayıs 1919) (A:1/1 D:72 F:20-3), ATASE Kutu No:15 Gömlek No:1A (14.5.1335 - 14 Mayıs 1919) (A:1/1 D:80 F:1-1), ATASE Kutu No:17 Gömlek No:107 (2)(14.5.1335 - 14 Mayıs 1919) (A:1/1 D:74 F:21), ATASE Kutu No:17 Gömlek No:107AA (2/1) (14.5.1335 - 14 Mayıs 1919) (A:1/1 D:74 F:21), ATASE Kutu No:15 Gömlek No:1A (2) (14.5.1335-14 Mayıs 1919) (A:1/1 D:80 F:1)

135 Taçalan, a.g.e., s.181.

136 Sitki Aydın, *Güneybatı Anadolu'da Kuva-yı Milliye Harekâtı*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1993, s.36.

137 ATASE, Kutu No:15 Gömlek No:1ACA (8) (20.5.1335-20 Mayıs 1919) (A:1/1 D:80 F:1-3), Süvari Yüzbaşı Ahmed, a.g.e., s.4.

138 Çetinkaya, a.g.e., s.230 ve 264, Celal Bayar, *Ben de Yazdım Milli Mücadeleye Gidiş*, C. 6, Sabah Kitabevi, İstanbul 1997, s.38 ATASE Kutu No:15 Gömlek No:1ACA (8) (20.5.1335-20 Mayıs 1919) (A:1/1 D:80 F:1-3), Umar, *İzmir'de Yunanlıların Son Günleri*, s.97.

ancak telgrafa söylediklerini yazdırmaya gelince, yanındaki paşalarla yaptığı istişare sonucunda fikrini değiştirerek "Amiral Galtrop'un mütarekenamenin 7nci maddesine istinaden vuku bulan talebini yerine getiriniz. Ben Bab-ı Ali'ye gidiyorum, lazım gelen teşebbüsâtta bulunacağım" dediğini anlatmıştır¹³⁹.

Harbiye Nazırının uyanık davranmaması, kolordu komutanına bu durumda gereken emirleri açık ve net bir şekilde bildirmemesi, mütareke hükümlerine aykırı ilhaka dönüşecek İzmir'in işgali konusunda hükümete ve Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisi ile görüşmeden işgale onay vermesi kesinlikle doğru olmamıştır¹⁴⁰. Bu tutumda Damat Ferit Paşa tarafından Harbiye Nazırına daha önce hiçbir şekilde karşı konulmaması emri verilmesi etkili olmuştur. Ali Nadir Paşa'ya destek verilmemiş ve izlenecek yol gösterilmemiştir¹⁴¹. İnisiyatif kullanmaktan yoksun komutan böylece kendi haline bırakılmıştır.

Ali Nadir Paşa istihkâmların İtilaf Devletleri tarafından işgali ile sorunun hallolmayacağını bildiği için; işgal keyfiyetinin geçici olduğu açıklamalarına rağmen pek yakında İzmir'in Yunanlılara teslim edileceği yönünde haberlerin ortalıkta dolaştığını belirterek yaşanacak duruma dikkat çekmiştir¹⁴².

Ali Nadir Paşa istihkâmları işgal edecek İtilaf Devletleri kuvvetlerine karşı konulmaması ve gerekli kolaylığın gösterilmesini emretmiştir¹⁴³. Paşa, Harbiye Nezareti'nden aldığı mütareke hükümlerine uygun hareket edilmesi emri doğrultusunda işgal esnasında bir olay yaşanmaması için işgal kuvvetleri önünde bir subay olmak üzere, toplamda dört subay bulundurulması doğrultusunda hazırlık yapılmasını sağlamıştır. İşgal müfrezelerine katılmaları istenen dört subayın saat 12.00'de Iron Duke amiral gemisinde bulunmalarını temin ile istihkâmlarda bulunan muhafızlara işgale karşı konulmaması yönünde bir diğer emri de buradan almalarını sağlamıştır¹⁴⁴.

Böylece Ali Nadir Paşa, Fransızlar tarafından Eski Foça, Yeni Foça ve Urla, İngilizler tarafından Kösten adası ve Yunanlılar tarafından İzmir'e en yakın istihkâm olan Yeni Kale istihkâmlarının işgaline kayıtsız şartsız teslimiyet göstermiştir¹⁴⁵. Bu durumu aynı gün Ali Nadir Paşa Aydın'da bulunan 57. Tümen Komutanlığına; "Bugün Düveli Mütelife şeraiti mütarekenin yedinci maddesi ahkâmına tevfikân İzmir istihkâmatı mütelifin kıtaatı ile işgal ve istihkâmat dahilindeki

139 Falih Rıfık Atay, *Çankaya, Mustafa Kemal'in Çankaya'sı*, Bateş Atatürk Dizisi, İstanbul 1998, s.165-166. Bu anlatılanları doğrulayacak başka bir bilgi bulunmamaktadır. Y.n.

140 Genelkurmay Başkanlığı, *Türk İstiklal Harbi*, s.36.

141 Salim Gökçen, *Türkiye'de Rum-Yunan Vahşet ve Terörü*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2010, s.173-174, Emine Kısıklı, "Türkiye Cumhuriyeti'nin Yapılandırılması Sürecinde Mustafa Kemal'in Hayatında İzmir", *Kuva-yı Milliye'nin 90. Yılında İzmir ve Batı Anadolu Uluslararası Sempozyumu Bildirileri*, 6-8 Eylül 2009, 1.Kitap, (Yay. Haz. Oktay Gökdemir) İzmir Büyükşehir Belediyesi, Ankara 2010, s.229.

142 ATASE Kutu No:15 Gömlek No:1 (1) (14.5.1335-14 Mayıs 1919) (A:1/1 D:80 F:1)

143 Sarihan, *a.g.e.*, s.237.

144 Çetinkaya, *a.g.e.*, s.230-231.

145 ATASE Kutu No:19 Gömlek No:142 (35) (18.5.1335-18 Mayıs 1919) (A:1/1 D:72 F:35), Süvari Yüzbaşı Ahmed, *a.g.e.*, s.5.

top, kama ve nişangâhlar vesâir bilcümle aksamı istihkâmiyeye vaziyet etmişlerdir"¹⁴⁶ şeklinde bildirmiştir. Ali Nadir Paşa'nın nota sonrası askeri birliklere verdiği emirler, Yunan ordusunun işgal sonrası nasıl davranacağına dair ipuçları vermiş ve işgale dair Yunanistan'ı rahatlatmıştır.

İlk nota sonrasında kışlada kolordu komutanı yüksek rütbeli subaylar ile görüşme yaparak konuyu tartışmışlar, özellikle subay ailelerini sefalet ve perişanlık içinde bırakmayacak şekilde nota içeriğinin kabul, kolordunun silah teslim etmesi yönünde karar alarak, kararın yazılı ve telefon ile süvariler vasıtasıyla ilgili komutanlıklara emir ve tebliği sağlanmıştır. Bu emir ile Punto, Pasaport ve deniz sahilindeki müfrezeler de geriye çağrılırken, bir müessese ve kışlaya bağlı olmayan subay ve askerde kışlaya çağrılmıştır¹⁴⁷.

3.b. İkinci Nota

O gün vali İstanbul'da görüşecek bir hükümet yetkilisi bulamamıştır. Fransız ve İngiliz amirali ile görüşmesini anlatan telgrafı hükümete gönderdikten iki saat sonra hala cevap verilmemesi nedeniyle "*Şimdi vereceğim tebligatın hemen Sadrazam Paşa'ya irsaliyle telgraf başında cevaba intizar ettiğimi arz ediniz*" demiştir¹⁴⁸. Hemen arkasından ise "*Sadrazam Paşa'yı Vali Bey makine başına istiyor. Müsaade edecek sıra değildir. Sadrazam Paşa yoksa dâhiliye nazırını hemen çağırınız. Sadrazam, dâhiliye nazırı yok mu sorunuz*" deniliyordu¹⁴⁹. Ardından Vali İzzet Bey, Sadaret Yaveri Asaf Bey'e "*Aynen maruzatımı tebliğ buyurunuz*" diyerek; Fransız ve İngiliz amiralleri ile yaptığı görüşmeye dair iki saat önce telgraf ile bilgi verdiğini, ancak şimdi İngiliz Konsolosu James Morgan ile Albay Smith'in gelerek amiralin ikinci bir notasını tebliğ ettiklerini belirtmiştir. İkinci notada, İzmir'in 15 Mayıs 1919'da Yunan kuvvetleri tarafından işgal edileceği, askerlerin kışllarına çekilmesi, şehirde huzur ve asayişin sağlanması için gerekli önlemlerin alınması Vali İzzet Bey'e tebliğ edilmiştir¹⁵⁰.

146 M. Şefik (Aker), İstiklal Harbinde 57. Tümen ve Aydın Milli Cidali, (Büyük Harbin mütarekesinden 336 (1920) senesi sonuna kadar), 104 Sayılı Askeri Mecmua'nın Tarih Kısmı, 1 Mart 1937, Yıl:11, S.45, C.1, Askeri Matbaa, İstanbul, 1937, s. 72.

147 Çetinkaya, *a.g.e.*, s.248.

148 BOA. DH. EUM. AYŞ 8-29-3 (14 Mayıs 1335 - 14 Mayıs 1919)

149 BOA. DH. EUM. AYŞ 8-29-4 (14 Mayıs 1335 - 14 Mayıs 1919) Bkz: BOA. DH. EUM. AYŞ 8-29-7 ve 8 (14 Mayıs 1335 - 14 Mayıs 1919)

150 BOA. DH. EUM. AYŞ 8-29-5 (14 Mayıs 1335 - 14 Mayıs 1919)

Ali Nadir Paşa'ya ikinci nota öğleden sonra 11.30'da verilmiştir¹⁵¹. Sarıkışla'da 17. Kolordu Komutanı Karargâhında Ali Nadir Paşa'ya verilen notada;

"1)Müttefik Devletler'in Hükümetleri ile Türkiye arasında akdedilen Mütarekenin 7. Maddesine dayanılarak İzmir'in Yunan askeri tarafından işgaline karar verilmiş olduğunu tebliğe memurum. 2)İşbu karar Osmanlı Hükümeti'ne bildirilmiştir. 3)Bu askeri kafilenin yarın 15 Mayıs'ta mahalli saat ile 08.00'de İzmir'e varması beklenmektedir, karaya çıkarma derhal başlayacaktır. Yunan Deniz müfrezesi rihtim ile rihtimin yanaşılacak kısımlarını ihraç hazırlığı için saat 07.00'de işgal edecektir. 4)Türk kıt'alarının yarın sabah, Yunan askeri makamlarının kendilerini ilgilendiren isteklerini bildirinceye kadar, kışlalarında kalmalarını -çıkması muhtemel esef verici bir hadiseyi önlemek maksadıyla- dilerim. Gümrük ve Punta yakınlarına yerleştirilmiş olan Türk kıt'aları saat 07.00'de merkezi kışlada toplanmış bulunacaklardır. 5)Bu yolda çıkacak bir vak'anın İzmir ile etraf sancak ve kazalarında heyecan ve asayişsizlik yaratabileceğini ekselanları pek iyi bilirler, binaenaleyh sükûnu devam ettirmek için idareniz altında bulunan bütün vasıtaları kullanmanız mutlak lüzumu üzerinde kemali ehemmiyet ve ısrar ile durmaktayım. Telgrafhane, memleket içine heyecanı mucip mahiyette haberlerin gönderilmesini önlemek maksadıyla yarın sabah erkenden Britanya askerleri tarafından işgal edilmiş bulunacaktır. Türkçe resmi telgraflar sansür memuruna teslim edildiği takdirde Hükümet'e gönderilmekten men edilmeyecektir. 6) Şimdi Liman'da bulunan kudretli müttefik Devletler Donanması'nın ayak bağına güvenim vardır."¹⁵²

Ali Nadir Paşa kendisine verilen notada kıtaların buldukları yerlerde kalmaları, dışarıyla haberleşmeyi engellemek için İngiliz Bahriyesi tarafından telgrafhanenin işgal edileceği ve resmi haberleşmeye izin verileceği, Yunan askeri makamlarının isteklerinin hoş görülmesinin bildirildiğini belirtmiştir¹⁵³.

151 ATASE Kutu No:15 Gömlek No:1ACA (20.5.1335 - 20 Mayıs 1919) (A:1/1 D:80 F:1-3) Süvari Yüzbaşı Ahmed, a.g.e., s.13. Calthorpe, akşam saat 07.00'de Türk makamlarını Yunan çıkarmasından haberdar etmeye karar vermiş ve Vali ile Kolordu kumandanına notalar akşam saat 10.00 gibi verilmiştir. Gotthard Jaeschke, *Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri*, (Çev. Cemal Köprülü), TTK Yayınları, Ankara 1991, s.571. Fahrettin Altay, saat 11.00'de verildiğini belirtmiştir. Fahrettin Altay, İzmir Faciasının Muhakemesi, Belleten, C.XXIII, S.89, Ocak 1959, s.137. Notanın veriliş saati 23.30 olarak verilmiştir. Genelkurmay Başkanlığı, *Türk İstiklal Harbi*, s.40. Mevlüt Çelebi, "Bir İtalyan Gazetecinin Kaleminden İzmir'in İşgali", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C.XIX, İzmir'in İşgali Özel Sayısı, Yıl:2014, s.134. Nurdoğan Taçalan, 21.30 suları olarak vermiştir. Taçalan, a.g.e., s.193. Engin Berber, saat için 22.00'a yaklaşırken bilgisini vermiştir. Berber, *Sancılı Yıllar*, s.216.

152 BOA. DH. İ. UM .EK 51-72 -1-1 (14 Mayıs 1919), Ali Nadir Paşa, 20 Mayıs'ta verdiği bilgide yukarıdaki bilgileri biraz daha geniş tutmuş; "...hariçle muhabereyi men etmek için telgrafhanenin hemen İngilizler tarafından işgal edilmek üzere bulunduğu zikir ile nihayetinde limandaki kuvvetli İtilaf donanmasının sükûn ve asayişin takriri hususunda en müessir amel olacağı tehdidi ilave edilmişti" ve "...İzmir'deki bilumum kutaat ve müessesatın nota muhteviyatına tevfiiken tebligat-ı kat'iyede bulunarak sükût ve asayişin katiyen muhafazası tebliğ edilmişti" demıştır. ATASE Kutu No:15 Gömlek No:1ACA (8) (20.5.1335-20 Mayıs 1919) (A:1/1 D:80 F:1-3)

153 ATASE Kutu No:15 Gömlek No:1 (14.5.1335 - 14 Mayıs 1919) (A:1/1 D:80 F:1), ATASE Kutu No:17 Gömlek No:110AB (14.5.1335 - 14 Mayıs 1919) (A:1/1 D:74 F:5-2)

Ali Nadir Paşa ilk olarak Harbiye Nezaretine hemen bir telgraf çekerek acilen bilgilendirmiştir¹⁵⁴. Telgrafında;

“Şimdi 14-5-35 saat sekiz sonrada Amiral Calthorpe’den aldığım notada şerait-i mütarekenin yedinci maddesi mucibince Düvel-i Müte’life namına İzmir’in Yunan kıtaat-ı askeriyyesi tarafından işgal olunacağı ve karar-ı vaki’in Babiali’ye bildirildiği ve ihraç kuvvetinin yarın, 15/5/35 saat sekiz öğleden evvel İzmir’e muvasalat edeceği ve vakayi müessifeye mahal kalmamak üzere kıtaatımızın buldukları mahallerde kalması ve bir İngiliz müfreze-i bahriyesi tarafından işgal edilecek olan telgrafhanede sansür edilmek şartıyla muhabere-i resmîyeye müsaade edileceğini ve Yunan makamat-ı askeriyesinin kendilerine dair olan arzularının iş’arına intizar etmeleri lüzumu bildirilmekte olduğu ma’ruzdur” demiştir¹⁵⁵.

Paşa, gece saat 01.00’de ikinci notanın içeriğini Nezarete bildirdiği halde Nezaretten cevap gelmeyince¹⁵⁶, Validen *“Ben reis-i hükümetim. Siyaset-i memleket benden mesuldür. Mukabele edilmemesini mutazammın”* yazılı bir kâğıt almıştır. Bu yazı ile notanın gereklerini eksiksiz yerine getirme yoluna gitmiştir¹⁵⁷.

İtilaf Devletleri, donanmanın körfezde bulunduğu hatırlatarak vali ve komutanı tehdit etmiştir. Vali ile görüşen Ali Nadir Paşa, halkın son derece üzgün ve kızgın olduğunu, işgalin kesin bir işgal olduğu halde geçici olduğuna *“temin ile teskinlerine”* çalışılmasına dikkat çekerek alacağı önlemleri paylaşmıştır. Askerin kışlalarda olması, az sayıdaki jandarma ve polisin halkın bu heyecanı karşısında nasıl dayanacağını bilemediğini¹⁵⁸, bu nedenle asayiş sağlamaya amacıyla İngiliz, Fransız ve İtalyanlardan yüz kadar asker isteyerek polis ve jandarma ile beraber çalışmasını sağlamak niyetinde olduğunu ve nasıl hareket edeceğine dair tavsiyeler varsa onları öğrenmek istediğini belirtmiştir¹⁵⁹. Yunan kuvvetlerinin İzmir’e bir adım mesafede ve Türkler büyük bir heyecan içine düşmüş iken, Kolordu komutanının askerce tedbirler düşünmek yerine emniyet ve asayiş sağlama kaygısı ile polis ve jandarmanın takviye edilebileceğinden bahsetmesi şaşırtıcıdır¹⁶⁰.

Kolordu Komutanı Ali Nadir Paşa, bu notanın doğrudan muhatabının kendisinin olamayacağını, Harbiye Nezaretine notanın verilmesi gerektiğini hatırlatma gereği duymamış, yani uluslararası hukuk ve uluslararası ilişkilere dair usuller çığnendiği halde buna itiraz etmemiştir. O buna itiraz etmediği gibi

154 Salim Gökçen bu bilgilendirmenin Amiral Calthorpe’un İzmir limanında bulunan müttefik gemilerinin komutanları ile saat 19.00’da yaptığı toplantıdan sonra saat 20.00’de Ali Nadir Paşa’ya ikinci bir nota olarak verildiğini belirtmiştir. Gökçen, *a.g.e.*, s.173.

155 ATASE Kutu No:17 Gömlek No:110 AB (5/2) (14.5.1335 - 14 Mayıs 1919) (A:1/1 D:74 F:5-2), ATASE Kutu No:20 Gömlek No:50AA (14.5.1335-14 Mayıs 1919) (A:1/1 D:72 F:80-1)

156 Genelkurmay Başkanlığı, *Türk İstiklal Harbi*, s.40, Jeaschke, *Kurtuluş Savaşı ile İlgili*, s.572, Taçalan, *a.g.e.*, s194.

157 Çetinkaya, *a.g.e.*, s.187.

158 BOA. DH. EUM.AYŞ 8-29-5 (14 Mayıs 1335 - 14 Mayıs 1919)

159 BOA. DH. EUM.AYŞ 8-29-6 (14 Mayıs 1335 - 14 Mayıs 1919)

160 Çetinkaya, *a.g.e.*, s.184.

56. Tümen Komutanı Hürrem Bey de Ali Nadir Paşa'dan farklı olarak inisiyatif kullanma yoluna gitmemiştir. İşgalde yaşanacak olumsuz bir durumda ne ve neler yapılacağı planlanmadığı gibi, işgalci Yunan ordusu karşısında kışlada çaresiz oturup bekleme yoluna gidilmiş, normal gündelik vazifelerine devam etmek gibi şaşırtıcı bir davranış içinde kendilerini işgal gücünün insafına bırakmışlardır¹⁶¹.

Paşa, notaya yönelik olarak bir olaya meydan verilmemesi için kolordu karargâhı ve ahz-ı askerlerinin kışlada, diğer askeri binalarda bulunan subay ve askerlerin kendi kurumlarında toplanması, dışarıda hiçbir subay ve asker bulunmaması¹⁶² ve nöbetçi subayların her zamankinden daha dikkatli olması emrini vermiştir¹⁶³.

Paşa Harbiye Nezareti'ni bilgilendirmesi sonrası, nota hükümlerini işgalin uygulanacağı yerlerdeki birlik kumandanlarına aşağıdaki emir ile bildirmiştir;

"1-İtilaf Devletleri tarafından Mütarekename'nin 7. Maddesine dayanılarak İzmir ve civarındaki istihkâmlar işgal edilecektir.

2-İşgal bugün öğleden sonra yapılacak ve İtilaf Devletleri söz konusu istihkâmlara birer müfreze gönderecektir.

3-Bugün gönderilecek olan müfrezelerin istihkâmlara varışlarında, toplar, kama ve nişangâhlar ve geri kalan bütün kısımlar müfreze komutanlarına tamamen teslim edilecek ve istihkâmlarda bulunan komutanlar, subaylar ve erler bir araya toplanarak Kolordudan verilecek emri bekleyeceklerdir. Yenikale'de bulunanlar, kale'de toplanacaklardır.

4-İstihkâmların işgali sırasında katiyyen karşı konulmayacak ve kendilerine gereken kolaylık gösterilecektir" denilmiştir.

Böylece gönderilecek müfrezelere toplar, kama ve nişangâhları ile vesair kısımların teslim edilmesi, subay ve askerlerin garnizonlarda toplu halde bulunmaları, gereken kolaylıkları göstermeleri ve engel çıkarmamaları emredilmiştir¹⁶⁴.

56. Tümen kumandanı Hürrem Bey'de Ali Nadir Paşa'nın emrini aldıktan sonra hazırlattığı genelge ile emrini kendisine bağlı birliklere göndermiştir. Hürrem Bey, Paşa'nın emri doğrultusunda yayınladığı genelge ile üzücü bir olay meydana gelmemesi için dağınık olan askerlerin bir arada bulundurulmasını emretmiştir. Bu emir ile zaten çok zayıf olan direnme ihtimali tamamen ortadan kalkmıştır¹⁶⁵.

161 Genelkurmay Başkanlığı, *Türk İstiklal Harbi*, s.40-41.

162 Çetinkaya, *a.g.e.*, s.226-227.

163 *A.g.e.*, s.187.

164 Süvari Yüzbaşı Ahmed, *a.g.e.*, s.6.

165 Taçalan, *a.g.e.*, s.182.

17. Kolordu tarafından İzmir dışındaki birliklere gerekli bilgilendirmeler yapılmamıştır¹⁶⁶. İzmir’de bunlar olurken, İzmir’de gerçekleşecek işgale dair Aydın’da bulunan 57. Tümen Komutanlığına hiçbir bilgi verilmemiştir. İşgali haber alan tümen komutanlığından 17. Kolordu Komutanlığına çekilen telgrafa ise cevap verilmemiştir¹⁶⁷.

İtilaf Devletleri 14 Mayıs günü saat 14.00-14.30 sıralarında Damat Ferit’in talimatı doğrultusunda mütareke şartları gereğince hiçbir direniş olmaksızın önceden kararlaştırılan ve bildirilen askeri istihkâmları işgal etmişlerdir. İzmir’in 15 Mayıs’ta fiilen işgali önündeki son engel de böylece ortadan kalmıştır¹⁶⁸. Tek beklenti Yunanlılar tarafından yapılacak işgalin halk tarafından hakaret olarak değerlendirileceği için İngilizler tarafından yapılması olmuştur.

İlk nota sonrası istihkâmların işgali çerçevesinde 17. Kolordu’dan dört subay istenmiş ve istenen subaylar verilmişti. İtilaf Devletleri’ne ikinci nota sonrası gerçekleştirilecek işgal için kolordudan subay alınması teklif edilmiş, ancak bu teklif kabul edilmemiştir. İtilaf Devletleri notayı kendileri verdikleri halde sonrasında işgale dair hiçbir işe karışmamışlardır¹⁶⁹.

Vali ve kolordu komutanı halkı işgale karşı uyutmaya çalışırken, uyanık halk yaşanacaklara dair sezgisi ile heyecan içerisinde çare aramaya başlamıştır. Tekirdağ’da 66. Tümen Kumandanı olan¹⁷⁰ Albay Kazım Bey (Özalp) o günlerde İzmir’de bulunmaktadır. 14 Mayıs günü Askeri Kiraathanenin önüne geldiğinde orada bulunanlar etrafını sarmış ve işgale dair kendisinden bilgi almak istemişlerdir¹⁷¹. İzmir’in o gün akşam işgal edileceği, önceden tanıdığı bir subay tarafından kendisine söylendiği için “*Durun bakayım, ben bir zamanlar Ali Nadir Paşa’nın kurmay subaylığında bulunmuştum. Belki ondan durumu öğrenebilirim.*” diyerek Sarıklısla’ya gitmiştir¹⁷².

Kazım Bey, Ali Nadir Paşa ve Erkan-ı Harbiye Reisini görmüş, Ali Nadir Paşa, bilginin kısmen yalan olduğunu, yalnız İzmir çevresindeki istihkâmlara İtilaf Devletleri tarafından bazı müfrezelerin çıkarılacağını söylemiştir¹⁷³. Kazım

166 Çetinkaya, *a.g.e.*, s.233.

167 57. Tümen Komandanı Albay M. Şefik Aker, İzmir’in işgal haberini 14/15 Mayıs gece yarısından sonra İzmir telgraf merkezinden bir heyetin çektiği telgrafın tümen yaverince kendisine ulaştırılması ile haberdar olmuştur. Aker, *a.g.e.*, s.58-59. 57. Tümen mütarekeden önce 21. Kolordu’ya bağlı iken, kolordunun lağvedilmesi ile karargahı Antalya’dan Aydın’a taşınarak 17. Kolorduya bağlanmıştır. Aker, *a.g.e.*, s.7.

168 Ziya Şakir, *a.g.e.*, s.249, Orhunlu, *a.g.e.*, s.328, Taçalan, *a.g.e.*, s.183.

169 Çetinkaya, *a.g.e.*, s.227. Bu konuda Ali Nadir Paşa ve ertesi gün saat 02.00’ye kadar Vali İzzet Bey ısrar etmiş, fakat istekleri kabul edilmemiştir. Çetinkaya, *a.g.e.*, s.233.

170 Erdoğan Sorguç, *Kurtuluş Savaşı Tarihinde Doğru Bilinen Bir Yanlışın İç Yüzü İzmir’in İşgali ve Sözde İlk Kurşun*, Cinius Yayınları, İstanbul 2019, s.226.

171 Aksoy, *a.g.e.*, s.222. Kazım Özalp, *Milli Mücadele 1919-1922 I*, TTK Yayını, 3. Baskı, Ankara 1988, s.4.

172 Taçalan, *a.g.e.*, s.185.

173 Özalp, *Milli Mücadele*, s.4. Nurdoğan Taçalan bu görüşmeye dair Ali Nadir Paşa’nın “*Yok öyle bir şey, yalnız boğazlarda olduğu gibi İzmir’in bazı tabyalarını İtilaf Devletleriyle Yunanlılar birlikte işgal edecekler. Resmi bilgi bundan ibaret*” diyerek, İzmir’in işgalinin söz konusu olmadığını söylemiştir. Taçalan, *a.g.e.*, s.185

Bey geri döndüğünde, kendisini bekleyen subay ve halka konuşmayı anlatınca; "Ali Nadir Paşa doğruyu söylemiyor. Yalan olması imkânsız. Menemenlizade Muvaffak Bey, inanılır yerden öğrenmiş: Akşam saat 8'de olmazsa, yarın sabah Yunanlılar muhakkak İzmir'e çıkacaklarmış..." denmiştir¹⁷⁴. Genç bir öğretmen olan Mustafa Necati Bey, Paşa'nın yalan söylediğini, bir şeyler yapmak için harekete geçilmesini istemiştir¹⁷⁵. Orada bulunanların bir kısmı Sultaniye geçmişler, bir kısmı da valiyi ziyaret kararı ile Vilayet binasına gitmişlerdir. Valiliğe giden heyet İzmir'in işgal edileceğini öğrenmiştir¹⁷⁶.

Eski yedek subaylar ise Ali Nadir Paşa'ya giderek, Yunanlılara karşı koyabilmek için kendilerine silah verilmesini istemiştir. Paşa, eski yedek subayları tersleyerek isteklerini geri çevirmiştir¹⁷⁷. Kolordu ve 56. Tümen Komutanı, Yunanistan'ın İzmir'i işgalini gayrimüslimler ve özellikle İtalyanlardan haber almış ise de sonuna kadar gizli tutma yoluna gitmiştir. Bu yöndeki çıkan haberleri dahi yalanlamaktan çekinmemişlerdir¹⁷⁸. Ali Nadir Paşa'nın İzmir'in işgalini son dakikaya kadar gizli tutmak ve emniyet ve asayiş bozacak bir davranış yaşanmaması için nasıl bir çaba içinde olduğu açıkça görülmüştür.

Ali Nadir Paşa ve Erkan-ı Harbiye Reisi Abdülhamid Bey, Vali ile görüşmek üzere hükümet binasına Kazım Bey'in de bulunduğu kıraathanenin önünden geçerek giderken halkın heyecan ve endişe içinde onlara bakıp bir işaret, bir söz duymak istedikleri o anda kimseye selam vermeden geçip gitmişlerdir¹⁷⁹. Yaşanan heyecan nedeniyle yedek subaylar ile İzmir'deki gençler o gün başlarına geçecek bir lider aramışlardır. Bir ara parkta gördükleri Ali Nadir Paşa'ya; "Paşa ne yapmak lazımsa söyleyiniz yapalım. Bizi eli kolu bağlı düşmana teslim mi edeceksiniz..." diyerek çağrıda bulunmuşlardır. Ali Nadir Paşa ise sadece yüzünü yere eğmiş, kışladaki silah ve cephanenin yağma edilmesini önlemeye çalışmıştır¹⁸⁰. Oysa irade kullanabilen dirayetli bir subay olarak hareket etseydi, bir şekilde askerlerin iç kesimlere geçmesi için el altından haber gönderir ve silah depolarının halk tarafından yağmalanmasını yahut bazı cephaneliklerin imha edilmesini sağlayarak, silah ve cephanenin kolayca Yunanlıların eline geçmesini engelleyebilirdi. Zaten bu sözler ve tutum nedeniyle halk vali ve komutandan ümidini kesmiştir.

Vali ve kolordu komutanından bir ışık alamayan vatanperverler harekete geçmişlerdir. Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ile Türk Ocaklılar bir araya gelerek

174 A.g.e., s.185.

175 Aksoy, a.g.e., s.222.

176 Aksoy, a.g.e., s.223.

177 Bekir Sıtkı Baykal, İzmir'in Yunanlılar Tarafından İşgali ve Bu Olayın Doğu Anadolu'daki Tepkileri, *Belleten*, C.XXXIII, S.132, Ekim 1969, s.524.

178 Günver Güneş, "İzmir'in İşgali ve Aydın'daki Yankıları", s.24. http://turkoloji.cu.edu.tr/ATATURK/arastirmalar/gunver_gunes_izmirin_igali_aydindaki_yankilari.pdf (Erişim: 25 Eylül 2021)

179 Özalp, a.g.e., s.5.

180 Taçalan, a.g.e., s.186-187, Haydar Rüştü Öktem, *Mütareke ve İşgal Anıları*, Haz. Zeki Arıkan, TTK Yayını, Ankara 1991, s.66.

İlhak-ı Red Heyet-i Milliyesini kurmuşlardır¹⁸¹. Teslimiyet içinde beklemektense Maşatlık'ta miting yapılarak işgale tepki gösterilmesi, Anadolu illeri ile İtilaf Devletlerine telgraflar çekilmesi, eli silah tutanların iç kesimlere geçmesi, mahkûmların serbest bırakılması ve depolardaki silahların halka dağıtılması gibi kararlar almışlardır¹⁸². Bunları önemli ölçüde gerçekleştirmiş olmaları tek teselli olmuştur.

İzmir halkı işgale karşı tepkilerini göstermek için Maşatlık'a giderken, İzmir Valisi İzzet Bey ile Kolordu Kumandanı Ali Nadir Paşa İstanbul'un kendilerine bir yol haritası göstereceği inancıyla yaşananlara ilgisiz kalmaya devam etmişlerdir. Vali ve kolordu komutanı 14-15 Mayıs 1919 günlerindeki tutumları ile acziyet, miskinlik ve gaflet göstermişlerdir. İşgallerin müttefikler kararıyla yapılıyor olması, mülki ve askeri makam sahiplerini işgalin kabulü ve teslimiyet yönünde cesaretlendirmiştir. Özellikle Ali Nadir Paşa bir asker olarak cesur bir davranış sergilememiştir¹⁸³.

Vatanın ve kolordunun şeref ve namusu konusunda hassas birçok subay verilen emirler karşısında bir araya gelerek İzmir ve çevresinde bulunan piyade ve topçu birliklerinin heyet-i umumisiyle şehir dışına çıkılması ve yaşanacak duruma göre hareket edilmesini değerlendirdiğinden haberdar olan kolordu erkân-ı harbiyesi bu toplantıyı organize eden subaylardan bazılarını çağırarak tehdit etmişlerdir. Subaylara "*Vukua gelecek olan Yunan işgalinin Antalya'da İtalyanların işgali mahiyetinde olacağını, terk-i mevki, firar ve müdafaa gibi hareketlerin memleketin felaketini davet edeceğini*" ve yapacakları yanlış bir hareket ile vatana ve millete zarar vereceklerini söylemişlerdir¹⁸⁴. Oysa hiçbir şey yapmayarak mevcut subayların işgal ile her türlü aşağılanmasına yol açmanın, silah ve cephanenin Yunan kuvvetlerinin eline geçmesine fırsat vermenin vatana ve millete zarar vermenin ötesinde ihanet olduğunu ne yazık ki kendileri anlayamamıştır.

Paşa, İstanbul'dan aldığı emri uygulamış ve emrindeki kıtaları harekete geçirerek, halkla birlikte işgale karşı müdafaa için gerekli tedbirleri almaya cesaret edememiştir¹⁸⁵. Kolordu komutanı durumu değerlendirmek ve inisiyatif kullanmaktan uzak durmuş¹⁸⁶, vali ve kolordu komutanı şehri olaysız bir şekilde işgalcilere terk etmekten başka bir şey düşünmemişlerdir.

14 Mayıs günü yaşananlar ve özellikle akşama doğru Türk makamlarının tamamıyla sessizliğe gömülmesi İzmir'de devlet otoritesini felce uğratmıştır. İzmir'in işgal edileceği anlaşılınca, çevre köy ve kasabalardan olan askerler silahlarını alarak kışlayı terk etmişlerdir. İzmir'de Yunan işgaline direnecek

181 A.g.e., s.187.

182 A.g.e., s.188-189 ve 196.

183 Bilge Umar, "*Ali Nadir Paşa utancı seçti. Korkak olduğundan mı, mantıklı olduğundan mı? Bunu hiçbir zaman bilemeyeceğiz*" diyor. Umar, *İzmir'de Yunanlıların Son Günleri*, s.98.

184 Çetinkaya, a.g.e., s.188.

185 Ziya Şakir, Ziya Şakir, *İşgal Altında*, Haz. Feridun Ata, Palet Yayınları, Konya 2010, s.249.

186 Cemalettin Taşkıran, *Milli Mücadele'de Türk ve Yunan Esirler (1919-1923)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2018, s.3-4.

sayıda bir askeri varlık kalmadığı¹⁸⁷, Sarıkışla'da kalan 300-400 kadar asker ile Yunan kuvvetlerine karşı direnilemeyeceği anlaşılmıştır¹⁸⁸. Asıl üzücü olan o gün İzmir'de direnme kararlığında bir kolordu komutanının olmayışıdır.

4. 15 Mayıs Günü Yaşananlar ve Ali Nadir Paşa

Sabahın erken saatlerinde yerli Rumlar çoktan Yunan ordusunun gelişini görmek ve askerlerini karşılamak için yerlerini almıştı. Hatta Manisa, Nif (Kemalpaşa), Söke ve Aydın'dan gelen Rumlar dahi Kordon'da toplanmaya başlamışlardı¹⁸⁹.

İlk olarak bir İngiliz savaş gemisi himayesinde iki büyük, iki küçük nakliye gemisi ve bunların arkasından gelen 10 nakliye gemisi¹⁹⁰ saat 07.00'den itibaren Yenikale'den içeri girdi. Yunan nakliye gemileri saat 08.00-09.00 arası İzmir limanına demir attı¹⁹¹. Saat 08.40'dan itibaren Yunan askerleri gemilerden karaya çıkmaya başladı¹⁹². Yunan denizcilerinden karaya çıkan ilk birlik rıhtım ve gümrük binasını işgal etti. İlk çıkan birlikler Evzon taburu ile iki piyade alayı idi¹⁹³.

Pasaport iskelesinden 300 kişilik bir Yunan Evzon alayı karaya çıkmış¹⁹⁴ ve işgalci Yunan ordusu iki koldan İzmir'in işgali için harekete geçmiştir: Pasaporttan çıkarılan askerlerin Konak, Göztepe-Güzelyalı'yı, Alsancak'tan çıkarılan askerlerin Kadifekale'yi işgal etmeleri planlanmıştır.¹⁹⁵

Yunan askerleri karaya çıkarken, Sarıkışla'da bulunmaları istenen subaylarımızın bir kısmı kışla önünde ne yapacaklarını bilmez iken, bir kısmı İzmir'in müdafaası için dağlara çıkmayı düşünüyor, bir kısmı da kışlada günlük vazifelerine başlamış bulunuyordu. Bir kısım subay ve asker ise çoktan silahlarını alarak ikili, üçlü gruplar halinde ayrılmaya başlamışlar ve eski yedek subayların bir kısmı da Polis Dairesinden silah almaya çalışmıştır¹⁹⁶.

O sabah kışla önüne gelen bazı gençler silah kuşanmak için Ali Nadir Paşa'yı sıkıştırmış, ancak Paşa buna izin vermeyerek¹⁹⁷, asker zoruyla gençleri dağıttırıştır, Yunan askeri rıhtıma çıktıktan sonra halkın hücumundan

187 Süvari Yüzbaşı Ahmed, *a.g.e.*, s.7, Ziya Şakir, *a.g.e.*, s.251.

188 Taçalan, *a.g.e.*, s.182.

189 Arıkan, *a.g.m.*, s.51.

190 Tansel, *a.g.e.*, s.189.

191 Süvari Yüzbaşı Ahmed, *a.g.e.*, s.8.

192 Genelkurmay Başkanlığı, *Türk İstiklal Harbi*, s.42.

193 Tansel, *a.g.e.*, s.189. Zeki Arıkan, Evzon alayının Karantina'dan çıkarılmasına karar verilmiş ise de bundan vazgeçildiğini belirtmiştir. Arıkan, *a.g.e.*, s.51.

194 ATASE Kutu No:20 Gömlek No:5AA (43-3) (17 Mayıs 1335-17 Mayıs 1919) (A:1/1 D:72 F:43-3)

195 Turan, ilk olarak 200 evzon askerinin karaya çıktığı, toplamda karaya çıkarılan yaklaşık 50.000 asker ile işgalin başladığını belirtmiştir. Mustafa Turan, *Yunan Mezalimi (İzmir, Aydın, Manisa, Denizli- 1919-1923)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 1999, s.73-74. Sarıhan ise İzmir'e götürülen tümenin mevcudunu 13.000 er olarak vermiştir. Sarıhan, *a.g.e.*, s.235.

196 Çetinkaya, *a.g.e.*, s.269.

197 *A.g.e.*, s.227.

çekinerek kışla kapısını kapattırarak Paşa, müfreze çıkararak silah depolarının yağmalanmasını önlemeye çalışmıştır¹⁹⁸. Ali Nadir Paşa, notalar ile verilen talimatlar doğrultusunda hareket ederek garnizon komutanı olarak bütün subayları evlerinden getirterek kışlada toplamış ve karşı konulmaması emrini vererek odasına kapanmıştır¹⁹⁹.

14 Mayıs gecesi İzmir'den kaçmayan subay ve askerler Sarıkışla'da işgali beklemeye başlamışlardır. İşgal günü dahi mesailerini yapmaya çalışan subaylar ilgili dairelerinde önemli eşya ve evrakları toparlamışlardır. O gün eldeki mevcut paranın Yunanlıların eline geçmemesi için subayların Haziran ayı maaşları dağıtılmaya başlanmıştır²⁰⁰. Maaş dağıtımı tamamlanamadan kışlaya açılan ateş ile bu iş yarım kalmıştır²⁰¹. Paranın daha önce dağıtılmayıp işgal sabahı dağıtılmaya çalışılması bir başka acizlik göstergesi olmuştur.

Türkler, 15 Mayıs gününü her yönüyle kara bir gün olarak yaşamaya başlamıştır. Oysa resmi dairelere, rihtim ve Rum evlerine Yunan bayrakları asarak heyecan ile işgal tablosunu görmeyi bekleyen Rumlar için tarihi bir gündü. Rumlar ellerinde çiçekler ve Yunan bayrakları ile büyük bir coşku içinde Yunan ordusunu karşılama telaşındaydılar. İşgalin başladığı anda vapur ve fabrikalar sirenlerini, tüm kiliseler çanlarını çalmaya, Metropolit ve Rum rahipler gözyaşları içinde Yunan bayrağı öperek ilahiler söylemeye ve bandolar sürekli Yunan milli marşı çalmaya başlamıştır²⁰².

Metropolit Hrisostomos, Kurmay Albay Niko Zafiriü'ya (Nikalaos Zafirios) "*Hoş geldiniz*" dedikten sonra sevinç gözyaşları içinde diz çökmüş ve Yunan bayrağını öperek tuz serpmiştir. Hrisostomos verdiği nutukta; Yunan ordusunun temsilcilerine 3000 yıllık bir hasretin bittiğini ve Rumların Türklerin zulüm ve esaretinden kurtarıldıklarını, bundan dolayı Tanrı'ya karşı duydukları minnet ve şükranı dile getirmiştir²⁰³.

Yunan askerleri karaya çıkarken Hrisostomos tarafından tek tek şarap, ekmek ve tuzla takdis edilmiştir. Karaya çıkan askerler de toprağı öperek yerlerine geçmeye başlamış, fakat Rumların Yunan askerleri ile kucaklaşmalarının yarattığı kargaşa ve Rumlar ile evzonların kolkola, kucak kucağa yürüyüşleri ortada askeri bir nizam bırakmamıştır²⁰⁴. Venizelos'un mesajının okunması ile saat

198 Taçalan, *a.g.e.*, s.198.

199 Aksoy, *a.g.e.*, s.218-219. Özellikle genç subayların bireysel girişimlere kalkışması ve halkın başına geçmemeleri emrini vermiştir. Ziya Şakir, *a.g.e.*, s.249. Türk ordusunun kışlada bulunması emri İtilaf Devletleri tarafından verilmiştir. Süvari Yüzbaşı Ahmed, *a.g.e.*, s.98, Zeki Sarıhan, subaylardan ikisinin emri imzalamayı reddettiğini belirtmiştir. Sarıhan, *a.g.e.*, s.240.

200 Taçalan, *a.g.e.*, s.197.

201 Çetinkaya, *a.g.e.*, s.237. Yüzbaşı Nazmi Bey ifadesinde maaşların avans olarak ödenmesi tamamlanmadan ateş başlayınca kasaların vezne müdürü Ekrem Efendi tarafından mühürlendiğini belirtmiştir. Çetinkaya, *a.g.e.*, s.249. Kasalardaki bu paralar Yunan askerleri ve Rumlar tarafından yağmalanmıştır. Y.n.

202 Apak, *a.g.e.*, s.14.

203 Turan, *a.g.e.*, s.74.

204 Taçalan, *a.g.e.*, s.202.

10.00'dan itibaren Yarbay Stavriani kumandasındaki Evzon alayının Konak'a doğru yürüyüşü başlamıştır. Pasaporttan Konak'a silahlı Rum milislerin Evzon alayının önünde ilerlediği yürüyüş bir saat sürmüştür. Yunan Evzon alayı saat 11.00'de Konak meydanına ulaşmıştır.

Yunan Evzon tabur kumandanı Binbaşı Dimitri Miçola'nın Konak Meydanı'na geldiğinde Evzon bayraktarının yanında Milis Alayı Komutanı Yorgaki de vardı. Karşıdan gelen Giritli Polis Komiseri Sabri'yi gören milisler tabancası kılıfında bu polisin üzerine ateş açarak orada şehit ettiler²⁰⁵. Coşku dolu gösteriler arasında, ellerinde tabanca Rum gazeteciler, Megala İdea Cemiyeti üyeleri, kadın erkek ve çocuk Rum kalabalıklar Yunan askerlerinin yanında yürüyüş ile Konak meydanında idiler. Rum gençleri ile Fasulye Mahallesinden Kör Yanı'nın büyük bir Yunan bayrağı elinde Yunan askerlerinin önünde yürümesi ise işgale şahit olan Türkler üzerinde kabul edilemez bir durum idi²⁰⁶.

Bu sırada kışlanın meydana bakan kapısı açık ve nöbetçiler yerlerinde bulunuyordu. Karakol kapısındaki zabitanın kışla önündeki kalabalığı dağıtması sonrasında²⁰⁷ uzun bir sıruk üzerinde takılı Yunan bayrağı omuzunda komiteciler ve Rumlardan oluşan kalabalık arasında "Zito Venizolos" bağırışları ile Yunan birlikleri yürüyüş ile kışlaya kadar gelmiş, kışlanın önünden, bitişik dükkânlar ve gazinolardan geçerek tramvay yoluna dönerken bir tabanca patlamıştır. Yunan askeri derhal kışlaya karşı mevzi alarak kışlayı ateş altına almış, kışla karşısında hafif makinalı tüfekte bu ateşe iştirak etmiştir. İşleriyle meşgul subaylar bu ateş ile çaresiz bir duruma düşmüş ateşten korunmak için kışlanın koridorlarında toplanmıştır²⁰⁸.

Vali İzzet Bey'in değerlendirmesi ile saat 10.30 sıralarında kışlayı teslim için gelen bir Yunan taburunun askeri kıraathane önüne gelerek Hastane-i Umumiye giden caddeye giderek kışlanın arka kapısına yaklaştıkları sırada nereden ve kimin tarafından atıldığı bilinmeyen bir silah sesi üzerine²⁰⁹ Efzon Alay Komutanı Stavriani'nin "Yere yat!..." emri ile Vilayet önündeki parkta mevzilenen Yunan askerleri makineli tüfekleri ile ateşe başlamıştır. Namluları Sarıkışla'ya yönelmiş ve nöbetçi asker kanlar içinde kalmış ve o sırada kışla kapısı kapatılmıştır. Yunan askerleri ile silahlı Rumlar kışla pencerelerine ateş açmaya devam etmiştir²¹⁰.

205 Turgut Etingü - Şükrü Pamırtan, "İzmir Nasıl İşgal Edilmişti?", *Hayat (Haftalık Mecmua)*, Yıl 9, C.2, S.37, 3 Eylül 1964, s.12.

206 Turan, *a.g.e.*, s.74. Turan'ın Pasaport'tan Hükümet meydanına gelen Yunan askerlerinin saat kulesi önünde silah çatıkları yönünde verdiği bilgi o an için doğru olmasa gerektir. Y.n.

207 Çetinkaya, *a.g.e.*, s.231.

208 Ali Nadir Paşa'nın 20 Mayıs tarihli raporu. ATASE Kutu No:15 Gömlek No:1AD (9) (20.5.1335 - 20 Mayıs 1919) (A:1/1 D:80 F:1-4)

209 Vali İzzet Bey, Yunan askerlerinin İzmir'i işgali için "Mayısın onaltıncı Çarşamba gün öğleden evvel saat dokuzdan itibaren karaya asker ihracına başlanılmıştır" diyerek işgal tarihini "16 Mayıs" ve işgal gününü "Çarşamba" olarak vermiştir. BOA, DH. İ. UM. EK 52-7 s.2 (19.5.1335 - 19 Mayıs 1919).

210 Taçalan, *a.g.e.*, s.204.

İşgal esnasında kışlada 250 silahsız subay ve asker bulunuyordu²¹¹. Kışladaki bir kısım asker gece kışlayı ve İzmir'i terk etmişlerdi. Kışlada kalanlar, yazıcı, mekkâreci, hizmet erleri ile nizam erleriydi. Kışlaya ateş açılması ile birlikte bu erlerden bir kısmı da kışla arkasındaki pencerelerden kaçarak, yaşanacak diğer acılardan kendilerini kurtarmayı başardılar²¹².

Ateş başladığında subayların önemli bir kısmı askeri mahfelde, diğer kısmı kışla içinde ilk anda ne olduğunu anlayamamıştı²¹³. Meydanda müttefiklerin gözleri önünde tam bir katliam yaşanırken, Sarıkışla içinde tam bir heyecan ve kargaşa hâkim olmuştu.

Kışladan ateş açılmadığı halde, kışlaya açılan ateşin devam etmesi üzerine bir kısım subay bağırarak kışladan ateş açılmadığını duyurmaya çalıştılar²¹⁴. Ali Nadir Paşa, Mülazım-ı Evvel (teğmen) Celal Bey'e (Dinçer) pencerelerden birinden beyaz bayrak göstermesini istemiştir. Teğmen beyaz bayrağı dışarıya göstermeye çalıştığı sırada açılan ateş ile sağ kolundan yaralanmıştır²¹⁵. Binbaşı Abdülkadir Bey, o ana dair biraz daha ayrıntı vererek; Kolordu kumandanı tarafından ateşi kestirmek için elinde bayrak ile telgraf subayı Celal Bey'in kışla balkonuna gönderildiğini, ancak yaralanmış olduğu halde ateşin kesilmediğini belirtmiştir²¹⁶.

Kışladaki askerlerimizden bu süre içinde tek bir karşılık verilmemesine rağmen ateşin bir buçuk saat kadar devam etmesi ile birçok kişi yaralanmıştır²¹⁷. Celal Bey'in elinden yaralanması ve başka bir subayın beyaz bayrağı eline almaması nedeniyle bizzat Ali Nadir Paşa²¹⁸ devam eden ateşi durdurmak için

211 Turan, *a.g.e.*, s.76.

212 Genelkurmay Başkanlığı, *Türk İstiklal Harbi*, s.43.

213 Süvari Yüzbaşı Ahmed, *a.g.e.*, s. 9, Yüzbaşı Ahmed Bey İzmir'in işgali esnasında kışladadır. Süvari Yüzbaşı Ahmed, *a.g.e.*, s.12.

214 Çetinkaya, *a.g.e.*, s.228.

215 Ali Nadir Paşa raporunda, muhabere bayrağı olarak ifade etmiştir. Ali Nadir Paşa'nın 20 Mayıs Tarihli Raporu. ATASE Kutu No:15 Gömlek No:1AD (9) (20.5.1335 - 20 Mayıs 1919) (A:1/1 D:80 F:1-4) Süvari Yüzbaşı Ahmed, *a.g.e.*, s. 14. Jandarma Raporunda Sırığa bir muhabere bayrağı bağlattığı bilgisini vermiştir. 'Sırık' diyen de 'sopa' diyen de olmuştur. Ancak, Ali Nadir Paşa'nın 25 Ekim 1920 tarihli ifadesinde bu bilgiler yer almamaktadır. Y.n.

216 Teğmen Celal Bey'in yüzünden yaralandığı bilgisi verilmiştir. Çetinkaya, *a.g.e.*, s.266.

217 BOA, DH. İ. UM. EK 52-7 s.2 (19.5.1335 - 19 Mayıs 1919), Aydın'a giden yolculardan elde edilen bilgilerin yer aldığı belgede "Bunu müteakip askerimizle Yunan askeri ve müsallah ahali arasında bir müsademe olur" ve çatışmanın bir saat kadar devam ettiği, gece boyunca da silah seslerinin eksik olmadığı belirtilmiştir. ATASE Kutu No:17 Gömlek No: 120AŞ (17.5.1335-17 Mayıs 1919) (A:1/1 D:74 F:15-2), ATASE Kutu No:19 Gömlek No:122 (Tarihsiz) (A:1/1 D:72 F:15), ATASE Kutu No:20 Gömlek No:5AA (43-3) (17 Mayıs 1335-17 Mayıs 1919) (A:1/1 D:72 F:43-3), Çetinkaya, *a.g.e.*, s.266, Berber, *Sancılı Yıllar*, s.223, Arıkan, *a.g.m.*, s.52. Kışlaya ateşin yarım saat kadar ettiği bilgisini verenler için Bkz: Jandarma Kumandanlığı'nın Raporu, Süvari Yüzbaşı Ahmed, *a.g.e.*, s. 17. Süvari Yüzbaşı Ahmed, *a.g.e.*, s.98, Murat Özcan, *Tarihin Işığında Yunan Mezalimi*, 3. Baskı, İstanbul 2007, s.69, Genelkurmay Başkanlığı, *Türk İstiklal Harbi*, s.43. Umar, *İzmir'de Yunanlıların Son Günleri*, s.171. Rahmi Apak, s.7'de hiçbir karşılık görmeksizin Yunan ateşinin iki saate yakın devam ettiğini, s.15'de bir saat süren bir çatışma olduğunu belirtmiştir. Bkz: Rahmi Apak, *İstiklal Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu*, TTK Yayını, Ankara 1990, s.7 ve 15.

218 Yanında Abdülhamid Bey ve merkez kumandanı olduğu halde aşağıya inmiştir Çetinkaya, *a.g.e.*, s.228.

büyük bir sırığa bağlanmış muhabere bayrağı ile kışladan dışarıya yürümüştür. Kısa sürede ateş kesilmiş ve süngünlü Yunan askerleri başlarındaki subaylar ile ona doğru yürümüşlerdir²¹⁹.

Dışarıya çıkan Ali Nadir Paşa yaşananları 25 Ekim 1920 ifadesinde şöyle anlatmıştır: “*Filhakika birkaç dakika sonra ateş kesildi. Tanımadığım kasketli bir Yunanlı geldi. Benim kollarımı tuttu. Diğer birisi ona muavenet ederek beni ortaya aldılar ve zannederim beni imha edeceklerdi. Hâlbuki onlar “Aman Paşa telaş etme” dediler. Ve beni muhafaza ettiler. O müteheyyiç Yunan asker(ler)i üzerime süngülerle hücum ettiler. Hâlbuki onlar beni muhafaza ettiler. Buna müteakip kışladaki bulunanlar, zabıt ve mensubin-i askeriye, kışladan çıkararak yanıma geldiler*”. Paşa, subay ve askerlerin yanına gelmesiyle Yunanlıların kendilerini kuşattıklarını ve artık muhafazaya dikkat etmeden vapura doğru ağır hakaret ve işkencelerle rıhtım boyunca yürüttüklerini belirtmiştir²²⁰.

Ali Nadir Paşa'nın verdiği bilgide eksiklikler veya hiç bahsedilmeyen hususlar vardır. İlki; Bir Yunan subayının kışladaki subay ve askerlerin teslimi istendiğinde, küçük bir pazarlık yapıldığı, hayatlarının korunacağına dair söz alındığıdır. İkincisi Ali Nadir Paşa'nın en başta olmak üzere maiyetindekilerin bu söze güvenerek kışladan çıkmaya başladıkları ve bu esnada bir Yunan subayının Ali Nadir Paşa'yı yakasından çekerek yere düşürüp tekmelediğidir²²¹.

Bir diğer bilgi de Yunan subayının ateş edilmeyeceğine dair şeref sözü vermesi üzerine, en önde Ali Nadir Paşa olmak üzere rütbe sırasına göre subay ve askerlerin sıra ile dışarıya çıkmaya başladıkları ve Ali Nadir Paşa'nın elindeki sırık ile en önde yürüdüğüdür. Onun arkasında 56. Tümen Kumandanı Yarbay Hürrem Bey, Erkan-ı Harp Reisi (Kürmay Başkanı) Abdülhamit Bey, Ahz-ı Asker Şubesi Reisi (Askerlik Dairesi Başkanı) Albay Süleyman Fethi Bey ile diğer subaylar ve erler onu takip ederek yürümüştür. Bu sırada şeref sözü veren küçük rütbeli Yunan subayı Paşa'nın alnına tabanca dayamış ve birkaç tokat atmıştır. Paşa tokatlar ile sarsılmış ve başındaki fes yere düşmüştür. Bir başka Yunan subayı da Hürrem Bey ile Abdülhamit Bey'e aynı şekilde davranınca yanlarındaki Yunan askerleri ile Rumlar, 17. Kolordunun subaylarına her türlü hakareti yaparak tekme-tokat saldırmışlardır. Subay ve askerlerin başlarındaki fesleri ve kalpakları yerlere çarparak²²², üniformalarını parçalamışlardır. Başlayan zulüm içinde “*Zito Venizelos*” diye bağırmayan Süleyman Fethi Bey süngülerle ağır şekilde yaralanmıştır²²³. Yunan askerleri alelade eşkıya çetesi

219 Ali Nadir Paşa'nın 20 Mayıs tarihli raporu. ATASE Kutu No:15 Gömlek No:1AD (9) (20.5.1335 - 20 Mayıs 1919) (A:1/1 D:80 F:1-4)

220 Çetinkaya, *a.g.e.*, s.232.

221 Etingü - Pamirtan, *a.g.m.*, s.12.

222 Taçalan, *a.g.e.*, 207, Rahmi Apak, Ali Nadir Paşa'ya Yunan subayının ağzıyla karışık üç tokat attığı, Abdülhamit Bey'in yüzünü ve avurdunu şişiren bir yumruk, Hürrem Beye ise birkaç tokat atıldığı bilgisini vermiştir. Apak, *a.g.e.*, s.7-8.

223 Stivari Yüzbaşı Ahmed, *a.g.e.*, s. 14, Sarıhan, *a.g.e.*, s.242, Sorguç, *a.g.e.*, s.200. 15 Mayıs günü bir asker olarak milli şeref ve askerlik namusunu koruma yolunda Üsküdarlı Albay

gibi yaptıkları davranış ve zulümler ile şaşkınlık yaratmışlardır. Yunanlılar, İtilaf Devletleri adına işgal gerçekleştireceklerinin koca bir yalan olduğunu ilk günden ispatlamışlardır²²⁴.

Ali Nadir Paşa bir askerin düşebileceği en büyük utanç görüntüsü içinde elinde sırık ile subay ve askerlerinin önünde hızla saat kulesi ile deniz kıyısı arasından dar bir alana (Nizamiye koyuna) sürülmüştür. Paşa başta olmak üzere tüm subay ve askerler hakaret ve küfürler ile aşağılanmışlar ve dövülmüşlerdir. Süngü ve dipçik darbeleri altında giysileri tahrip edilmiş, kalpakları alınarak yırtılmış, çiğnenmiş ve süngülerin ucuna takılmıştır. Silah arama bahanesi ile subayların üzerindeki, para, saat, yüzük, sigara tabakası, mendil gibi şahsi eşyaları gasp ve yağma edilmiştir. Bu sırada Yunan askerleri, etraflarını saran Rum komiteci ve çetelerin her türlü kışkırtıcı hakaretlerine göz yummak bir yana teşvik etmiş ve desteklemişlerdir²²⁵. Yunan askerleri ve yerli Rumlar tarafından memurlar, subaylar, sokaklar, kahvehaneler, han ve dükkânlardaki Türkler soygunla karşı karşıya kalmıştır²²⁶. Yunan askerleri ateş durduktan sonra Askeri Otel’de bulunan subaylar ile sivilleri Sarıkışlaya götürmüşlerdir. Siviller serbest bırakılırken askerler tutuklanmıştır. Kışlada dört gün tutuklu kalan subaylara iki kez yiyecek verilmiştir²²⁷.

Subaylar ve askerler yol boyunca vapurlara götürülürken Yunan askerleri ve silahlandırılmış Rumların tabanca ateşine maruz kalmışlardır. Ayrıca her türlü hakaret, dayak ve işkence devam etmiş, rıhtımda bulunan Yunan vapurları, bütün apartman, mağaza ve evlerin balkonlarından her türlü alet ve malzeme (süngü, zincir, odun, demir, kama, taş, tuğla, kiremit vs.) ile saldırı devam etmiştir. Elleri havada yürümeye mecbur tutulan subay ve askere “Zito” diye bağırılmışlar ve birçok subay ve askeri bu yürüyüşte şehit etmişler ya da yaralamışlardır²²⁸.

İlk olarak Anadolu Bankası önünde kafile üzerine yayılım ateş açılmış, ikinci ateş ise Leon torpidosundan gelmiştir²²⁹. Kordon boyunca kafile her türlü ağır hakaret ve saldırılar altında yürürken bir anda Yunan askerleri ve Rumlar hızla açılmış ve kafile yolun ortasında bırakılmıştır. Kafiledekiler daha ne olduğu

Süleyman Fethi Bey ağır şekilde yaralanmış ve 23 Mayıs 1919 günü hastanede şehit olmuştur. Ailesine mirliva (tuğgeneral) rütbesi üzerinden maaş bağlanmış. BCA. Bakanlıklararası Tayin Daire Başkanlığı 1.3.9 s.2 (6.11.39 –6 Kasım 1923).Belgelerde Süleyman Fethi Bey için 25 Mayıs günü İzmir Rum Hastanesinde vefat ettiği bilgisi de yer almaktadır. Bkz. Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Haziran 2001, Yıl:50, S.112, ATASE Yayını, Ankara 2001, s.120 ve 123.

224 Turan, *a.g.e.*, s.78.

225 Ali Nadir Paşa’nın 20 Mayıs tarihli raporu. ATASE Kutu No:15 Gömlek No:1AD (9) (20.5.1335 – 20 Mayıs 1919) (A:1/1 D:80 F:1-4) Yağmalanan eşyalara dair listeler için Bkz: ATASE Kutu No:11 Gömlek No:63A, 63AA, 63AAA (A:1/2 D:48 F:67/1), 63AB, 63ABA (A:1/2 D:48 F:67/2), 63ACA(A:1/2 D:48 F:67/3), 63ADE, 63ADA (A:1/3 D:48 F:67/4).

226 BOA. DH. İ. UM. EK 52-7 s.2. (19.5.1335 – 19 Mayıs 1919)

227 *A.g.e.*, s.83.

228 Ali Nadir Paşa’nın 20 Mayıs tarihli raporu. ATASE Kutu No:15 Gömlek No:1ADA (10) (20.5.1335 – 20 Mayıs 1919) (A:1/1 D:80 F:1-4)

229 *A.g.e.*, 81.

anlayamadan damlardan, pencere ve balkonlardaki Rumlar ve özellikle rıhtıma yanaşmış Yunan torpidosundan katile üzerine şiddetli yayılım ateşi açılmıştır²³⁰.

Ali Nadir Paşa bu hususta “Şu suretle kışlada ateş kestirmek üzere kullandığımız beyaz bayrak bizzat bendenizin elinde olduğu halde Kordon’da Avcılar Kulübü karşısındaki Patris vapuruna kadar sevk edilmiştir. Burada en ziyade ateşe Yunan’ın Anadolu Bankası’yla Yunan torpidosundan maruz kalınmıştır. Bütün bu fecayi ve cinayata resmi ve gayri resmi bilumum ecanib ve limanda Düvel-i Mütelifefe sefaini zabitan ve efradı tamamen ve aynen şahid olmuşlardır. Zabitanın henüz miktar-ı hakikisi tayin ve tespit edilememiş olmağla beraber zabitan ve efrattan otuz kırka mütecaviz ağır ve hafif mecruh olmuştur. Ezcümle şehit ve mecruhin arasında Kolordu Ahz-ı Asker Heyeti Reisi Süleyman Fethi, Erkan-ı Harbiye miralaylarından Ali, Kolordu Sertabibi Kaymakam Şükrü ve Erkânı Harbiye Reis Vekili Binbaşı Abdülhamid Beyler dâhildir”²³¹ demiştir.

Ali Nadir Paşa’nın elindeki sırığı hala tutuyor olması nedeniyle, Kurmay Başkanı Abdülhamit Bey tepki göstererek “Bizi yeteri kadar rezil ettin, bırak artık şunu elinden!” diye bağırıştır. Paşa, elindeki sırığı bırakmak isteyince bir Yunan subayı sertçe ikaz ederek sırığı tekrar eline tutuşturmuştur. Süngü ve dipçik darbeleriyle “Zito Venizelos” diye bağırarak zorunda bırakılarak her türlü saldırı ve işkence altında Pasaport’taki gemilere götürülmüşlerdir²³².

Bu zulmü durduran göklerden boşalan ani bir yağmur olmuştur. Adeta gökyüzü yaşanan zulüm karşısında gözyaşlarını tutamamış ve gözyaşlarını İzmir üzerine boşaltmıştır²³³. Rumları çatı altlarına kaçırtmış ve Yunan askerlerinin katileyi acele ettirerek hızlı yürüyüş ile gemilere ulaştırmalarını sağlamıştır. Böylece kolordudan geri kalanların hayatları kurtulmuştur. Birkaçı ise o halde iken hızlı yürüyemedikleri için süngülenmiştir. Katile hızla büyük bir nakliye gemisi olan Patris’in ambarına götürülmüştür. Gemiye girerken subaylardan birinin elinde bulunan sırığın bir Yunan nöbetçisine dokunması üzerine nöbetçi hiddetlenerek bu subayımızı iki süngü darbesiyle şehit etmiştir²³⁴.

Kışladan çıkarılan subay ve askerler işkenceler yapılarak katile şeklinde bir kısmı Patris vapuruna götürülürken bir kısmı Averof Zırhlısına götürülmüştür²³⁵. Hayvanların konulduğu ve hayvan pisliklerinin diz boyunu geçtiği Patris vapurunun havasız ambarlarına²³⁶ 700’den fazla subay, asker ve

230 Etingü - Pamirtan, a.g.m., s.13.

231 ATASE Kutu No:15 Gömlek No:1ADA (10) (20.5.1335 - 20 Mayıs 1919) (A:1/1 D:80 F:1-4)

232 Süvari Yüzbaşı Ahmed, a.g.e., s. 10.

233 Ali Nadir Paşa yağışlı, yağmur ve dolu olarak belirtmiştir. Bkz: ATASE Kutu No:15 Gömlek No:1ADA (10) (20.5.1335 - 20 Mayıs 1919) (A:1/1 D:80 F:1-4) Turgut Etingü - Şükrü Pamirtan; “Ne gariptir ki, gökteki kapkara bulutlardan bir an içinde iri taneli ve şimşekli, göz gürlütülü bir yağmur boşandı” demişlerdir. Etingü - Pamirtan, a.g.m., s.13.

234 Taçalan, a.g.e., s.209-210. Mustafa Turan Yunan eri tarafından iki subayımızın süngü darbeleri ile yaralandığı ve birinin daha sonra şehit olduğu bilgisini vermiştir. Turan, a.g.e., s.81

235 Turan, a.g.e., s.78-79.

236 ATASE Kutu No:15 Gömlek No:1ADA (10) (20.5.1335 - 20 Mayıs 1919) (A:1/1 D:80 F:1-4)

yanlarında götürülen sivil hapsedilmiştir²³⁷. Vapurlara götürülmeyenler rıhtım üzerindeki depolara ve Punta'da vagonlara doldurulmuştur²³⁸. Subayların bir kısmı da memurlar ile Zahire Borsasına, un deposuna ve boş dükkânlara hapsedilmiştir²³⁹.

Vapurda otuz kadar Yunan askerinden oluşan arama memurları burada da her türlü hakaret, gasp, darp, işkence ve küçük düşürücü hareketlerine devam etmişlerdir. Subay ve askerlerin izzet-i nefis, haysiyet ve vakarlarını mahvederek perişan ve sefil duruma düşürmüşlerdir²⁴⁰. Orada dahi üzerlerinin aranması ve üzerlerinde olan veya kalan para ve eşyaların alınmasına devam edilmiştir. Yaşananlar nedeniyle üzerlerindeki hakaretlere maruz kalmamak için kendileri vermişlerdir²⁴¹.

Yunanlıların ilk esir aldığı bu subay ve askerlere İtilaf Devletleri bazı temsilci subaylar gelinceye kadar kırk sekiz saat hiçbir yiyecek ve içecek verilmemiştir. Kırk sekiz saat sonra da birkaç peksimet ile zeytin ve kaşar peyniri ile birkaç incir verilmiştir²⁴². Vapurda hava almaları için üç dört saatte bir beş altı dakika güverteye çıkarılmışlardır²⁴³. Yaralı subaylara göstermelik tedavi uygulanmış, yaraları bakılmamış denilmemesi için sarılmış ve en ağır yaralı subay dahi kırk sekiz saat o durumda bırakılmıştır²⁴⁴.

Subay ve askerler Averof zırhlısına götürülürken Seydiköy ve civarından şehre gelen silahlı yerli Rumlar, hükümet kışla, Türklere ait mağazalar²⁴⁵ silah ve cephanedepoları ile resmi kurum kasalarını yağma etmiştir²⁴⁶.

Yunan İşgal Komutanı Zafiriu bir gün sonra Patris vapuruna giderek; muntazam kol ilerlerken Evzon Taburu üzerine Kışla'dan ateş açıldığını ve kendi kumandasındaki bir askerinin derhal öldüğünü ve bundan üzüntü duyduğunu söylemiştir²⁴⁷. Yunan komutan bir kâğıt üzerinde cephaneliklerin gösterilmesini istemiştir²⁴⁸. Vapurun alt hayvan ambarlarında altı yedi saat

237 Turan, *a.g.e.*, s.81. Sarıhan, Patris vapuruna Yunanlıların işgal günü 28 yüksek rütbeli subay, 128 subay, 540 er ve 2.000'e yakın sivil götürdüklerini, o gün gözaltı sayısının ise 1000 er, 3000 sivil olduğunu belirtmiştir. Sarıhan, *a.g.e.*, s.242.

238 BOA. DH. İ. UM. EK 52-7 s.1 (19.5.1335-19 Mayıs 1919)

239 Süvari Yüzbaşı Ahmed, *a.g.e.*, s. 19.

240 ATASE Kutu No:15 Gömlek No:1ADA (10) (20.5.1335 – 20 Mayıs 1919) (A:1/1 D:80 F:1-4)

241 Turan, *a.g.e.*, s.82.

242 ATASE Kutu No:15 Gömlek No:1ADA (10) (20.5.1335 – 20 Mayıs 1919) (A:1/1 D:80 F:1-4)

243 ATASE Kutu No:15 Gömlek No:1ADA (10) (20.5.1335 – 20 Mayıs 1919) (A:1/1 D:80 F:1-4)

244 ATASE Kutu No:15 Gömlek No:1ADA (10) (20.5.1335 – 20 Mayıs 1919) (A:1/1 D:80 F:1-4)

245 Bu belgede 15/16 Mayıs gecesi Maşatlıkta halkın toplandığı, ancak üç dört saat kadar devam eden silah ve makinalı tüfek sesleri ile halkın katliama uğraması ile dağıldığı bilgisi yer almaktadır. ATASE Kutu No:20 Gömlek No:5AA (43-3) (17 Mayıs 1335-17 Mayıs 1919) (A:1/1 D:72 F:43-3), ATASE Kutu No:20 Gömlek No:5AB (43-4) (17 Mayıs 1335-17 Mayıs 1919) (A:1/1 D:72 F:43-4)

246 ATASE Kutu No:17 Gömlek No:120AD (18.5.1335-18 Mayıs 1919) (A:1/1 D:74 F:15-4), ATASE Kutu No:20 Gömlek No:5AB (43-4) (17 Mayıs 1335-17 Mayıs 1919) (A:1/1 D:72 F:43-4)

247 Süvari Yüzbaşı Ahmed, *a.g.e.*, s. 11.

248 Çetinkaya, *a.g.e.*, s.228.

kadar tutulduktan sonra Ali Nadir Paşa, Erkan-ı Harbiye Reisi Abdülhamit Bey, 56. Tümen Komutanı Hürrem Bey vapurdan çıkarılarak iki saat içinde İzmir'i boşaltmak üzere gerekli tedbirleri almak vazifesiyle kışlaya götürülerek tevkif edilmişlerdir²⁴⁹. Yunanlıların kontrolündeki kışlada Yunan yetkililer "yapılan yanlışlık" nedeniyle teessüflerini belirtmişler, İzmir'de yapılan katliamın bilerek ve isteyerek yapılmadığına dair belgeler imzalattıktan sonra komutanları serbest bırakmışlardır²⁵⁰.

Ali Nadir Paşa kışlaya geçerken, Abdülhamit ve Hürrem Beyler evlerine gitmiş, ancak o gece Abdülhamit Bey'in evi yerli Rumlar ve askerlerin saldırısına uğramıştır. Abdülhamit Bey'in hayvanları, ineği ve yatak odasındaki eşyaları yağmalanmış, Rum hizmetçisinin yardımıyla canlarını zor kurtarmışlardır. Sabah Hürrem Bey ile kışla önüne geldiklerinde orada hazır bulunan Evzon Alay kumandanı "Siz bomba attınız" diyerek hiddetlice konuşurken İngiliz temsilcisinin yardımcısını görmüşler ve hemen onun yanına gitmişlerdir. Bir gün önce yaşanan şiddetin izleri ile yüzü gözü sarı olan Abdülhamit Bey'e temsilci yardımcısı ayrıntılı bilgi almak üzere kendisini göreceğini söyleyerek, Evzon Alay Kumandanına uyarıda bulunarak Abdülhamit Beyi otomobiline alarak konsoloshaneye gitmişlerdir. Orada bütün faciayı gözyaşları içinde tüm ayrıntısı ile anlatan Abdülhamit Bey, insanlık görevi olarak hapsedilen subaylara yardım edilmesini istemiştir. Kendisine subaylar için girişimde bulunulacağı ve serbest kalmalarının sağlanacağı vaadinde bulunulmuştur²⁵¹.

Yüksek rütbeli subaylar vapurdan çıkarılırken, yüzbaşı rütbesine kadar diğer subay ve erler vapurda bırakılmıştır. Bu subay ve erler birer ikişer saat ara ile vapurun ikinci sınıf kamaralarına nakledilmişlerdir. En fazla 32 yataklık kamaralara yüz elliden fazla, polis ve mülkiye memurları ile halktan kişiler yerleştirilmiştir²⁵². Subayların serbest bırakılmaması üzerine subay eşleri ile yakınları sessiz bir yürüyüş yaparak İtilaf Devletleri temsilcilerine başvurmuşlardır. Bu başvurunun ilk sonucu gemi ambarlarındaki eşleriyle görüşebilmelerine izin verilmesi olmuştur. 18 Mayıs günü Türk subayları ile erler kısa bir müddet için serbest bırakılmıştır²⁵³. Aynı günün sabahı saat 09.00'a kadar devam eden zulümden kurtularak vapurdan çıkarılan subay ve askerler kışlaya götürüldüler. Kışlaya götürülen subaylar Yunan vesikaları verilerek sayımlara gelmek kaydıyla evlerine gitmeleri için serbest bırakılırken, bekâr olan subaylar kışlada tutuldular²⁵⁴. Üç gün sonra Yunan yönetimi karar değiştirerek kışlaya gelen subayları bırakmamışlar ve evlerinde olanları da evlerinden kışlaya getirmişlerdir²⁵⁵.

249 ATASE Kutu No:15 Gömlek No:1ADA (10) (20.5.1335 - 20 Mayıs 1919) (A:1/1 D:80 F:1-4)

250 Tansel, a.g.e., s.194, Apak, a.g.e., s.10.

251 Çetinkaya, a.g.e., s.229.

252 ATASE Kutu No:15 Gömlek No:1ADA (10) (20.5.1335 - 20 Mayıs 1919) (A:1/1 D:80 F:1-4)

253 Taçalan, a.g.e., s.221.

254 ATASE Kutu No:15 Gömlek No:1AE (11) (20.5.1335 - 20 Mayıs 1919) (A:1/1 D:80 F:1-5)

255 Turan, a.g.e., s.84.

Urla'da 16 Mayıs'ta Yarbey Kazım Bey komutasında 173. Alay 18'er ve 120 kişilik milis kuvveti Rum çetelere karşı direnmişti. 17 Mayıs'ta Yunan Nizamiye Bölüğünün Urla'ya gelmesiyle direniş sürdürülememiş, İzmir'de yaşananlara benzer zulümler Urla'da da yaşanmıştır. 18 Mayıs günü subaylar hükümet konağı önünde yerli Rumların hakaretlerine uğramış, hükümet binasının bir odasında tevkif edilip öğleye doğru bir İngiliz yüzbaşısının müdahalesiyle serbest bırakılmışlardır. 19 Mayıs günü subaylar, aileleri ve askerler bir Yunan muhribi ile İzmir'e götürülmüşlerdir. Alayın Çeşme ve diğer sahillerdeki gözetleme postaları ile hiçbir haberleşme ve bağlantı sağlanamamıştır²⁵⁶. Urla'dan getirilenler de Sarıkışla'ya konulmuştur²⁵⁷. Daha sonra tüm subaylar serbest bırakılmıştır²⁵⁸.

İşgal sırasında yaşanan zulmü İzmir jandarma Alay Kumandanı Kaymakam Yarbey Süreyya Bey Umum Jandarma Kumandanı Albay Ali Kemal Sırrı Bey'e gönderdiği 20 Mayıs 1919 tarihli raporunda anlatmıştır. Süreyya Bey, İzmir'in işgali sırasında kolordu kumandanı ve subayların aşağılandıklarını, akşama kadar Anadolu Bankası'nın deposunda tutuklanarak akşam kışlaya sevk edildiklerini ve üç gün aç susuz bırakıldıklarını, Fransız ve İtalyan zabitan aracılığı ile serbest bırakıldıklarını belirtmiştir²⁵⁹.

Yunan Genelkurmayı ise 15 Mayıs günü yaşanan katliamda kusurlu olmadıklarını, dayak atıldığı fakat kıyım yapılmadığı iddiasında bulunarak; *"Tutuklanmış kişiler hiçbiri kötü muameleye maruz kalmamıştır. Kentin çevresinden getirilmiş Türk kalabalıklarıyla yapılan tek tük çatışmalar İtilaf Devletleri donanmasının subaylarının gözü önünde yapılmıştır ve onlar bunu tutsak edilenlerin kalabalığına yapılan saldırı sanmışlardır, oysa bu kalabalıklar güvenlik içinde Patris gemisine götürülmüşlerdir"* açıklamasını yapmıştır²⁶⁰.

Mondros Mütarekesi'nin 7. Maddesine dayanarak Yunanlıların başlattığı işgal yaşananlar ile kısa sürede mütareke şartlarına aykırı şekilde ilhaka dönüşmüştür. Yunan kuvvetlerinin tutumu ile korkulan ve beklenen katliamlar daha ilk günden gerçekleşmiştir. Rum palikaryalara istedikleri imkanlar verilmiş, masum ve mazlum Türklerin her türlü haksızlığa uğramasına göz yumulmuştur. İzmir'de işgal günü yüzlerce kişi hayatını kaybetmiştir²⁶¹. Albay Zafiriu, Amiral Calthorpe'a haber vererek harekete geçmiş ve yapılan tutuklamalar ile askeri mahkemeler faaliyete geçirilmiştir²⁶².

256 Genelkurmay Başkanlığı, Türk İstiklal Harbi, s.46-49.

257 Turan, a.g.e., s.84.

258 Süvari Yüzbaşı Ahmed, a.g.e., s.21.

259 Aksoy, a.g.e., s.245. Süreyya Bey, görev için daireye döndüğünde, her yerin harap olduğunu görmüş ve artık bu dairede görev yapamayacağını belirterek, başka yerde görevlendirilmesini istemiştir. Sarihan, a.g.e., s.257.

260 Bilge Umar, Yunanlıların ve Anadolu Rumlarının Anlatımıyla İzmir Savaşı, İnkılap Kitabevi, İstanbul 2002, s.36-37.

261 Haytoğlu, a.g.e., s.103.

262 Apak, a.g.e., s.15.

5. 17. Kolordu Karargâhından Haber Alınamaması

17. Kolordu ile 57. Tümen Komutanlığı arasında haberleşme 15 Mayıs sabahı saat 05.10'dan itibaren kesilmiştir²⁶³. Telgraf hatları kesildiği için İzmir dışı ile kolordunun bağlantı kurması imkânsız hale gelmiştir. İzmir dışındaki tüm birlikleri ile kolordunun bağlantısı 15 Mayıs sabahından itibaren tamamen kopmuştur²⁶⁴.

57. Tümen Kumandanı Mehmet Şefik Bey (Aker) 15 Mayıs'a kadar İngiliz subayların kendisini her gördüklerinde silah mekanizmalarının İstanbul'a gönderilmesini söylerken, o gün ilk kez ağızlarını bıçak açmadığını, onların da işgal ile ilgili olarak kendisinden bilgi almaya çalıştıklarını görmüştür. Vital; *"Bu işgalin tıpkı İtalyanların işgali gibi muvakkat mahiyeti haiz olduğu kanaatinde bulunduğunu ve kat'i kararların sulh müzakeratının neticesine tabi bulunduğunu ve ahalinin galeyana ve endişesine mahal olmadığını"* belirtmiştir. Whittal ise direnişe karşı halkı uyuşturma çabasına aynen devam etmiştir²⁶⁵.

İzmir'deki birliklerden 16-17 Mayıs gecesi tren ile Aydın'a gelen askerler Yunanlıların *"Haydi memleketlerinize"* diyerek trene bindirdikleri askerler olup, Aydın'da 57. Tümen Kumandanı tarafından durdurulan trenden indirilerek sınıflarına göre Aydın'daki birliklere dağıtılmıştır²⁶⁶. Ancak, 17 Mayıs tarihli 198. Alay kumandanı Akif Bey, Yunan amiralinin yayınladığı beyanname ile İzmir'in Yunanistan'a ilhak edildiğini, kendisinin yönetimi üstlendiğini, memur subay ve halkın İzmir'den çıkışının yasaklandığını bildirmiştir²⁶⁷.

Harbiye Nezareti ve Erkan-ı Harbiye-i Umumiye 15 Mayıs günü İzmir'de yaşanan olaylar, 17. Kolordu ve 56. Tümen karargâhları ile Yunan kuvvetlerinin ne halde ve nerelerde olduğu hakkında bilgi alamamıştır²⁶⁸. İstanbul ile telgraf başında yapılan haberleşme aynen şöyledir;

"17. Kolordudan orada kimse var mı? Ve İzmir'in vaziyeti hakkındaki malumatınız nedir? Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Cevad Paşa sormuyorlar. Malum

263 ATASE Kutu No:20 Gömlek No:50AA (14.5.1335-14 Mayıs 1919) (A:1/1 D:72 F:80-1), ATASE Kutu No:17 Gömlek No:110 (15.5.1335 - 15 Mayıs 1919) (A:1/1 D:74 F:5-1), İşgal hakkında 15 Mayıs günü 57. Tümeninde geniş bir bilgi alamamıştır. ATASE Kutu No:17 Gömlek No:110 (5/5)(15.5.1335 - 15 Mayıs 1919) (A:1/1 D:74 F:5-5)

264 Çetinkaya, a.g.e., s.229.

265 Aker, a.g.e., s.73-74.

266 Şefik Bey (Aker), bu askerlerin birliklere verilmesinin hata olduğunu, ancak "serbestsiniz" diyerek memleketlerine gönderilmelerinin de mahzurlu olduğunu belirtmiştir. Aker, a.g.e., s.79-80.

267 Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Haziran 2001, Yıl:50, S.112, s.45-46.

268 ATASE Kutu No:17 Gömlek No: 28 (23) (18.5.1335-18 Mayıs 1919) (A:1/1 D:74 F:23), ATASE Kutu No:17 Gömlek No: 112 (3/1) (15.5.1335-15 Mayıs 1919) (A:1/1 D:74 F:7), Sadrazam Damat Ferit dahi bilgi alınmadığından yakınmakta ve Aydın'da bulunan 57. Tümenin aldığı bilgileri ivedi şekilde kendileri ile paylaşmasını emretmektedir. ATASE Kutu No:17 Gömlek No:133 (28) (Tarihsiz) (A:1/1 D:74 F:28), ATASE Kutu No:17 Gömlek No:133 (28-1) (Tarihsiz) (A:1/1 D:74 F:28-1)

burada kıta askeri yoktur. Manisa'da 47. Topçu Alayı ve On yedinci kolorduya merbut süvari alayı vardır.

İzmir vilayetine dair öğrendiğimiz malumatta şunlardır: Bu sabah bir fırka Yunan askeri gelerek emakin ve devair-i resmîyeyi ve karakolları işgal etmiştir. Şimdi bir hamal (yük) treni geldi. Alacağımız tafsilatı arz ederiz efendim²⁶⁹.

17. Kolordu komutan ve karargâhının nereye çekildiği ve nereden haberleşildiği sorusuna; vilayet ileri gelenlerinin Aydın'a taşındığı, kolordu karargâhı hakkında bilgi alınmadığı belirtilerek; Manisa'daki topçu alay komutanının makine başına çağrıldığında gerekli açıklamaların alınabileceğine işaret ediliyordu. Alınan bir bilgi, güya İzmir'den Manisa ve çevresini işgal etmek için bir tren hazırlandığı yönünde idi. Treninin Yunan birlikleri için mi hazırlandığı sorusuna "Bu sabah Karşıyaka merkezi işgalden evvel bu haberi verdi. Yunan askeri için hazırlanmış" cevabı, "Sizden nerelerde tel vardır" sorusuna ise "Bizden Menemen ve Manisa'ya, Nife ve Aydın'a tel vardır" cevabı veriliyordu²⁷⁰. Manisa'dan verilen haberde Menemen Kaymakamından alınan; İzmir'in sabah saat 08.00'de iki tümen Yunan askeri ile işgal olduğu, saat 11.00'e kadar tren ve telefon hatları ile haberleşmenin sağlandığı, ancak 11.00'den sonra işgal nedeniyle bağlantının kesildiği şeklindedir. Menemen'e ulaşan yolculardan ayrıca; işgal öncesi kışla önünde bir olay meydana gelmemesi için yoğun çaba gösterildiği, bir lokomotif üzerinde Yunan bayrağı görüldüğü ve işgalin resmi dairelerin işgalinden ibaret olduğu, kolorduya mensup bir kısım subay ve askerlerin Ödemiş istikametine çekilerek Tire, Bayındır, Aydın, Söke ve İzmir üzerine yürüdükleri haberleri alınmıştır²⁷¹. Bilgilerin son derece sınırlı ve eksik olduğu görülmektedir.

Bu durumda Yıldırım Kıtaatı Müfettişliğine, Afyonkarahisar'da 23., Bandırmada 31., Aydın'da 57. Tümenler, ayrıca Bandırma, Burdur, Soma ve Denizli Ahz-ı Asker Kalem Riyasetlerine, 1. ve 14. Kolordu komutanlıklarına mevzilerini terk etmemeleri ve bu emri her kıtaya tebliğ etmeleri emri verilmiştir²⁷². Bu emir 17. Kolordu ile 56. Tümene ve 10. Tümen Ahz-ı Asker Riyasetine telgraf bağlantısı kesildiği için tebliğ edilememiştir²⁷³.

16 Mayıs'ta 17. Kolordu ve kolordu Ahz-ı Asker Riyaseti ve 56. Tümen komutanlığına, Üçüncü Asker Kalem Reisine ki bunlardan hangisini bulabilirsen

269 ATASE Kutu No:19 Gömlek No:112 (15.5.1335-15 Mayıs 1919) (A:1/1 D:72 F:5)

270 ATASE Kutu No:19 Gömlek No:112AA (5/1) (15.5.1335-15 Mayıs 1919) (A:1/1 D:72 F:5-1), ATASE Kutu No:17 Gömlek No:111AB (7/8) (15.5.1335-15 Mayıs 1919) (A:1/1 D:74 F:6-2)

271 ATASE Kutu No:19 Gömlek No:115 (8) (15.5.1335-15 Mayıs 1919) (A:1/1 D:72 F:8), ATASE Kutu No:19 Gömlek No:112AB (5/2) (15.5.1335-15 Mayıs 1919) (A:1/1 D:72 F:5/2), ATASE Kutu No:17 Gömlek No:111 (7) (15.5.1335-15 Mayıs 1919) (A:1/1 D:74 F:6), ATASE Kutu No:17 Gömlek No:111 (7/1) (15.5.1335-15 Mayıs 1919) (A:1/1 D:74 F:7-1), ATASE Kutu No:15 Gömlek No:1 (1) (14.5.1335-14 Mayıs 1919) (A:1/1 D:80 F:1). Tire'ye 56. Tümen'den 27 subay 68 er gelmiştir. Sarıhan, a.g.e., s.245.

272 ATASE Kutu No:19 Gömlek No:123AA (16/1) (16.5.35-16 Mayıs 1919) (A:1/1 D:72 F:16-1)

273 ATASE Kutu No:19 Gömlek No:123AB (16/1) (Tarihsiz) (A:1/1 D:72 F:16-2)

verilmek ve cevabını almak üzere telgraf gönderilmiştir. Menemen Ahz-ı Asker Şube Reisi tarafından cevap verilmiş, kışlaya Yunan kuvvetlerinin süngü takılı teslim almaya çalıştığı ve askerlerin işgal teklifine karşı silah kullanmaları nedeniyle süngülerle kışladan çıkartmaya çalışırken silahlarla saldırdıkları şehit ve yaralılar olduğu bilgisi verilmiştir²⁷⁴. 17 Mayıs'ta resmi olmayan haberlere göre İzmir'de olaylar yaşandığı ve askerlerde zayıt olduğu öğrenilmiştir²⁷⁵. 16 Mayıs itibarıyla 17. Kolordu Komutanlığı Ahz-ı Asker Heyeti Riyasetine, 56. ve 10. Tümen komutanlıklarına ulaşmaya, kaza kaymakamları vasıtasıyla bilgi alınmaya çalışılmıştır²⁷⁶.

İzmir'de işgal ile 17. Kolordunun düştüğü durum için Harbiye Nazır Vekili Cevad Bey "İzmir hadisesinin hudusi (meydana gelmesi) talimat almamış olan oradaki kıtaat kumandanlarını ve kıtaatı müşkil bir vaziyette ilga etmiş olacak ki dört gündün beri ne olduklarına dair bir malumat almak müyesser olamadı"²⁷⁷ demiştir. İçine düşülen kahredici durumu en acı ve açık tasvir etmiştir.

Harbiye Nezareti kolordunun daha önceki yazışmalarında bildirdiğine göre işgalin başlamış olduğunu anlamış, ancak durum hakkında bilgi alamamıştır. Bu nedenle 17. Kolordu ile haberleşme sağlamak ve durum hakkında bilgi almak üzere telgraf başında bir kurmay subay görevlendirilmiştir²⁷⁸. 18 Mayıs günü Manisa Mevki Komutanı Ahmet Zeki Bey tarafından 17. Kolordu Komutanlığı ile hala haberleşme sağlanamadığı, İzmir'deki olaylarla ilgili haberler alınmış ise de haberleşme yapılamadığı, subay ve asker postaları vasıtasıyla temasta bulunulmasının da mümkün olmadığını belirtmiştir²⁷⁹.

18 Mayıs günü Harbiye Nazırı Cevad Paşa, 57. Tümen Komutanından İzmir'in işgali ile ilgili yeterince bilgi sahibi olmadıkları itirafı ile "...XVII. Kolordu karagâhile 56. Fırka karargâhının ne olduğu İzmir'de bulunan kıtaatımızın vaziyeti hakkında malumat-ı sahihe edinerek acilen" bilgilendirilmelerini emrediyordu²⁸⁰. İzmir'de yaşanan olaylara dair haberler Aydın'a gelen yolculardan öğrenilmeye çalışılmış ve 15 Mayıs günü İzmir'e Yunan kuvvetlerinin çıkışından itibaren yaşanan olaylara dair haberler Harbiye Nezaretine bildirilmiştir²⁸¹. Ayrıca;

274 ATASE Kutu No:17 Gömlek No: 121 (16) (16.5.1335-16 Mayıs 1919) (A:1/1 D:74 F:16), ATASE Kutu No:19 Gömlek No:136AF (29/6) (16.5.1335-16 Mayıs 1919) (A:1/1 D:72 F:229/6)

275 ATASE Kutu No:17 Gömlek No: 116 (11) (17.5.1335-17 Mayıs 1919) (A:1/1 D:74 F:11)

276 ATASE Kutu No:12 Gömlek No: 58 (108) (19.5.1335-19 Mayıs 1919) (A:1/3 D:153 F:108)

277 ATASE Kutu No:19 Gömlek No:141AA (34/1) (18.5.1335-18 Mayıs 1919) (A:1/1 D:72 F:34-1)

278 Hamdi Baytuloglu, "İzmir'in İşgali", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi (Aylık Kültür ve Tarih Dergisi)*, Nisan 1968, S.7, s.5.

279 ATASE Kutu No:19 Gömlek No:142 (35) (18.5.1335-18 Mayıs 1919) (A:1/1 D:72 F:35), ATASE Kutu No:17 Gömlek No: 126 (19.5.1335-19 Mayıs 1919) (A:1/1 D:74 F:21)

280 Aker, a.g.e., s.82.

281 ATASE Kutu No:17 Gömlek No: 120AA (18.5.1335-18 Mayıs 1919) (A:1/1 D:74 F:15-1), ATASE Kutu No:19 Gömlek No:136 (29/3) (16.5.1335-16 Mayıs 1919) (A:1/1 D:72 F:29-3), ATASE Kutu No:20 Gömlek No:5AA (43-3) (17 Mayıs 1335-17 Mayıs 1919) (A:1/1 D:72 F:43-3), ATASE Kutu No:20 Gömlek No:5AB (43-4) (17 Mayıs 1335-17 Mayıs 1919) (A:1/1 D:72 F:43-4), ATASE Kutu No:20 Gömlek No:5AC (43-5) (17 Mayıs 1335-17 Mayıs 1919) (A:1/1 D:72 F:43-5)

İzmir’de yaşananlara dikkat çekilerek, İtilaf Devletleri’nin Yunan işgaline son vererek İzmir’in mutlaka İtilaf Devletleri tarafından işgalinin gerekli olduğu “Yunandan gayri İngiliz, Fransız ve Amerika kıtaatı tarafından ve muhteliten işgalinin temin-i merhamet-i beşeriye namuna şayan-ı istirahatdır” denilmiştir²⁸².

57. Tümen tarafından, İzmir’de 17. Kolordunun yaşadığı olaylarda askerlerin esir edildiği, bir kısmının şehit ve yaralı oldukları, Ödemiş, Tire ve Torbalı ile irtibat kurulduğu ve İzmir’den ayrılan askerlerin peyderpey komuta altına alındıkları, İzmir’deki telgrafhanenin Yunan askerlerinin kontrolünde olduğuna dair altı adet telgraf çekilmiştir²⁸³.

57. Tümen Komutanı 19 Mayıs günü 15 Mayıs’tan itibaren İzmir’deki askeri birlikler ve durum için nezarete altı telgraf çekildiğini belirterek; “...2-İzmir ve Urla’daki kıtaatı askeriyemiz kısmen esir edilmiş kısmen müsademedede şehit olmuş, kısmen de zabitan ve efradı tahlisi nefisle savuşabilmiştir. Bunlar peyderpey firkaca toplanmakta ve emir altına alınmaktadır.

3-İzmirdeki kumandan ve erkânı harbiye heyetimiz Yunanlılar tarafından tahtı teokiftedir...”²⁸⁴ demıştır. Haberleşmeden İzmir’de yaşanan işgale dair büyük bir şaşkınlık yaşandığı ve İzmir ile hükümetin bağlantısının kesildiği, İzmir ve çevresinde yaşananlardan 19 Mayıs gününe kadar haber alınamaz hale gelindiği, İzmir civarında yaşananlara dair gerekli çalışmaların yapılmamasından rahatsızlık duyulduğu anlaşılmaktadır.

Damat Ferit’in ikinci hükümetinin kurulduğu 19 Mayıs günü²⁸⁵ nihayet İzmir’den ilk haberler alınmıştır. İzmir’de kolordu ve tümen komutanlarının işgal günü tutuklandıkları, yerli Rumlar ile Yunan askerler tarafından Türk halkına ve askerlere yönelik yağma ve katliamlar yapıldığı, Valinin tekrar görevine başladığı ve beyanname yayınladığı, Yerli Rum çetelerinin Cumaovası’nda Türklere karşı tecavüzlerde buldukları bu haberlerdendir²⁸⁶. Vali İzzet Bey’e, 19 Mayıs günü görevine iade edildiği bilgisi alınan Ali Nadir Paşa’nın Harbiye Nezaretiyle haberleşmesi ve işgal safahatı ile askerinin durumu hakkında ayrıntılı bilgi vermesinin beklendiği bildirilmiştir²⁸⁷. Vali İzzet Bey, Ali Nadir Paşa’nın durumunun güvenli olmadığı için haberleşme sağlayamadığı, bu nedenle kendisinin hükümete gönderdiği telgraflardan bilgi alınabileceğini²⁸⁸,

282 ATASE Kutu No:20 Gömlek No:5AD (43-6) (17 Mayıs 1335-17 Mayıs 1919) (A:1/1 D:72 F:43-6)

283 ATASE Kutu No:17 Gömlek No:138 (33) (19.5.1335-19 Mayıs 1919) (A:1/1 D:74 F:33), ATASE Kutu No:17 Gömlek No:138AA (33/1) (20.5.1335-20 Mayıs 1919) (A:1/1 D:74 F:33-1), ATASE Kutu No:17 Gömlek No:138AB, ATASE Kutu No:17 Gömlek No:138AC (33-2) (20.5.1335-20 Mayıs 1919) (A:1/1 D:74 F:33-3), ATASE Kutu No:17 Gömlek No:138AD (33/3) (Tarihsiz) (A:1/1 D:74 F:33-4), ATASE Kutu No:17 Gömlek No:138AE (33/5) (19.5.1335-19 Mayıs 1919) (A:1/1 D:74 F:33-5), ATASE Kutu No:17 Gömlek No:140AC (Tarihsiz) (A:1/1 D:74 F:35-3)

284 Aker, *a.g.e.*, s.82.

285 Sarihan, *a.g.e.*, s.256.

286 ATASE Kutu No:17 Gömlek No: 125AA (19.5.1335-19 Mayıs 1919) (A:1/1 D:74 F:20/1)

287 ATASE Kutu No:17 Gömlek No:140 (19.5.1335-19 Mayıs 1919) (A:1/1 D:74 F:35)

288 ATASE Kutu No:17 Gömlek No:140AA (Tarihsiz) (A:1/1 D:74 F:35-1)

şüphesiz Ali Nadir Paşa'nın yeterli ayrıntı vererek telgraf ile bilgi vereceğini, kendisini davet ederek rapor hazırlamasını ve göndermesini tebliğ edeceğini belirtmiştir²⁸⁹.

Ali Nadir Paşa 20 Mayıs itibarıyla Harbiye Nezareti'ne gönderdiği telgrafta kolorduya bağlı, Urla, Ayvalık, Manisa, Aydın, Söke ve Antalya'daki kıtaatlar hakkında bilgi alınamadığını belirtmiştir²⁹⁰. 17. Kolordu Kumandan Vekili olan Bekir Sami Bey de 22 Mayıs'ta İzmir ile telgraf bağlantısı kurulamadığı bilgisini vermiştir²⁹¹.

6. Kışlanın Yağmalanması ve Asker Ailelerine Saldırıları

Yunan askerlerinin 17. Kolordu karargâhını işgal ettikten sonra, subay ve askerleri kışladan çıkardıklarında öldürmekten yaralamaya her türlü olumsuz davranışı sergilerken, diğer taraftan üzerlerindeki her şeyi gasp ettikleri görülmüştür. Bununla yetinilmemiş kışlada bulunan malzeme ve eşyalar kışla avlusuna atılmış, evrakların büyük kısmı yakılarak imha edilmiştir. Jandarma Alay Dairesi müfettişlik odasındaki evraklar, dosyalar ve nizamnameler oraya buraya saçılmış, çanta ve kalemler gasp edilmiştir²⁹². Kolordu Ahz-ı Asker, 56. Tümen, İnşaat-ı İstihkâmiye kasalarında bulunan toplam 150.000 lira çalınmıştır. Ayrıca kışladaki şahsi eşyalar, yazışmalar, yiyecek ve giyecekler tamamen yağmalanmıştır. Subayların yağma ve gaspa uğraması kendileri ve kışla ile sınırlı kalmamış evlerine saldırılarak eşyaları yağmalanmış, hatta bazı subayların aile efradının ırz ve namusları ile canlarına kast edilmiştir. Subayların onur ve haysiyetleri, namus ve izzet-i nefisleri kırılmıştır. Pek çok subay elbise ve eşyalarından yoksun halde çıplak bırakılmışlardır²⁹³.

Yarbay Arif Bey'in raporunda yaşananlar "...Gemiye, sonradan yakalanıp getirilenlerden aldığımız bilgiye göre, Türk evlerinin, memur ve bilhassa subayların harimlerine yapılan tecavüz ve fecaatlar şimdiye kadar gördüğümüz mezalime rahmet okutacak derecelere gelmişti. Ailelerden bazılarının evlerinde hiçbir eşyası bırakılmamak üzere soyulup soğana çevrilmişti.

...Ailelerden bazıları (İtilaf Devletleri Mümessillerinden müsaade alarak) kocalarını, baba ve ağabeylerini aramak üzere hapsedildiğimiz vapura kadar gelebilmişlerdi.

Bunların anlattıkları feci tecavüzler, hanımların üzerlerinde gördüğümüz yara, bere, tazyik izleri asıl o vakit, İzmir işgalinin mucip olduğu korkunç felaketleri bütün

289 ATASE Kutu No:17 Gömlek No:140AB (Tarihsiz) (A:1/1 D:74 F:35-2)

290 ATASE Kutu No:15 Gömlek No:1AE (11) (20.5.1335 - 20 Mayıs 1919) (A:1/1 D:80 F:1-5)

291 ATASE Kutu No:15 Gömlek No:1AG (15) (22.5.1335 - 22 Mayıs 1919) (A:1/1 D:80 F:1-7)

292 Turan, a.g.e., s.91.

293 ATASE Kutu No:15 Gömlek No:1AE (11) (20.5.1335 - 20 Mayıs 1919) (A:1/1 D:80 F:1-5), Belen, Yunanlıların devlet kasalarından 231.426 lira, halk ve subaylardan 127.882 lirayı yağmaladıkları bilgisini vermiştir. Belen, a.g.e., s.57.

dehşet ve vahşetiyle ve cehennem ateşiyle içimizi yaktı, kavurdu, yüzümüzü kızarttı. Hepimize ölümlerin en acısını arattı..." cümleleri ile yer almıştır²⁹⁴.

17. Kolordu Ağır Obüs Alayı 12. Tabur Kumandanı Binbaşı Ali Bey, İzmir'in işgal edildiği gün Askeri Otel'de misafir olarak ikamet eden ailesi ile otelden ayrılmıştır. Ailesini kordondaki otellerden birine yerleştirmek üzere kışla önünden geçerken Yunan askerlerinin tehdidi ile yanlarında bulunan eşyaları alınmıştır. Eşyaları alan Yunan askerleri aynı zamanda dokuz yaşındaki kızı Rahimeyi'de alıp götürmüştür. Yaptığı müracaatlar ile gasp edilen eşyalarının Yunan konsolosluğu tarafından tazminini ve Yunan İşgal Kuvvetleri Komutanlığı tarafından kızı Rahime'nin aranmasını istemiştir. Ali Bey bu konuda yaptığı girişimlere bir karşılık alamadığı için 6 Aralık 1919'da durumu Dâhiliye Nezaretine bildirmiştir. Kendisine Yunan İşgal Kuvvetleri Komutanlığının yaptığı araştırmalar sonucunda çocuğun bulunamadığı ve araştırmaların devam ettiği bilgisi verilmiştir. Tazminat konusunda ise Yunan konsolosluğu tarafından yapılan incelemeler sonucunda iddiaların sabit olduğu anlaşılmıştır. Bu nedenle hasar bedelinin ödenmesine karar verilerek, ya bizzat ya da Harbiye Nezareti tarafından konunun takip edilmesi istenmiştir²⁹⁵.

Urla'da subay ve askerler silahlarını teslim etmelerinden sonra Hükümet dairesinde toplatılmış ve kendilerine esir muamelesi yapılmıştır. Hakaretler eşliğinde subay ve askerlere depolardaki silahlar taşıttırılmıştır. Subayların silahları, hayvanların eyerleri ve hayvanlar gasp edilmiştir. 18 Mayıs 1919 günü Hükümet binası önünde birkaç kez yoklama yapılacağı belirtilerek toplanmaya çağırılmışlar ve uzun süre bekletilmek suretiyle aşağılanmışlardır. Bir İngiliz subayın müdahalesi ile subayların bir süre serbest kalmaları sağlanmıştır. 19 Mayıs 1919 günü Urla'daki subay ve askerler aileleri ile bir Yunan torpidosuna bindirilerek İzmir'e götürülmüştür²⁹⁶.

İşgal kuvvetlerinin izniyle İzmir'de kolorduya ait eşyayı toplamak üzere faaliyet gösteren bir komisyon kurulmuştur. Harbiye Nezareti, kurulan komisyonun başkanı Binbaşı Ali Kemal Bey'den yaklaşık bir ay sonra İzmir'de kalan silah, cephane, erzak ve eşyanın araştırılması, yerlerinin korunması, Yunanistan'a nakline karşı çıkılması, zamanında haberdar olunması ve bahsi geçenlerin bize devri konusunda faaliyet gösterilmesini istemiştir²⁹⁷.

294 Taçalan, *a.g.e.*, s. 221-222.

295 BOA. DH. İ. UM 19-1 (19-10.1-16.2) (6 Kanun-u Evvel 1335 – 6 Aralık 1919) Yağma edilen beş yüz kırk sekiz adet lirayı Osmanlı olduğu belirtilmektedir. BOA. DH. İ. UM 19-1 (19-10.1-16.3) (2 Eylül 1335 – 2 Eylül 1919)

296 Turan, *a.g.e.*, s.133-134

297 BOA. DH. ŞFR 100.134 (17.6.1335 – 2 Haziran 1919)

7. 17. Kolordunun Şehit ve Yaralıları

17. Kolordunun Sarıkışla içinde en fazla silahsız 350 subayı bulurken²⁹⁸, İzmir'deki toplam asker sayısı 600'ü bulmuyordu²⁹⁹. 15 Mayıs günü ilk ateş esnasında kışla kapısında nöbet tutan askerler şehit olmuştur. Subay ve askerlerden şehit ve yaralı sayısı ise kısa sürede 40'a ulaşmıştır³⁰⁰. Ali Nadir Paşa kayıpların tam sayısını belirtememekle birlikte otuz kırk şehit ve 60 ağır ve hafif yaralı olarak vermiştir³⁰¹. Yunan askerleri tarafından ilk esir edilenler de 17. Kolordu askerleri olmuştur³⁰². İzmir'in işgali sırasında şehit edilen ve yaralanan subay ve askerler için hep farklı rakamlar verilmiştir. O gün yaşanan acı olaylar esnasında sağlıklı bir tespit yapma imkânı olmamıştır. Konak meydanındaki Sarıkışla'dan Pasaport bölgesine iskelesine yürütülen askerlerden 9 subay şehit olurken, 21 subay yaralanmış ve 27 subayın akıbeti meçhul kalmıştır³⁰³. İşgal günü öldürülen ve yaralanan subay sayısı 57 olarak verilirken, İzmir, Urla ve köylerde 2000'den fazla subayın öldürüldüğü belirtilmiştir. Bir başka kayıta ilk gün 10 subay 131 askerin şehit olduğu 23 subay ile 22 askerin yaralandığı, 29 subay ile 329 askerin kayıp olduğu,³⁰⁴ bir başka çizelgeye göre de subaylardan 14 kişinin şehit, 3 kişinin hayatının meçhul olduğu belirtilmiştir³⁰⁵. Fahri Belen kışladan subayların vapurlara götürülmesi esnasında 9 subayın şehit, 23 subayın yaralandığı 21 subayın akıbetinin meçhul olduğu bilgisini vermiştir³⁰⁶. Zafiriu ise Türklerin askeri kayıplarını 5 asker ölü, 8 subay ve 8 asker yaralı olarak açıklamıştır³⁰⁷. Aynı gün İzmir'in تنها yerlerinde polis ve jandarma erleri öldürülmüş, karakollardaki jandarmalar tutuklanmışlardır³⁰⁸.

Yunan askerlerinin kışlaya girmesiyle başlayan işkence ve zulüm esir gemisine ve depolara götürülünceye kadar aralıksız devam etmiştir. Gümrük önünde Rumlar acımasız eylemlerde bulunmuştur. Yunan askerleri ve Rumlar "Zito Venizelos" diyerek yürümeleri istenen subay ve askerlerimizin üzerine süngü, zincir, odun, demir, kama³⁰⁹ taş, tuğla ve kiremit parçaları ile saldırmışlardır. Harbiye Nezareti Şimendifer Şubesi Müdürü Yarbay Cemil Bey dipçik ile kaşından kurşun ile ayağından yaralanmıştır. Yürüyecek hali

298 Süvari Yüzbaşı Ahmed, *a.g.e.*, s. 12.

299 Çetinkaya, *a.g.e.*, s. 262, Çetinkaya aynı eser s.264 ve 265'de 500 askeri bulmadığı bilgisine yer vermiştir.

300 Süvari Yüzbaşı Ahmed, *a.g.e.*, s.10.

301 *A.g.e.*, s.15.

302 Taşkiran, *a.g.e.*, s.3.

303 Genelkurmay Başkanlığı, *Türk İstiklal Harbi*, s.43.

304 Turan, *a.g.e.*, s.87. Zeki Sarıhan, şehit subay ve er sayısını yukarıdaki gibi verirken, 23 subay, 33 eri yaralı, 24 subay 32 eri kayıp olarak vermiştir. Sarıhan, *a.g.e.*, s.242.

305 Özcan, *a.g.e.*, s.73.

306 Belen, *a.g.e.*, s.57.

307 Berber, *Sancılı Yıllar*, s.224.

308 Turan, *a.g.e.*, ss.94-102.

309 Süvari Yüzbaşı Ahmed, *a.g.e.*, s. 10.

kalmadığı anda “Ya hastaneye gönderin yahut beni öldürün, bu işkenceye son verin!...” dediğinde “Türk için hastane yoktur” cevabı ile ayağa kaldırılıp süngülenmiştir. Şehit edilen askerlerin kulaklarının kesilmesi gibi dehşet ve vahşet sahneleri de yaşanmıştır. Önyüzbaşı Necati Bey 8 yaşındaki oğlu ile kafile içindeyken, babasının kanlar içinde yere yıkıldığını görünce üzerine kapanmış ve askerler 8 yaşındaki bu çocuğu dahi yaralamaktan geri durmamışlardır³¹⁰. Kolordu Başhekimi Şükrü Bey de şehit edilmiştir. 15 Mayıs akşamına kadar 57 subay öldürülmüştür³¹¹.

Leon Torpidosunda açılan ateş ile 21 subay yaralanmış, pek çok kişide ölmüştür³¹². Bu iki yaylım ateş sırasında 17. Kolordudan yaklaşık 30-40 kişi şehit olmuş ve bir o kadarı da yaralanmıştır. İngiliz ve Amerikan gemilerinden İzmir’de yaşanan kanlı manzarayı izleyen denizciler, yapılan zulme dayanmayarak kendilerini denize atıp Türklerin yardımına gitmek istemişlerdir. Komutanları buna izin vermediği gibi gemilerin şehre bakan taraflarına tente çektiler ve zulmü gözlemlerinden saklamaya çalışmışlardır³¹³.

O gün kışla önünde 700’e yakın kişi hayatını kaybetmiştir³¹⁴. İşgal günü İzmir’den Seydiköy’e gelen bir kısım silahlı siviller Seydiköy Mıntıkası Komutanlığında kolordu emrine uyararak yerlerinde bekleyen erlere “Ne duruyorsunuz? Yunanlılar İzmir’e çaktı. Asker, sivil-çocuk rastladıklarını öldürüyorlar” diyerek heyecanlandırmışlar, 56. Sahra Topçu Alayı ve Ağır Obüs Topçu taburu askerlerini yanlarına aldıkları gibi Tayyare Bölüğüne giderek oradaki erleri de yanlarına alıp uzaklaşmışlardır. Daha sonra Seydiköy Mıntıkası kumandanlığı da işgal edilmiş Alay kumandanı esir edilerek sokaklarda “Zito Venizelos” diye bağırma zorlanarak dolaştırılmıştır³¹⁵.

İzmir’deki garnizonu terk ederek işgal öncesi Tire’ye çekilen subay ve askerlere Aydın’a gitmeleri emri verilmiş, fakat dağılmaları nedeniyle bu emir uygulanamamıştır. 16-17 Mayıs gecesi İzmir’den Aydın’a gelen yolcuların anlattıkları, askerler üzerinde yıkıcı propagandaya yol açmış Söke ve Aydın garnizonundaki askerler firar etmeye başlamışlardır³¹⁶.

11. Tümen Kalem Reisi Tevfik Bey 17 Mayıs günü işgalin İzmir ile sınırlı kalmadığını belirtirken Yunan askerinin İzmir kıyılarında toplu bulunan askerden üç yüz kadarını şehit ettiklerini ve bir kısmının da silahları ile dağlara çekildikleri bilgisini vermiştir³¹⁷.

310 Taçalan, a.g.e., s.208-209.

311 Özcan, a.g.e., s.70-71.

312 Turan, a.g.e., 81. Öztoprak, Aytepe ve Karataş, Leon torpidosundan açılan ateş ile otuz subayın şehit olduğu, altmışının yaralandığı bilgisini vermiştir. İzzet Öztoprak - Oğuz Aytepe - Murat Karataş, Yunan İşgali’nde Batı Anadolu, C.1, Atatürk Araştırma Merkezi yayını, Ankara 2014, s.355.

313 Tansel, a.g.e., s.193.

314 ATASE Kutu No:20 Gömlek No:5AA (43-3) (17 Mayıs 1335-17 Mayıs 1919) (A:1/1 D:72 F:43-3)

315 Genelkurmay Başkanlığı, Türk İstiklal Harbi, s.45.

316 Turan, a.g.e., s.240-241.

317 Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Haziran 2001, Yıl:50, S.112, s.39-40.

15 Mayıs günü Askeri Kırathane'nin üst katında kalmakta olan bir subay Yunan askerleri ve Rumlar tarafından katledilmiştir³¹⁸. 15 Mayıs sonrası da subaylara yönelik tutum devam etmiş, Karşıyaka Vapur iskelesinde bir binbaşı çizmelerini vermek istemediği için öldürülüp denize atılırken, Palamut'ta beş asker katledilmiştir³¹⁹.

Yunan kuvvetleri tarafından kışladan çıkarılan 17. Kolordu erkan ümera ve zabitanının durumu hakkında Ali Nadir Paşa 20 Mayıs'ta bilgi verirken, şehit, yaralı ve kayıplar hakkında şu bilgileri vermiştir: "*Erkân-ı Harbiye Birinci Şubeden kısım-ı salis Mümeyyizi Nadir, Levazım birinci şubeden kısım-ı salis mümeyyizi Ahmet Hamdi, Alay kâtibi Fethi, Levazım ikinci kısım amiri Kolağası Hüseyin Necati, Kolordu sertabibi Kaymakam Mehmet Şükrü, Eczayı Tıbbiye Müdürü Kıdemli Yüzbaşı Ahmet, İnşaat bölüğünden Mülazım-ı Sani Faik, Dördüncü Kolordu Ahz-ı askerinden kıdemli Yüzbaşı Nazmi Bey ve efendiler şehit,*

Ahz-ı asker heyeti riyaseti Miralay Süleyman Fethi Bey, Heyet-i Tahkikiye Reisi Miralay Ali Bey, Heyet-i Tahkikiye azasından kaymakam Cemil Bey, Kolordu Erkân-ı Harbiye Reisi Binbaşı Abdülhamid, Levazım Birinci kısımdan Sınıf-ı Sani Sadettin, Levazım birinci kısımdan sınıf-ı sani Zihni, ikinci kısımdan birinci sınıf Hayri Efendi, Üçüncü kısımdan alay kâtibi Kazım, üçüncü sınıftan Akif, İnşaat şubesinden sınıf-ı sani İbrahim, inşaat istihkam komisyonu yaveri mülazım-ı sani Neş'et, Üçüncü Fırka Ahz-ı Asker Kalemi Reisi Miralay Abbas Bey, Kolordu yaveri, alay katibi Bahattin ve yüzbaşı Nasuhi, Mülazım-ı Evvel Galip, Muhabere bölüğünden mülazım-ı evvel Celal, Kolordu telgraf bölüğünden makinist Selahattin, işe zabiti mülazım-ı evvel Ziya, projektör yüzbaşı Hayri efendi, Fırka 56 mülhakı mülazım-ı evvel Rifat efendi, Alay 68 birinci tabur işe zabiti Mehmet Ali Efendiler mecruh,

Fırka 56 Erkân-ı Harbiye mülhakı süvari mülazım-ı Evveli Şükrü, üçüncü fırka ahz-ı asker kısmından üsera garnizon katibi Halil efendi, Bornova Ahz-ı Asker şubesinde Yüzbaşı Mehmet Nuri, İdare-i Örfiye divan-ı harp azasından Topçu Binbaşı Hulusi, Tayyare bölüklerinden Mülazım-ı Evvel Osman, Tayyare bölüklerinden mülazım-ı Evvel İhsan, Tayyare bölüklerinden mülazım-ı sani İbrahim Hakkı, Küçük Zabıt Hayri efendiler, Elli altıncı topçu alayının birinci tabur kumandanı Binbaşı Aziz, Elli Altıncı Topçu alayından birinci bölükten Yüzbaşı Hasan Fehmi, Elli Altıncı Topçu Alayı'nın ikinci bölüğünden mülazım-ı evvel Süruri, Topçu İkinci taburundan Yüzbaşı Sabri, Mülazım-ı Evvel Ethem ve Halid, Sevkiyat-ı zabitanadan Mülazım-ı sani Şükrü, Mülazım-ı Sani Halim, zabıt vekili Ali Yaver, Mülazım-ı sani Murtaza, Levazım-ı sani Kemal, İmam İbrahim Hakkı, Cebel obüsü taburu kumandanı Binbaşı Mahmud Nedim, dördüncü bölüğünden Yüzbaşı Seyyid Ali, beşinci bölükten Yüzbaşı Celal, Mülazım-ı evvel Tevfik, mülazım-ı sani Aziz efendilerle ve Demirci ustası Ahmet Ali ustaların, sevkiyat zabitanı mülazım-ı evvel Galib Efendinin hayat ve mematları meçhuldür³²⁰.

318 Turan, a.g.e., s.83.

319 A.g.e., s.86.

320 ATASE Kutu No:20 Gömlek No:2 (40) (20 Mayıs 1335-20 Mayıs 1919) (A:1/1 D:72 F:40)

Kışlada yaşananlara dair 57. Tümen Komutanı Albay Mehmet Şefik Bey'in 23 Mayıs 1919'da Harbiye Nezaretine gönderdiği 17. Kolorduya mensup Sansür Müdürü Faik³²¹ ve Mülazım-ı Evvel Zekai Beylerin³²² ifadelerinin yer aldığı şifre ile o gün kışlada yaşananlar ve şehit edilen ümera, zabitan ve erat hakkında bilgi vermiştir.

Askeri Kalem Reisi Faik Bey'in askerlerin kışladan gemilere götürüldüğü esnada Kordon boyunda bir evzon askerinin kendisini dipçiklemesi nedeniyle askerın suratına yumruk atmış ve diğerine yardıma gelen evzonlar tarafından orada şehit edilmiştir³²³. Daha sonra Selçuk İstasyonunda Salim isimli bir subay öldürülmüştür³²⁴.

Albay Mazarakis 28 Temmuz 1919 tarihli raporunda Türk askerleri ile sivil Türklerin, hatta silahsız esirlerin dahi 15 Mayıs günü şiddete maruz kaldıklarını kabul etmiştir. Hatta İzmir'deki Yunan askeri makamlarının uzun müddet bu olaylara dair soruşturma yapmadıklarını ve rapor düzenlemediklerine dikkat çekmiştir. Ancak suçu şimdi birbirinin üzerine atmak için yarışıldığını belirten Mazarakis, yine de bazı mutaassıp Türkler ile askerlerin ilk ateşi açtığını iddia etmiştir³²⁵.

8. Ali Nadir Paşa ve Subayların Mudanya'ya Gönderilmeleri

Subayların durumu ile ilgili olarak Ali Nadir Paşa 20 Mayıs'ta Harbiye Nezaretine gönderdiği telgrafta; *"Dün öğleye doğru vuku' bulan teşebbüsât-ı ekide neticesinde mahbus olan zabitan tahliye edilerek elyevm serbest bırakılmışlardır. Kolordu zabitan ve efradının İzmir haricine çıkarılacağı havadisi musırran deveran ediyorsa da bu babda Yunanlılar tarafından henüz bir teşebbüs vaki olmamıştır. Böyle bir teklif karşısında bulunulduğu zaman ne suretle hareket edileceğinin sür'at-i emr iş'arı ehemmiyetle müsterhimdir."*³²⁶ demiştir.

İşgal kuvvetleri komutanı iki ordunun İzmir'de bulunmasının yarattığı nazik duruma dikkat çekerek Ali Nadir Paşa'dan subay ve askerlerin ailelerinin ilk vasıta ile İzmir'i terk etmesini isteyince³²⁷, Ali Nadir Paşa durumu 21 Mayıs günü Harbiye Nezaretine telgrafla şu şekilde bildirmiştir.

321 Hükümetin 5 Şubat 1919 tarihli kararı doğrultusunda İzmir'de 6 Mart'ta Mevki Kumandanı Arif imzalı kışla içinde, sansür işi yapmak üzere oluşturulan kurulun çalışmalarına başlayacağı bilgisi verilmiştir. Berber, *Sancılı Yıllar*, s.191.

322 Zekai Kavur: Girişli olan ve ana dili gibi Rumca konuşan Zekai Bey Rumca gazeteleri sansür görevini yapmıştır. 14 Mayıs günü Sarıkışla'dan kaçarak Yörük Ali Efe ile hareket etmiştir. Taçalan, *a.g.e.*, s.186.

323 Etingü - Pamirtan, *a.g.m.*, s.13.

324 Turan, *a.g.e.*, s.112.

325 Öklem, *a.g.e.*, s.150, Oysa kışladan ateş açıldığına dair somut hiçbir bilgi bulunmamaktadır.

326 Süvari Yüzbaşı Ahmed, *a.g.e.*, s.21.

327 Turan, *a.g.e.*, s.84.

“İki ordunun İzmir’de hal-i temasda bulunması vaziyeti feokalade nazik ve vahim bir halde bulundurduğu cihetle efrad ve zabitan ile zabitan ailelerinin ilk vasıta ile İzmir’i terk etmek lüzumu Kuva-yı İşgaliye kumandanlığından bildirilmektedir. Buna karşı ne suretle hareket edileceğinin dakika fevt etmeksizin iş’arı.”

Damat Ferit’in ikinci kabinesinde Harbiye Nazırı Şevket Turgut Paşa ve Erkan-ı Harbiye Reisi Cevad Paşaların varlığı önemli idi. Bu şeref ve haysiyet sahibi vatanperver askerlerin teslimiyetçi tavır sergilemeyeceğine dair inanç moral verici idi. Harbiye Nazırı Şevket Turgut Paşa, aynı gün ne şekilde hareket edileceğinin hükümet tarafından İzmir Vilayetine bildirildiğini belirterek; *“... Zat-ı aliniz evvel emirde İngiliz mümessiline müracaat ederseniz şayet bu terk-i mahal keyfiyeti mumaileyhçe de katiyen lüzumlu görünüyorsa o vakit umum zabitan ve aileler için nakliyat ve iskân kolları için bir istikamet ve mahall-i intihab buyurarak hareket edersiniz. Nezaretçe münasib olarak Manisa-Alaşehir ve saire görülmektedir”*³²⁸ diyordu.

Yunanlılar Türk subay ve askerlerinin İzmir’i terk etmek üzere hazırlanmalarını isteyince Vali durumdan öncelikle hükümeti haberdar etmiştir. Sadrazam Damat Ferit Paşa, Türk subaylarının savaş esiri telakki edilemeyeceğini, Yunanlıların subay ve askerleri sevk etmeye hakları olmadığını, bu nedenle fikirlerinde ısrar ederler ise subayların İngiliz vapuru ile Osmanlı topraklarının bir yerine çıkarılmalarını ve oradan subayların Anadolu içlerine geçmelerini bildirmiştir. Vali, Müttefikler tarafından verilmiş bir emir olmadığı için Türk subay ve askerlerinin İzmir’de kalmalarının daha isabetli olduğunu düşünüyordu³²⁹.

İzmir’de yaşananlar sonrası subayların İzmir’de kalması son derece tehlikeli idi. Yunanlıların subay ve subay ailelerinin hayatlarına her an kastetmesi mümkündü. Bu nedenle kolordu subay ve askerlerinin topluca İzmir’den sevk için girişimde bulunulmuştur. Bu girişim İngilizler tarafından desteklenmiş; subay, subay aileleri ve askerlerin İzmir’i terk etmelerine izin verilmiştir³³⁰.

Ali Nadir Paşa, 20 Mayıs günü Yunan işgal kumandanı Zafiriu’nun İzmir’i terk etmeleri yönündeki şifahi emrinin tebliğ edildiğini, ancak kendilerinin hükümetten gerekli emri almadıkça İzmir’i terk edemeyeceğini şifahi olarak bildirdiğini, fakat Zafiriu’nun nezaretten emir alınsın alınmasın şehri terk etmelerini istediğini, kendilerini İzmir’den Mudanya’ya götürecek vapurların yolda olduğu bildirmiştir. Bir baskı karşısında subay ve askerleri Manisa’ya çekmesinin mümkün olmadığını ve Yunanlıların vapurla İzmir’den kendilerini göndermeye kararlı olduklarını bildirmiştir. Ali Nadir Paşa, ikinci bir hakarete maruz kalmadan kendilerine akşama kadar nasıl hareket etmeleri gerektiğini acil olarak bildirilmesini istemiştir³³¹.

328 Stüvari Yüzbaşı Ahmed, *a.g.e.*, s.22.

329 Tansel, *a.g.e.*, s.204.

330 Çetinkaya, *a.g.e.*, s.229.

331 ATASE Kutu No:15 Gömlek No:1AEA (12) (21.5.1335 - 21 Mayıs 1919) (A:1/1 D:80 F:1-5), ATASE Kutu No:15 Gömlek No:1AF (13) (21.5.1335 - 21 Mayıs 1919) (A:1/1 D:80 F:1-6).

21 Mayıs'ta tekrar Kolordu'ya İzmir'i terk etmelerini bildirince Ali Nadir Paşa yine Harbiye Nezaretine başvurarak ne şekilde hareket edileceğinin bildirilmesi için makine başında hazır beklediğini belirtmiştir³³². Harbiye Nezareti istenenin yapılması, isteyen subayların aileleri ile İstanbul'a gidebileceklerini bildirmiştir³³³.

Damat Ferit'in yeni kabinesinde Harbiye Nazırlığına Şakir Paşa yerine getirilen Şevket Turgut Paşa, birlikleri dağılmış Ayvalık'ta bir alay ile Aydın'da 57. Tümeninden ibaret kalan 17. Kolordu Komutanlığı Vekilliğine Albay Bekir Sami Bey'i tayin etmiştir³³⁴. 20 Mayıs günü 56. Tümen Komutanı Albay Bekir Sami Bey geçici olarak 17. Kolordu Kumandanlığına atanmış, kolordu merkezi İzmir'den Bursa'ya alınmıştır³³⁵.

20 Mayıs günü görevden alınmış olan Ali Nadir Paşa, 21 Mayıs günü iki ordunun İzmir'de temas halinde olmasından dolayı durumun olağanüstü nazik ve vahim olduğu, Yunan işgal kuvvetleri kumandanlığı tarafından subay, subay aileleri ve askerlerin ilk gelecek vapur ile yola çıkarılacakları için hazır olmaları istendiği halde, hala Harbiye Nezareti'nden nasıl hareket edilmesi gerektiğine dair bir emir alamamaktan yakınıyordu³³⁶.

Paşa başta olmak üzere esir tutulan subay, subay aileleri ve askerlerin ilk kafilesi İzmir'den 24 Mayıs günü³³⁷ toplam 1060 kişi ile yola çıkarılmıştır³³⁸. Kafile, Timistokali adlı Yunan şilebi ile Leon torpidosu eşliğinde Mudanya'ya götürülmüştür³³⁹.

25 Mayıs günü sabaha karşı bir torpido eşliğinde gelen büyük bir şilebin Mudanya açıklarına demirlediği görülmüştür. A. Galip Tokça o anları şöyle anlatmıştır; *"Bir gün sabaha karşı bir Yunan torpidosunun gözetiminde koca bir şilep denizde güürültülerle demirlemekte idi. Bizim olan bitenden haberimiz ve bilgimiz yoktu. Oysaki İzmir Yunanlılar tarafından işgal edilmiş ve oradaki Nadir Paşa kolordusundan bir kısım Türk askerleri, bu şileple Mudanya'ya getirilmiş bulunmaktaydı.*

332 Süvari Yüzbaşı Ahmed, *a.g.e.*, s.22.

333 Turan, *a.g.e.*, s.84-85.

334 Belen, *a.g.e.*, s.59.

335 Sarıhan, *a.g.e.*, s.262.

336 ATASE Kutu No:15 Gömlek No:1AFA (14) (21.5.1335 - 21 Mayıs 1919) (A:1/1 D:80 F:1-6)

337 Sarıhan, *a.g.e.*, s.264. Genelkurmay Başkanlığı üç kafile halinde 6 ve 7 Haziran 1919 tarihlerinde İstanbul ve Mudanya'ya sevk edildikleri, sevk edilen erat sayısının 230 olduğu bilgisini vermiştir. Genelkurmay Başkanlığı, Türk İstiklal Harbi, s.48. 6 Haziran'da İzmir'den yola çıktığı bilgisi için Bkz. Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Haziran 2001, Yıl:50, S.112, s124.

338 Sarıhan, *a.g.e.*, s.274, Bilge Umar, sayılarını 88 subay 950 er olarak vermektedir. Umar, İzmir'de Yunanlıların Son Günleri, s.183.

339 (A.Galip Tokça, İki Mütareke Arasında Mudanya'nın Tarihi Hatıraları kitabın 41-74 sayfaları arasında yer almıştır) Savaşın Sona Erdirildiği Kent Mudanya ve A.(Abdullah) Galip Tokça'nın İki Mütareke Arasında Mudanya Hatıraları, Mudanya Belediyesi, Yay. Haz.:Yılmaz Akkılıç, İstanbul, (tarihsiz) s.15, Yılmaz Akkılıç, Kurtuluş Savaşı'nda Bursa, Birinci Kitap/Mondros'tan İşgale, Nilüfer Akkılıç Kütüphanesi Yayınları, Bursa 2008, s.38, Akkılıç Patris şilebinden çıkarılan erbaş ve erlerin bir kısmının terhis edildiğini ve karadan yola çıkanların savuşup gittikleri bilgisini vermiştir.

Bu olay Mudanyalı Rumlar tarafından pekâlâ biliniyordu. Sabaha karşı bütün Rumlar sahile dökülmüşler ve avaz avaz hep birlikte "Zito!" diye bağırıp coşuyorlardı. Biz de bu gürültülerin etkisi ve heyecanla uykularımızdan uyanmıştık. Denizde asker dolu bir şileple bir torpido görmüş, mahzun mahzun birbirimizin yüzüne bakarak bir anlam çıkarmaya başlıyorduk. Bu şilepteki askerlerin Türk olacağı hatır ve hayalimizden bile geçmiyordu. Biz, bu şilep ve torpidoyu İngiliz sanıyorduk. Dikkatli bakınca fark ettik ki, Yunan bandırası var.

O halde çenelerimiz kilitlenip kalmıştı."³⁴⁰

Karaya çıkan Yunan subayı kaymakamlık makamına giderek bilgi vermiştir³⁴¹. Mudanya Kaymakam ise bir kısım memur ile gelenleri karşılamaya gitmiştir. Mudanya Bidayet Mahkemesi'nde sorgu hâkimi olan A. Galip Tokça o anları; *"Kaymakam, bir kısım memurları durumdan haberli kılarak ve bizi de toplayarak iskele dolayında Liman Dairesine götürdü. Biz Liman Dairesi'nde çenelerimiz kilitlenmiş bekliyorduk. Sonunda bu kolordunun komutanı olan Nadir Paşa, birkaç yüksek rütbeli subayla ve bir sandalla gemiden çıkarak bizim yanımıza geldiler"* diyerek, Ali Nadir Paşa'nın o esnada İzmir'de yaşanan felaketi anlatmaya başladığını Harbiye Nezareti tarafından hiçbir emir verilmediği için tüm sorumluluğun Harbiye Nezaretine ait olduğunu elemle anlatmaya başladığını belirtmiştir. Tokça devamla, kapıda düzgün bir halde duran ve durumdan duyduğu üzüntüsü her halinden belli rütbesi binbaşı veya yarbay olan bir kişinin sert ve üzgün;

*"-Paşam, Paşam! Bu facianın ve felaketin başlıca yaratıcısı sizsiniz. Koca bir ordunun idaresi size aittir. Emir beklemeye lüzum yoktur. Böyle ani olaylarda komutanlar, kendi yetkilerini (kullanarak) ve gerektiğinde her türlü özveriye göz önüne alarak bir çare bulurlar ve hatta gerektiğinde ölürlər! Biz şimdi kabahati birbirimize yüklemekle sorumluluktan kurtulmuş olamayız. Felaket felakettir. İzmir'in işgalinde ve işgali halinde yapılacak birçok önlemler vardı, diyerek kapıdan ayrılıp gitmişti."*³⁴² demiştir.

Askerler parça parça *"Aç, sefil ve üzgün..."* karaya çıkmaya başlamışlardır. Askerler çarşıyı ve kahvehaneleri doldurmuş, ancak yatacakları yer ile yiyecekleri için hiçbir hazırlık yapılmamış olduğunu görünce sızlanmaya başlamışlardır³⁴³. Timistokali şilebinden erler ancak öğleden sonra karaya çıkabilmişler³⁴⁴.

Kıyıya çıkan subay ve erler bir süre Mudanya'daki kahvehanelerde dinlenmiş, askerlerin durumuna acıyan çok olmasına rağmen askerlere tek kişi yardım etmiştir. Mudanya eşrafından Lütfi Bey, birkaç hayvan kestirip kazanda çorba kaynatırarak askerlerin karnını doyurmuştur. Rütbeli bir subay askeri toplamış ve kendisi ile gitmek isteyenleri yanına alarak Mudanya'dan Bursa'ya yola çıkmıştır³⁴⁵.

340 *Savaşın Sona Erdirildiği Kent Mudanya...*, s.49.

341 Akkılıç, *a.g.e.*, s.38.

342 *Savaşın Sona Erdirildiği Kent Mudanya...*, s.50, Akkılıç, *a.g.e.*, s.38-39.

343 *Savaşın Sona Erdirildiği Kent Mudanya...*, s.50.

344 *A.g.e.*, s.16,

345 *A.g.e.*, s.50, Mudanya'da bazı askerlerin Bursa'ya gitmek istemediği bilgisi verilmiştir. Akkılıç, *a.g.e.*, s.39.

Bursa'ya gelen subay ve askerlere Vali Gümülcineli İsmail tarafından kötü davranılmış, büyük zorluk ve tehlikeler içinde İzmir'den gelen subay ve ailelerine barınacak yer dahi verilmemiştir. Subay aileleri ile erler camilere yerleştirilmiş ve düzenli olarak beslenmeleri dahi sağlanamamıştır. Yaşanan durum ve Gümülcineli İsmail'in tutumu firarlara yol açmıştır. Bekir Sami Bey, 22 Ağustos'ta Bursa'ya geldiğinde 56. Tümenden 14 subay, 1 doktor, 331 erbaş ve er ile içinde 57 hayvan bulunan bir donanım ile karşılaşmıştır³⁴⁶. Subayların çoğunluğu Bursa'da 14. Kolordu emrinde kalmıştır³⁴⁷.

Bir hafta sonra diğer subaylar da aileleriyle ikinci katile olarak bir Yunan vapuru ile Mudanya'ya götürülmüşlerdir. İşgal kuvvetlerinin izniyle İzmir'de kolorduya ait beylik eşyayı toplamak üzere birkaç subay ile üç kişilik bir komisyon bırakılmıştır³⁴⁸.

17. Kolordu subay ve erleriyle 25 Mayıs'ta Mudanya'ya gelen Ali Nadir Paşa 27 Mayıs'ta İstanbul'a gitmiş, İstanbul'da Dâhiliye ve Harbiye Nezaretlerini ziyaret etmiştir. Ali Nadir Paşa'nın askerlik hayatı böylece İstanbul'da sona ermiştir³⁴⁹. 29 Mayıs günü 17. Kolordu kaldırılmış ve Harbiye Nazırı Şevket Turgut Paşa tarafından ilgili yerlere, İzmir ve çevresi komutasının bundan böyle merkezi Tekirdağ'dan Balıkesir'e nakledilen 14. Kolorduya verildiği bildirilmiştir³⁵⁰.

Tutuklananlardan 230 kişi esir sıfatıyla 3 katile halinde İstanbul ve Mudanya'ya gönderilmişlerdir. Kolordunun mevcudunu oluşturan 88 subay ve 950 erden ibaret ilk katile Mudanya'ya gönderilmiştir. Kışla'daki tutuklu subaylardan bazıları da İtalyan bandralı Oterya Vapuru ile İstanbul'a götürülmüşlerdir³⁵¹.

9. Ali Nadir Paşa'nın İşgaldeki Tutumunun Sorgulanması

21 Mayıs günü 57. Tümen Komutanı Mehmet Şefik Bey'in Harbiye Nezaretine gönderdiği yazıda; İzmir'in işgali sırasında kışlada bulunan, tevkif ve tahkir edilen 17. Kolordu mensubu Matbuat Sansür Müdürü Yüzbaşı Faik ve memuru üsteğmen Zekai Efendilerin ifadelerinden kolordu kumandanlığının emri ile subayların ve askerlerin görevleri başında toplandıkları, Yunan alayının hükümet dairesi yanındaki meydana geldiği sırada, kışladan ateş açılmadığı halde Yunanlıların kışlaya ateş açtıkları ve on dakika sonra kışladan gösterilen beyaz bayrak ile ateşin kesildiği, kumandan, subay ve askerlerin bin bir hakaret, süngü, dipçik ve tokat darbeleri ile gemilere götürülürken, yerli Rumlar ile

346 Akkılıç, *a.g.e.*, s.39.

347 Çetinkaya, *a.g.e.*, s.281.

348 Stüvari Yüzbaşı Ahmed, *a.g.e.*, s.22.

349 Sarihan, *a.g.e.*, s.281 ve 286.

350 Bekir Sami Bey'in 20 Mayıs'tan itibaren sürdürdüğü 17. Kolordu Kumandan Vekilliği de sona ermiştir. *A.g.e.*, s.286.

351 Turan, *a.g.e.*, s.85.

Yunan torpidosu subayların tabanca ateşine maruz kaldıklarını, onbeş subayın sebepsiz yere şehit edildiklerini, kırk kadarı subay ve birçok askeri de sebepsiz yaraladıklarını, Ali Nadir Paşa'yı bir evzon askerinin tokatlayıp, erkânı harbiye reisinin süngü ile bağrından yaralandığını Kolordu Ahzı Asker Reisi Süleyman Fethi Bey'in ağır şekilde yaralandığını belirtmişlerdir. Günahsız asker ve halkın gördüğü bu vahşi katliamın İzmir yerlisi Fransız ve İngilizler üzerinde derin bir üzüntü Yunanlılar aleyhine bir nefret oluşturduğu rivayete göre *"Böyle barbar bir millet idaresi altında yaşayamayacaklarını hükümet-i metbualarına bildirmişler"* denilmiştir³⁵².

Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Cevat Paşa 29 Mayıs 1919'da Harbiye Nazırlığına Ali Nadir Paşa'nın İzmir'in işgalindeki idari zayıflığı ve zayıflığın yol açtığı acı sonuçlar nedeniyle yargılanması gerektiğini dair *"İzmir fecayininin malum olan dehşet ve şiddeti ile cereyanda onyedinci kolordu kumandanının idaresizliğinin dahl-i küllisi olduğu kanaatindeyim; bu hususun divanı harp heyeti tahkikiyesince gerek mevorud raporlar ve gerekse İzmir vukuatında orada bulunan zabitanın bittahkik zahire çıkarılmasını arz ve teklif eylerim olabada."* diyerek bir yazı göndermiştir.

Cevat Paşa 24 Haziran tarihli yazısında ise; Yunan kıtaatı karşısında kumanda heyetinin, milli ve askeri şerefi kurtaracak tarzda hareket etmediği, İtilaf Devletleri temsilcileriyle asayişin muhafazası için gereken tedbirlerin alınmasında kayıtsızlık gösterdiği, Rumların Yunan askerleriyle Kışla'ya tecavüzlerinden sonra hakaretler altında *"Zito Venizelos"* diye bağırdukları ve askeri namus ve şerefin gerektirdiği tarzda hareket etmedikleri, Seydiköy'de bulunan kıtalara önceden gerekli emr ve talimatı vermeyerek oradaki kıtaların dağılmasına neden oldukları için şikâyetçi olmuştur³⁵³.

Bunun üzerine Müşir Kazım Paşa başkanlığında, Ferik Osman Rifat, Ferik Şakir, Ferik Mehmet Ali ve Ferik Sait Sırrı Paşalardan divanı harp oluşturulmuştur. Ekim 1920'de soruşturmaya başlanmış ve ilgililerin ifadeleri alınmıştır³⁵⁴. Soruşturmada ortada komuta yetersizliği, acziyet, ihmal ve teslimiyet dururken, kasalardaki paranın kaybını vatanın şeref ve namusu üzerinde tutar şekilde kasalarda kalan para ile daha fazla ilgilenilmiştir. Soruşturma sonucunda Divan-ı Harp İstanbul hükümetinin veya şahsi merhamet duygularının etkisi altında beraat kararı vermiştir³⁵⁵.

Oysa Ali Nadir Paşa başından itibaren direnme yanlısı bir tavır sergilememiştir. Ali Nadir Paşa ilk kurşunu çevresindeki subaylara bunun bir tertip olduğu, ilk kurşunun olaylar çıkarmak amacıyla Rumlar tarafından atıldığını ileri sürmüştür.

352 ATASE Kutu No:15 Gömlek No:1AGA (16) (22.5.1335 - 22 Mayıs 1919) (A:1/1 D:80 F:1-7) Aker, a.g.e., s.88.

353 Altay, a.g.m., s.138-139, Turan, a.g.e., s.239.

354 Altay, a.g.m., s.139.

355 A.g.m., s.153.

Ali Fuat Cebesoy, kabahatin yalnız İtilaf Devletleri'nde olmadığını onların yersiz taleplerini boyun eğen padişah ile Damat Ferit Hükümeti'nin de bir o kadar sorumlu olduğunu, İzmir'e İzzet Bey'in vali, Ali Nadir Paşa'nın komutan tayin edilmesinin, halkın teşkilat oluşturma ve hazırlıkları engellenerek, askerin terhis, silah, cephane ve savaş malzeme depolarının tesliminin Yunan kuvvetlerinin geçit resmi yapar gibi karaya çıkmalarını sağladığına dikkat çekmiştir³⁵⁶.

Sonuç

Nurettin Paşa İzmir'in işgal edileceğine dair uyanık davranışları ile İzmir'de gerekli önlemleri almak için çaba sarf ettiği halde onun yerine kolordu kumandanı olarak tayin edilen Ali Nadir Paşa bu yönde bir tutum ve davranış sergilememiştir. Vali İzzet Bey ile halkı işgale karşı uyutmaya yönelik, devlet adamına ve bir askere yakışmayacak şekilde doğruları gizleyerek halkı uyuşturan tutum ve davranış içerisine girmiştir. Vali ve kolordu komutanı İzmir'de halkı olay çıkmaması için uyuşturup oyalarken İtilaf Devletleri temsilcilerine herhangi bir olay cereyan etmeksizin işgal için gerekli tedbirleri aldıklarına ikna etmeye çalışmışlardır.

İzmir'de böyle vali ve kolordu komutanı varken niyetleri belli olan ve aylar öncesinden "Yunan Kızılhaç Teşkilatı", Küçükasya Cemiyeti" ve "Rum İzci Teşkilatı" şeklinde örgütlenen Rumlara gün doğmuştur. Silahlı Rumlara dokunulmamış, İzmir ve çevresinde her türlü örgütlenmelerine göz yumulmuştur.

İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali gerçekte sürpriz bir gelişme olmamıştır. İşgalden çok önce İtalyan ve Yunan gazetelerinde İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edileceğine dair haberler yayınlanmıştır. Bunu önceden görmek ve gerekli tedbirleri almak için İstanbul'daki hükümet ve İzmir'deki vali ile kolordu kumandanı hiçbir şekilde harekete geçmemişlerdir. Halkın yaşanacaklara dair endişe ve kaygı ile ortaya çıkıp örgütlenmeye ve son aşamada eylem yapmaya çalıştığı esnada dahi yöneticilerin acz içinde ve teslimiyetçi tutum takınmaları şehir ve çevresinin kolayca işgalini sağlamıştır. Gerçekte ise sorumluluk, tek bir kurşun atılmaksızın İzmir'in Yunanistan'a teslimini kendilerine görev bilen, acz ve teslimiyet içindeki vali ve komutanın omuzları üzerinde kalmıştır.

Ali Nadir Paşa, her ne kadar Harbiye Nezareti'ni suçlayarak Vali'nin arkasına sığınmaya çalışmış ise de yaşananlardan vali kadar sorumludur. Ali Nadir Paşa, vatanperver Albay Süleyman Fethi Bey, Erkan-ı Harp Albayı Ali Bey, Dr. Binbaşı Şükrü Bey ve diğer kahramanlar gibi mertçe ve şerefle ölmeyi göze alamamıştır. "Zito Venizelos" dememek için Yunan askerinin suratına

356 Ali Fuat Cebesoy, *Milli Mücadele Hatıraları*, Temel Yayınları, İstanbul 2019, s.109-110.

tükürerek şehit olanları görmeyerek, elinde teslim bayrağı, tokat ve tekmeler arasında “*Zito Venizelos*” diyerek zillete boyun eğmiştir.

Daha sonra Yunanlılar tarafından Mudanya'ya gönderilen subay ve askerinin başında yer alarak oradan İstanbul'a gitmiştir. 17. Kolordu Kumandanlığından 20 Mayıs'ta alındığı gibi, İstanbul'a gittiğinde askerlik görevinden de alınmıştır. Ali Nadir Paşa sorgulanmış; fakat hakkaniyetli bir soruşturma yürütülmemiştir. Soruşturma İzmir'de kıtlada kaybolan paralar üzerine odaklanmıştır.

KAYNAKÇA**I. Arşiv Kaynakları****I.a. T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi**

- BOA, DH. EUM. AYŞ 8-105-1 (17.5.1335 – 17 Mayıs 1919)
- BOA, DH. İ. UM. EK 52-7 s.2 (19.5.1335 - 19 Mayıs 1919).
- BOA. BEO 3454-258988 (30 Teşrin-i Sani 1324 – 13 Aralık 1908)
- BOA. BEO 2990-224200 (14 Şubat 1322 – 27 Şubat 1907)
- BOA. BEO. 2990-224200 (3 Şubat 1322 – 16 Şubat 1907)
- BOA. BEO. 3062-229634 (8 Mayıs 1323 - 21 Mayıs 1907)
- BOA. BEO. 3138 235321, s.1,2,3. (22 Ağustos 1323 – 4 Eylül 1907)
- BOA. BEO. 4054-304037 s.1 (10 Haziran 1328 – 23 Haziran 1912)
- BOA. BEO. 4093/306926 (23 Eylül 1328 - 6 Ekim 1912)
- BOA. BEO. 4129-309622-3 (17 Kanun-u Evvel 1328 – 30 Aralık 1912)
- BOA. BEO. 4129-309622-4 (15 Kanun-u Evvel 1328 – 28 Aralık 1912)
- BOA. BEO. 4129-309622-5 (15 Kanun-u Evvel 1328 – 28 Aralık 1912)
- BOA. BEO. 4134-310037-1 (1 Kanun-u Sani 1328 -14 Ocak 1913)
- BOA. BEO. 4134-310037-2 (1 Kanun-u Sani 1324 - 14 Ocak 1913)
- BOA. BEO.4107-307966 (20 Teşrin-i Evvel 1338 – 2 Kasım 1912)
- BOA. BEO.4107-307966-3. (Tarih yok)
- BOA. BEO.4107-307966-4. (Tarih yok)
- BOA. BEO.4129-309622-1 (17 Kanun-u Evvel 1328 – 30 Aralık 1912)
- BOA. BEO.4129-309622-2 (26 Kanun-u Evvel 1328 – 8 Ocak 1913)
- BOA. DH. DEUM. AYŞ 8-105-2 (5 Mayıs 1335 - 5 Mayıs 1919)
- BOA. DH. İ. UM 19-1 (19-10.1-16.2) (6 Kanun-u Evvel 1335 – 6 Aralık 1919)
- BOA. DH. İ. UM 19-1 (19-10.1-16.3) (2 Eylül 1335 – 2 Eylül 1919)

- BOA. DH. İ. UM 19-1 (19-6/1-3/1) (11 Nisan 1335 – 11 Nisan 1335)
BOA. DH. İ. UM. EK 51-71 (14 Mayıs 1335 – 14 Mayıs 1919)
BOA. DH. İ. UM.EK 51-72 -1-1 (14 Mayıs 1919)
BOA. DH. İ. UM. EK 51-72-3 (14 Mayıs 1919)
BOA. DH. İUM 19-1 (19-6/1-3/2) (13 Nisan 1335 – 11 Nisan 1335)
BOA. DH. MKT 1149-11-2 (13 Mart 1323 – 26 Mart 1907)
BOA. DH. MKT. 1173-41-1 (30 Mayıs 1323 – 12 Haziran 1907)
BOA. DH. ŞFR 100.134 (17.6.1335 – 2 Haziran 1919)
BOA. DH. İUM 19-1 (19-6/1-3/2) (13 Nisan 1335 – 11 Nisan 1335)
BOA. HRSYS. 704-7 (14 Şubat 1328 – 27 Şubat 1913)
BOA. İ. AS 78-2 s.2 (22 Teşrin-i Sani 1324 – 5 Aralık 1908)
BOA. İ. AS 78-2 s.4 (27 Teşrin-i Sani 1324 – 10 Aralık 1908)
BOA. İ. AS. 78-2 s.1 (19 Teşrin-i Sani 1324 – 2 Aralık 1908)
BOA. İ. HB 123-15 (23 Eylül 1328 - 6 Ekim 1912)
BOA. İ. HB. 123-15 (19 Eylül 1328 – 2 Ekim 1912)
BOA. İ. TAL 330-24 (5 Nisan 1320 - 18 Nisan 1904)
BOA. MV. 173/25 s.2 (8 Kanun-u Sani 1328 - 21 Ocak 1913)
BOA. MV. 173-15 (2 Kanun-u Sani 1328 – 15 Ocak 1913)
BOA. ŞD. 3196-88 (23 Kanun-u Sani 1322 - 5 Şubat 1907)
BOA. Y. PRK. KOM 14-79 (22 Teşrin-i Evvel 1321 – 4 Kasım 1905)
BOA. DH. EUM. AYŞ 8-29-1 ve 2 (14 Mayıs 1335 - 14 Mayıs 1919)
BOA. DH. EUM. AYŞ 8-29-3 (14 Mayıs 1335 - 14 Mayıs 1919)
BOA. DH. EUM. AYŞ 8-29-4 (14 Mayıs 1335 - 14 Mayıs 1919)
BOA. DH. EUM. AYŞ 8-29-5 (14 Mayıs 1335 - 14 Mayıs 1919)
BOA.DH.EUM. AYŞ 8-29-6 (14 Mayıs 1335 - 14 Mayıs 1919)
BOA. DH. EUM. AYŞ 8-29-7 ve 8 (14 Mayıs 1335 - 14 Mayıs 1919)
BOA. DH. MKT. 1173-41-2 (9 Haziran 1323 – 22 Haziran 1907)
BOA. Y. A. HUS 511/98 s.1 (3 Mayıs 1323 - 16 Mayıs 1907)

I.b. T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi

BCA. Bakanlıklararası Tayin Daire Başkanlığı 1.3.9 s.2 (6.11.39 –6 Kasım 1923).

I.c. Askeri Tarih Stratejik Etüt Başkanlığı

ATASE Kutu No:20 Gömlek No:5AA (43-3) (17 Mayıs 1335-17 Mayıs 1919)
(A:1/1 D:72 F:43-3)

ATASE Kutu No:11 Gömlek No:63A,

ATASE Kutu No:11 Gömlek No:63AA,

ATASE Kutu No:11 Gömlek No:63AB,

ATASE Kutu No:11 Gömlek No:63ADE,

ATASE Kutu No:20 Gömlek No:5AA (43-3) (17 Mayıs 1335-17 Mayıs 1919)
(A:1/1 D:72 F:43-3)

ATASE Kutu No:20 Gömlek No:5AB (43-4) (17 Mayıs 1335-17 Mayıs 1919)
(A:1/1 D:72 F:43-4)

ATASE Kutu No:20 Gömlek No:5AC (43-5) (17 Mayıs 1335-17 Mayıs 1919)
(A:1/1 D:72 F:43-5)

ATASE Kutu No:20 Gömlek No:5AD (43-6) (17 Mayıs 1335-17 Mayıs 1919)
(A:1/1 D:72 F:43-6)

ATASE Kutu No:17 Gömlek No:138AB

ATASE Kutu No:20 Gömlek No:5AA (43-3) (17 Mayıs 1335-17 Mayıs 1919)
(A:1/1 D:72 F:43-3)

ATASE Kutu No:20 Gömlek No:2 (40) (20 Mayıs 1335-20 Mayıs 1919) (A:1/1
D:72 F:40)

ATASE Kutu No:27 Gömlek No:119 (2.3.1335 – 2 Mart 1919) (A:1/1 D:127 F:62)

ATASE Kutu No:11 Gömlek No:21AA (24.2.1335-24 Şubat 1919) (A:1/3 D:48
F:23)

ATASE Kutu No:11 Gömlek No:21 (25.2.1335- 25 Şubat 1919) (A:1/1 D:28 F:22)

ATASE Kutu No:27 Gömlek No:116 (59) (25.2.1335-25 Şubat 1919) (A:1/1 D:27
F:59)

ATASE Kutu No:13 Gömlek No:97AA (25 Şubat 1335-25 Şubat 1919) (A:1/1 D:44
F:15-1)

ATASE Kutu No:13 Gömlek No:97AB (25 Şubat 1335-25 Şubat 1919) (A:1/1 D:44
F:15-2)

- ATASE Kutu No:11 Gömlek No:21AD (25 Şubat 1335-25 Şubat 1919) (A:1/1 D:28 F:23)
- ATASE Kutu No:13 Gömlek No:97 (26 Şubat 1335-26 Şubat 1919) (A:1/1 D:44 F:15)
- ATASE Kutu No:13 Gömlek No:101AA (19-1) (2.3.1335 - 2 Mart 1919) (A:1/1 D:44 F:19-1)
- ATASE Kutu No:13 Gömlek No:101 (19) (3.3.1335 - 3 Mart 1919) (A:1/1 D:44 F:19)
- ATASE Kutu No:11 Gömlek No:29AA (31-1) (3.3.1335-3 Mart 1919) (A:1/1 D:4 F:31-1)
- ATASE Kutu No:11 Gömlek No:29AB (31-2)(3.3.1335-3 Mart 1919) (A:1/1 D:4 F:31-2)
- ATASE Kutu No:13 Gömlek No:102 (5.3.1335 - 5 Mart 1919) (A:1/1 D:44 F:20)
- ATASE Kutu No:13 Gömlek No:103 (21) (8.3.1335 - 8 Mart 1919) (A:1/1 D:44 F:21)
- ATASE Kutu No:13 Gömlek No:104 (22) (8.3.1335 - 8 Mart 1919) (A:1/1 D:44 F:22)
- ATASE Kutu No:27 Gömlek No:46 (08.03.1335-8 Mart 1919) (A:1/1 D:155 F:3)
- ATASE Kutu No:13 Gömlek No:106 (24) (12.3.1335 - 12 Mart 1919) (A:1/1 D:44 F:24)
- ATASE Kutu No:11 Gömlek No:35 (38) (15.3.1335-15 Mart 1919) (A:1/1 D:48 F:38)
- ATASE Kutu No:11 Gömlek No:42AA (45-1) (29.3.1335 - 29 Mart 1919) (A:1/1 D:48 F:45-1)
- ATASE Kutu No:22 Gömlek No:106AA (10.4.1335-10 Nisan 1919) (A:1/1 D:23 F:25-1)
- ATASE Kutu No:22 Gömlek No:106AB (10.4.1335-10 Nisan 1919) (A:1/1 D:23 F:25-2)
- ATASE Kutu No:11 Gömlek No:58AA (24.4.1335 - 24 Nisan 1919) (A:1/1 D:48 F:62-1)
- ATASE Kutu No:17 Gömlek No:140AA (Tarihsiz) (A:1/1 D:74 F:35-1)
- ATASE Kutu No:17 Gömlek No:140AB (Tarihsiz) (A:1/1 D:74 F:35-2)
- ATASE Kutu No:17 Gömlek No:140AC (Tarihsiz) (A:1/1 D:74 F:35-3)

- ATASE Kutu No:11 Gömlek No: 63AAA (A:1/2 D:48 F:67/1)
ATASE Kutu No:11 Gömlek No:63ABA (A:1/2 D:48 F:67/2)
ATASE Kutu No:11 Gömlek No:63ACA(A:1/2 D:48 F:67/3)
ATASE Kutu No:11 Gömlek No:63ADA (A:1/3 D:48 F:67/4).
ATASE Kutu No:19 Gömlek No:122 (Tarihsiz) (A:1/1 D:72 F:15)
ATASE Kutu No:17 Gömlek No:133 (28) (Tarihsiz) (A:1/1 D:74 F:28)
ATASE Kutu No:17 Gömlek No:133 (28-1) (Tarihsiz) (A:1/1 D:74 F:28-1)
ATASE Kutu No:19 Gömlek No:123AB (16/1) (Tarihsiz) (A:1/1 D:72 F:16-2)
ATASE Kutu No:17 Gömlek No:138AD (33/3) (Tarihsiz) (A:1/1 D:74 F:33-4)
ATASE Kutu No:15 Gömlek No:1 (14.5.1335 – 14 Mayıs 1919) (A:1/1 D:80 F:1)
ATASE Kutu No:19 Gömlek No:127AB (20/2) (14.5.1335-14 Mayıs 1919) (A:1/1 D:72 F:20-2)
ATASE Kutu No:19 Gömlek No:127AC (20/3) (14.5.1335-14 Mayıs 1919) (A:1/1 D:72 F:20-3)
ATASE Kutu No:15 Gömlek No:1A (14.5.1335 – 14 Mayıs 1919) (A:1/1 D:80 F:1-1)
ATASE Kutu No:17 Gömlek No:107 (2)(14.5.1335 – 14 Mayıs 1919) (A:1/1 D:74 F:21)
ATASE Kutu No:17 Gömlek No:107AA (2/1) (14.5.1335 – 14 Mayıs 1919) (A:1/1 D:74 F:21)
ATASE Kutu No:15 Gömlek No:1A (2) (14.5.1335-14 Mayıs 1919) (A:1/1 D:80 F:1)
ATASE Kutu No:15 Gömlek No:1 (1) (14.5.1335-14 Mayıs 1919) (A:1/1 D:80 F:1)
ATASE Kutu No:15 Gömlek No:1 (14.5.1335 – 14 Mayıs 1919) (A:1/1 D:80 F:1)
ATASE Kutu No:17 Gömlek No:110AB (14.5.1335 – 14 Mayıs 1919) (A:1/1 D:74 F:5-2)
ATASE Kutu No:17 Gömlek No:110 AB (5/2) (14.5.1335 – 14 Mayıs 1919) (A:1/1 D:74 F:5-2)
ATASE Kutu No:20 Gömlek No:50AA (14.5.1335-14 Mayıs 1919) (A:1/1 D:72 F:80-1)
ATASE Kutu No:15 Gömlek No:1 (1) (14.5.1335-14 Mayıs 1919) (A:1/1 D:80 F:1)
ATASE Kutu No:17 Gömlek No:110 (15.5.1335 – 15 Mayıs 1919) (A:1/1 D:74 F:5-1)

- ATASE Kutu No:17 Gömlek No:110 (5/5)(15.5.1335 - 15 Mayıs 1919) (A:1/1 D:74 F:5-5)
- ATASE Kutu No:17 Gömlek No: 112 (3/1) (15.5.1335-15 Mayıs 1919) (A:1/1 D:74 F:7)
- ATASE Kutu No:19 Gömlek No:112 (15.5.1335-15 Mayıs 1919) (A:1/1 D:72 F:5)
- ATASE Kutu No:19 Gömlek No:112AA (5/1) (15.5.1335-15 Mayıs 1919) (A:1/1 D:72 F:5-1)
- ATASE Kutu No:17 Gömlek No:111AB (7/8) (15.5.1335-15 Mayıs 1919) (A:1/1 D:74 F:6-2)
- ATASE Kutu No:19 Gömlek No:115 (8) (15.5.1335-15 Mayıs 1919) (A:1/1 D:72 F:8)
- ATASE Kutu No:19 Gömlek No:112AB (5/2) (15.5.1335-15 Mayıs 1919) (A:1/1 D:72 F:5/2)
- ATASE Kutu No:17 Gömlek No:111 (7) (15.5.1335-15 Mayıs 1919) (A:1/1 D:74 F:6)
- ATASE Kutu No:17 Gömlek No:111 (7/1) (15.5.1335-15 Mayıs 1919) (A:1/1 D:74 F:7-1)
- ATASE Kutu No:19 Gömlek No:123 (16.5.1335-16 Mayıs 1919) (A:1/1 D:72 F:16)
- ATASE Kutu No:17 Gömlek No: 121 (16) (16.5.1335-16 Mayıs 1919) (A:1/1 D:74 F:16)
- ATASE Kutu No:19 Gömlek No:136AF (29/6) (16.5.1335-16 Mayıs 1919) (A:1/1 D:72 F:229/6)
- ATASE Kutu No:19 Gömlek No:136 (29/3) (16.5.1335-16 Mayıs 1919) (A:1/1 D:72 F:29-3)
- ATASE Kutu No:19 Gömlek No:123AA (16/1) (16.5.35-16 Mayıs 1919) (A:1/1 D:72 F:16-1)
- ATASE Kutu No:17 Gömlek No: 120AB (17.5.1335-17 Mayıs 1919) (A:1/1 D:74 F:15-2)
- ATASE Kutu No:17 Gömlek No: 116 (11) (17.5.1335-17 Mayıs 1919) (A:1/1 D:74 F:11)
- ATASE Kutu No:19 Gömlek No:142 (35) (18.5.1335-18 Mayıs 1919) (A:1/1 D:72 F:35)
- ATASE Kutu No:17 Gömlek No:120AD (18.5.1335-18 Mayıs 1919) (A:1/1 D:74 F:15-4)

- ATASE Kutu No:17 Gömlek No: 28 (23) (18.5.1335-18 Mayıs 1919) (A:1/1 D:74 F:23)
- ATASE Kutu No:19 Gömlek No:141AA (34/1) (18.5.1335-18 Mayıs 1919) (A:1/1 D:72 F:34-1)
- ATASE Kutu No:19 Gömlek No:142 (35) (18.5.1335-18 Mayıs 1919) (A:1/1 D:72 F:35)
- ATASE Kutu No:17 Gömlek No: 120AA (18.5.1335-18 Mayıs 1919) (A:1/1 D:74 F:15-1)
- ATASE Kutu No:12 Gömlek No: 58 (108) (19.5.1335-19 Mayıs 1919) (A:1/3 D:153 F:108)
- ATASE Kutu No:17 Gömlek No: 126 (19.5.1335-19 Mayıs 1919) (A:1/1 D:74 F:21)
- ATASE Kutu No:17 Gömlek No:138 (33) (19.5.1335-19 Mayıs 1919) (A:1/1 D:74 F:33)
- ATASE Kutu No:17 Gömlek No:138AE (33/5) (19.5.1335-19 Mayıs 1919) (A:1/1 D:74 F:33-5)
- ATASE Kutu No:17 Gömlek No: 125AA (19.5.1335-19 Mayıs 1919) (A:1/1 D:74 F:20/1)
- ATASE Kutu No:17 Gömlek No:140 (19.5.1335-19 Mayıs 1919) (A:1/1 D:74 F:35)
- ATASE Kutu No:15 Gömlek No:1ACA (20.5.1335 - 20 Mayıs 1919) (A:1/1 D:80 F:1-3)
- ATASE, Kutu No:15 Gömlek No:1ACA (8) (20.5.1335-20 Mayıs 1919) (A:1/1 D:80 F:1-3)
- ATASE Kutu No:15 Gömlek No:1ACA (20.5.1335 - 20 Mayıs 1919) (A:1/1 D:80 F:1-3)
- ATASE Kutu No:15 Gömlek No:1AD (9) (20.5.1335 - 20 Mayıs 1919) (A:1/1 D:80 F:1-4)
- ATASE Kutu No:15 Gömlek No:1ADA (10) (20.5.1335 - 20 Mayıs 1919) (A:1/1 D:80 F:1-4)
- ATASE Kutu No:15 Gömlek No:1AE (11) (20.5.1335 - 20 Mayıs 1919) (A:1/1 D:80 F:1-5)
- ATASE Kutu No:17 Gömlek No:138AA (33/1) (20.5.1335-20 Mayıs 1919) (A:1/1 D:74 F:33-1)
- ATASE Kutu No:17 Gömlek No:138AC (33-2) (20.5.1335-20 Mayıs 1919) (A:1/1 D:74 F:33-3)

ATASE Kutu No:15 Gömlek No:1AEA (12) (21.5.1335 - 21 Mayıs 1919) (A:1/1
D:80 F:1-5)

ATASE Kutu No:15 Gömlek No:1AF (13) (21.5.1335 - 21 Mayıs 1919) (A:1/1
D:80 F:1-6).

ATASE Kutu No:15 Gömlek No:1AFA (14) (21.5.1335 - 21 Mayıs 1919) (A:1/1
D:80 F:1-6)

ATASE Kutu No:15 Gömlek No:1AG (15) (22.5.1335 - 22 Mayıs 1919) (A:1/1
D:80 F:1-7)

ATASE Kutu No:15 Gömlek No:1AGA (16) (22.5.1335 - 22 Mayıs 1919) (A:1/1
D:80 F:1-7)

II. Resmi Yayınlar

Genelkurmay Başkanlığı, *Türk İstiklal Harbi C.II*, Batı Cephesi Kısım:1, 3. Baskı, ATASE yayını, Ankara 1999

TBMM Gizli Celse Zabıtları, Devre:2, C.4, İçtima senesi:2, İçtima:39, Celse:2, 16.4.1340 (1924), s.440.

III. Süreli yayınlar

Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Haziran 2001, Yıl:50, S.112, ATASE Yayını, Ankara 2001, s.120 ve 123.

IV. Kitaplar

AKER, M. Şefik, *İstiklal Harbinde 57. Tümen ve Aydın Milli Cidali*, (Büyük Harbin mütarekesinden 336 (1920) senesi sonuna kadar), 104 Sayılı Askeri Mecmua'nın Tarih Kısım, 1 Mart 1937, Yıl:11, S.45, C.1, Askeri Matbaa, İstanbul, 1937.

AKKILIÇ, Yılmaz, *Kurtuluş Savaşı'nda Bursa, Birinci Kitap/Mondros'tan İşgale*, Nilüfer Akkılıç Kütüphanesi Yayınları, Bursa 2008.

AKSOY, Yaşar, *Hasan Tahsin: Yürekler Selanik - Ve İşgal İzmir'inden Hatıralar*, Kırmızı Kedi Yayınları, İstanbul 2019.

APAK, Rahmi, *İstiklal Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu*, TTK Yayını, Ankara 1990.

ARIKAN, Zeki, "İzmir Basını'nın Mütareke ve İşgal Günleri", *İşgalden Kurtuluşta İzmir*, İzmir Büyükşehir Belediyesi ve Cumhuriyet Gazetesi İmecesidir. 9 Eylül 1922 - 9 Eylül 2007, İzmir 2007, s.37.

- ATAY, Falih Rifkî, *Çankaya, Mustafa Kemal'in Çankaya'sı*, Bates Atatürk Dizisi, İstanbul 1998.
- AYDINEL, Sıtkı, *Güneybatı Anadolu'da Kuva-yı Milliye Harekâtı*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1993.
- BAYAR, Celal, *Ben de Yazdım Milli Mücadeleye Gidiş*, C. 6, Sabah Kitabevi, İstanbul 1997.
- BAYAR, Celal, *Ben de Yazdım, Milli Mücadeleye Giriş*, C. 5, Sabah Yayınları, İstanbul 1997.
- BELEN, Fahri, *Türk Kurtuluş Savaşı (Askeri, Siyasi ve Sosyal Yönleriyle)*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1983.
- BERBER, Engin, *Bir İzmir Kâbusu, Mütareke ve İşgal Dönemi Yazılar*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, İzmir 2002.
- BERBER, Engin, *Sancılı Yıllar: İzmir 1918-1922 Mütareke ve Yunan İşgal Döneminde İzmir Sancağı*, Ayraç Yayınevi, Ankara 1997.
- BERBER, Engin, *Yeni Onbinlerin Gölgesinde Bir Sancak: İzmir (30 Ekim 1918 - 15 Mayıs 1919)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1999.
- CEBESOY, Ali Fuat, *Milli Mücadele Hatıraları*, Temel Yayınları, İstanbul 2019.
- ÇAKMAK, Fevzi, *Batı Rumeli'yi Nasıl Kaybettik?, Garb-i Rumeli'nin Suret-i Ziyat ve Balkan Harbi'nde Garp Cephesi*, Haz. Ahmet Tetik, Türkiye İş Bankası Kültür Yayını, İstanbul 2011.
- ÇETİNKAYA, Ali, *Askerlik Hayatım 1914-1922* Haz. Oktay Şimşek - Zeki Dilek, Irak Cephesi, İşgal İzmir'i ve Ayvalık, Türkiye İş Bankası Kültür Yayını, İstanbul 2012.
- GÖKÇEN, Salim, *Türkiye'de Rum-Yunan Vahşet ve Terörü*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2010.
- HAYTOĞLU, Ercan, "Batı Anadolu'da İngiltere'nin 1919 Yılı Siyasi ve Askeri Faaliyetlerine Bir Bakış", *Milli Mücadele'nin Başlangıcının 100. Yıldönümünde 1919*, Ed. İbrahim Bozkurt-Umut Karabulut, Nobel Yayınları, İstanbul 2019, s.81.
- JAESCHKE Gotthard, *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi, Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, (30 Ekim 1918-11 Ekim 1922), TTK Yayını, Ankara 1989.
- JAESCHKE, Gotthard, *Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri*, (Çev. Cemal Köprülü), TTK Yayınları, Ankara 1991.

- KISIKLI, Emine, “Türkiye Cumhuriyeti'nin Yapılandırılması Sürecinde Mustafa Kemal'in Hayatında İzmir”, Kuva-yı Milliye'nin 90. Yılında İzmir ve Batı Anadolu Uluslararası Sempozyumu Bildirileri”, 6-8 Eylül 2009, 1.Kitap, (Yay. Haz. Oktay Gökdemir)İzmir Büyükşehir Belediyesi, Ankara 2010, s.229.
- KOCATÜRK, Utkan, *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi 1918-1938*, TTK Yayını, 2. Baskı Ankara 1988.
- Miralay Bekir Sami Günsa'o'ın Milli Mücadele Anıları, I. Cilt, Haz. Muhittin Ünal, TTK Yayını, Ankara 2016.
- MORALI, Nail, *Mütareke'de İzmir Olayları*, TTK Yayını, 3. Baskı, Ankara 2021.
- ORHUNLU, Bilge, *Mütareke Dönemi, Emperyalist Batı'nın ve Yerli İşbirlikçilerin Gerçek Yüzü*, Kum Saati Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 2011.
- ÖKLEM, Necdet, *İzmir'in İşgali*, İzmir 1999.
- ÖKTEM, Haydar Rüştü, *Mütareke ve İşgal Anıları*, Haz. Zeki Arıkan, TTK Yayını, Ankara 1991.
- ÖZALP, Kazım, *Milli Mücadele 1919-1922 I*, TTK Yayını, 3. Baskı, Ankara 1988.
- ÖZTOPRAK, İzzet - AYTEPE Oğuz - KARATAŞ Murat, *Yunan İşgali'nde Batı Anadolu*, C.1, Atatürk Araştırma Merkezi yayını, Ankara 2014.
- SARIHAN, Zeki, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü I (Açıklamalı Kronoloji)*, Mondros'tan Erzurum Kongresi'ne (30 Ekim 1918 - 22 Temmuz 1919) TTK Yayını, 2.Baskı Ankara 1993.
- Savaşın Sona Erdirildiği Kent Mudanya ve A.(Abdullah) Galip Tokça'nın İki Mütareke Arasında Mudanya Hatıraları, Mudanya Belediyesi, Yay. Haz.:Yılmaz Akkılıç, İstanbul, (tarihsiz)
- SELEK, Sabahattin, *Anadolu İhtilali*, C. 1, Kastaş Yayınları, 9. Baskı İstanbul 2000
- SONYEL, Salahi R., *İngiliz Gizli Belgelerinde Türk-Yunan İlişkileri 1821-1923*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2011.
- SORGUÇ, Erdoğan, *Kurtuluş Savaşı Tarihinde Doğru Bilinen Bir Yanlışın İç Yüzü İzmir'in İşgali ve Sözde İlk Kurşun*, Cinius Yayınları, İstanbul 2019.
- Süvari Yüzbaşı Ahmed, *Türk İstiklal Harbi Başında Milli Mücadele*, Haz. İsmail Aka, Vehbi Günay, Cahit Telci, Akademi Kitabevi, İzmir 1993.
- TAÇALAN, Nurdoğan, *Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken*, Hür Yayın, İstanbul 1981.
- TANSEL, Selahattin Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, C.1, MEB Yayınları, İstanbul 1991.

- TAŞKIRAN, Cemalettin, *Milli Mücadele’de Türk ve Yunan Esirler (1919-1923)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2018.
- TURAN, Mustafa, “İtilaf Devletlerinin Anadolu Planları ve Yunan İşgali”, *Prof. Dr. Necmi Ülker’e Armağan*, (Haz. Nilgün Nurhan Kara, Latif Daşdemir, Özer Küpeli), İzmir 2008, s.130.
- TURAN, Mustafa, *Yunan Mezalimi (İzmir, Aydın, Manisa, Denizli- 1919-1923)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 1999.
- TÜRKGELDİ, Ali Fuad, *Görüp İşittiklerim*, 4. Baskı, TTK Yayını, Ankara 1987
- UMAR, Bilge, *İzmir’de Yunanlıların Son Günleri*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1974.
- UMAR, Bilge, *Yunanlıların ve Anadolu Rumlarının Anlatımıyla İzmir Savaşı*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 2002.
- Vahdettin’in Sırdaşı Avni Paşa Anlatıyor, Milli Mücadele ve Sürgün Yılları*, Haz. Osman Öndeş, İstanbul 2012.
- Ziya Şakir, *İşgal Altında*, Haz. Feridun Ata, Palet Yayınları, Konya 2010.

V. Makaleler

- ALTAY, Fahrettin, *İzmir Faciasının Muhakemesi*, Belleten, C.XXIII, S.89, Ocak 1959, s.137-156.
- ATA, Feridun, “Divan-ı Harbi Örfi Reisleri Mustafa Paşalar Hakkında Bir Yanlışın Düzeltilmesi”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı:24, Erzurum 2004, s.261-265.
- BAYKAL, Bekir Sıtkı, *İzmir’in Yunanlılar Tarafından İşgali ve Bu Olayın Doğu Anadolu’daki Tepkileri*, Belleten, C.XXXIII, S.132, Ekim 1969, s.517-575.
- BAYTUOĞLU, Hamdi, “İzmir’in İşgali”, *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi (Aylık Kültür ve Tarih Dergisi)*, Nisan 1968, S.7, s.3-11.
- BERBER, Engin, “Kurtuluşun Sonra İzmir’de Yunan İşgal Dönemine Tepkiler”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt:3, Yıl:1987, Sayı:8, İkinci Basım, s.443-460.
- ÇELEBİ, Mevlüt, “Bir İtalyan Gazetecinin Kaleminden İzmir’in İşgali”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C.XIX, İzmir’in İşgali Özel Sayısı, Yıl:2014, s.131-154.
- ETİNGÜ, Turgut – PAMİRTAN, Pamirtan, “İzmir Nasıl İşgal Edilmişti?”, *Hayat (Haftalık Mecmua)*, Yıl 9, C.2, S.37, 3 Eylül 1964, s.12-13.

TEKİR, Süleyman, "Yunan İşgali Öncesi İzmir ve Çevresinde Rum Faaliyetleri", Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, C.XIX, Özel Sayı, Yıl:2019, s.29-61.

YAVUZ, Nuri, "Birinci Balkan Harbi ve Selanik'in Kaybı" *Gazi Akademik Bakış*, C.I, S.2, Yaz 2008, s.139-154.

VI. İnternet Kaynakları

ATA, Feridun, "Divan-ı Harbi Örfi Mahkemelerinde Ermeni Tehciri Yargılamaları", *Selçuk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı:15, Yıl:2004, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/258116> s.313. (Erişim: 24 Eylül 2021)

GÜNEŞ, Günver, "İzmir'in İşgali ve Aydın'daki Yankıları", s.24. http://turkoloji.cu.edu.tr/ATATURK/arastirmalar/gunver_gunes_izmirin_iscali_aydindaki_yankilari.pdf (Erişim: 25 Eylül 2021)

Extended Abstract

Following the end of World War I, the Ottoman Empire signed the Armistice of Mondros. The territories of the country were occupied with the armistice. As the occupations carried out by England, France and Italy were considered temporary and in accordance with the armistice, they were not met with a significant reaction.

The Greeks in and around Izmir were apparently mobilized as early as before World War I. However, they were not able to exhibit behavior that would reveal their ambitions during the war. The Greeks embarked on an intensive organization in and around Izmir with the signing of the Armistice of Mudros. The Greeks, with the support of Greece, began to organize and arm themselves with the support of the Greek Red Cross to secede Izmir and its surroundings from the territory of the Ottoman Empire.

Nurettin Pasha, who held the governorship of Izmir and the command of the 17th Corps, prevented these activities of the Greeks. The Greeks complained that Nurettin Pasha should be removed from office as they saw him as a major obstacle to the implementation of their ambitions. Ultimately, the Ottoman government responded to these complaints. Nurettin Pasha, 17th Corps Commander and Governor of Izmir, was dismissed. Ahmet İzzet (Kambur) Bey was named Governor of Izmir and Ali Nadir Pasha was soon appointed as the Commander of the 17th Corps.

Ahmet İzzet Bey, the Governor of İzmir and Ali Nadir Pasha, the Commander of the 17th Corps, did not prevent the activities of the Greeks in and around İzmir and condoned the organization of the Greek Red Cross, the "Küçükasya Society" and the "Greek Scout Organization". During the Paris Peace Conference, while Lloyd George and Venizelos were trying to take a decision on the occupation of Izmir and its surroundings, Governor İzzet Bey acted together with the Greeks. The Commander of the 17th Corps merely watched what was unfolding.

The first step towards the enforcement of the occupation decision taken in Paris was the notes given to the Governor and the Corps Commander on May 14 for the occupation of the fortifications of Izmir. Corps Commander Ali

Nadir Pasha did not take any measures despite the notes and merely informed the Ministry of War about the notes. Even though Pasha did not receive any convincing response to the notes from the Ministry of War and the government, he did not even think of taking a decision to provide the security of the corps. By not providing accurate information to the notables in Izmir who wanted to be informed about the occupation, and by issuing commands to the divisions and units under his command to wait for the occupation in the barracks, he quenched the excitement of sensitivity against the occupation.

Demonstrating an attitude of helplessness, he did not take measures to send the officers and soldiers of the Corps and 56th Division in Izmir as well as the arms and ammunition belonging to the Corps to the 57th Division in Aydın or other units in the interior region. He showed an example of complete shortsightedness as the Corps commander by lulling the people at the behest of Governor Ahmet İzzet Bey instead of informing the people and raising their awareness to organize.

Ali Nadir Pasha gathered the commanders and officers in İzmir at the 17th Corps Command when the Greek troops started to land in İzmir on the morning of May 15th and gave orders to the officers to continue their day-to-day duties. When the Greek troops disembarking at the passport came in front of the Government building and the massacre started with the fire opened on them, he ordered the doors of the barracks to be closed. Moreover, as the barracks came under intense fire from the Greek troops, he tried to make a sign of surrender to show that they did not resist and gave up.

After a while, with the cease of fire and the warning of the occupation officers, officers and soldiers lined up in order of rank started to exit from the opened door. It was Ali Nadir Pasha, who walked at the front holding a stick with a piece of cloth on the end, who drew attention. As from that moment on, they were compelled to walk under all sorts of humiliation to be brought to the Greek ships in Pasaport. While Pasha walked in front of his officers, with the warnings of Greek officers and soldiers, shouting "Zito Venizelos", he did not seem to realize the embarrassment he inflicted on the officers and soldiers under his command. The officers and soldiers who refused to obey Ali Nadir Pasha's order and left the barracks that morning saved their lives, but those officers and soldiers who obeyed the order by coming to the barracks and staying in the barracks risked their lives. Many officers and soldiers were tortured and wounded that day and some of them were martyred. The captured officers and soldiers were taken to ferries and warehouses where they were imprisoned.

While the officers and soldiers were being taken out of the barracks, some Greek soldiers and the Greeks who looted all kinds of personal belongings on them and extorted their money, then entered the barracks and started to plunder the equipment, weapons, and ammunition stores of the barracks. As all sorts of

tools and equipment in the barracks were being looted by the invaders, official documents were scattered around.

The Greek Occupation Commander Zafiriü went to the Patris steamer a day later and made a claim that the Evzon Battalion came under fire from the Barracks and one of the soldiers under his command was killed immediately. He also asked the commanders to show the location of the armories on a piece of paper. After being held in the lower animal holds of the steamer for six or seven hours, Ali Nadir Pasha, Abdülhamit Bey, 56th Division Commander Hürrem Bey they were taken out of the steamer and brought back to the barracks and detained with the task of taking the necessary measures to evacuate Izmir within two hours. Greek authorities expressed their regret to Ali Nadir Pasha, Abdülhamit Bey, 56th Division Commander Hürrem Bey for the "mistake" committed in the barracks under their authority. Furthermore, they made them sign documents indicating that the massacre in Izmir was not intentional and willful. Having made them sign these documents, they released the commanders.

Subsequently, other officers were released one by one. Those officers who were married were allowed to go home, while those who were single were ordered to remain in the barracks. The following day all officers were ordered to gather at the Barracks. During that night, the families of the officers were subjected to inexcusable persecution and cruelty.

The fact that the Corps and its officers and soldiers were being held in the Barracks in Izmir caused discomfort for the occupying Greek forces since they considered the officers and soldiers in the Barracks to be a threat to them. Thus, the commander of the Greek occupation forces asked Ali Nadir Pasha to leave Izmir. He was officially dismissed as the Commander of the 17th Corps on May 20, 1919.

The captive officers, families of officers and soldiers, especially Pasha, were set out from Izmir on May 24, with a total of 1060 people. Escorted by the torpedo Leon, the group was taken to Mudanya on the Greek freighter Timistokali. The Pasha in Mudanya blamed the entire responsibility for the incidents on the Ministry of War, but even the officers accompanying him objected to this and pointed out that the Pasha did not exercise the powers given to him and failed to fulfill his duties.

Ali Nadir Pasha visited the Ministries of Interior and War on May 27 when he left Mudanya for Istanbul. As Pasha was relieved of his military service in Istanbul, the 17th Corps was disbanded on May 29. Although Pasha was put on trial at the Court Martial, Pasha was ultimately acquitted under the conditions of the day, notwithstanding the fact that he had shown command incompetence, helplessness, negligence, and surrender. Ali Nadir Pasha could not risk dying bravely and honorably on May 15, 1919, like the patriotic Colonel Süleyman Fethi Bey, Staff Colonel Ali Bey, Dr. Major Şükrü Bey and other heroes.